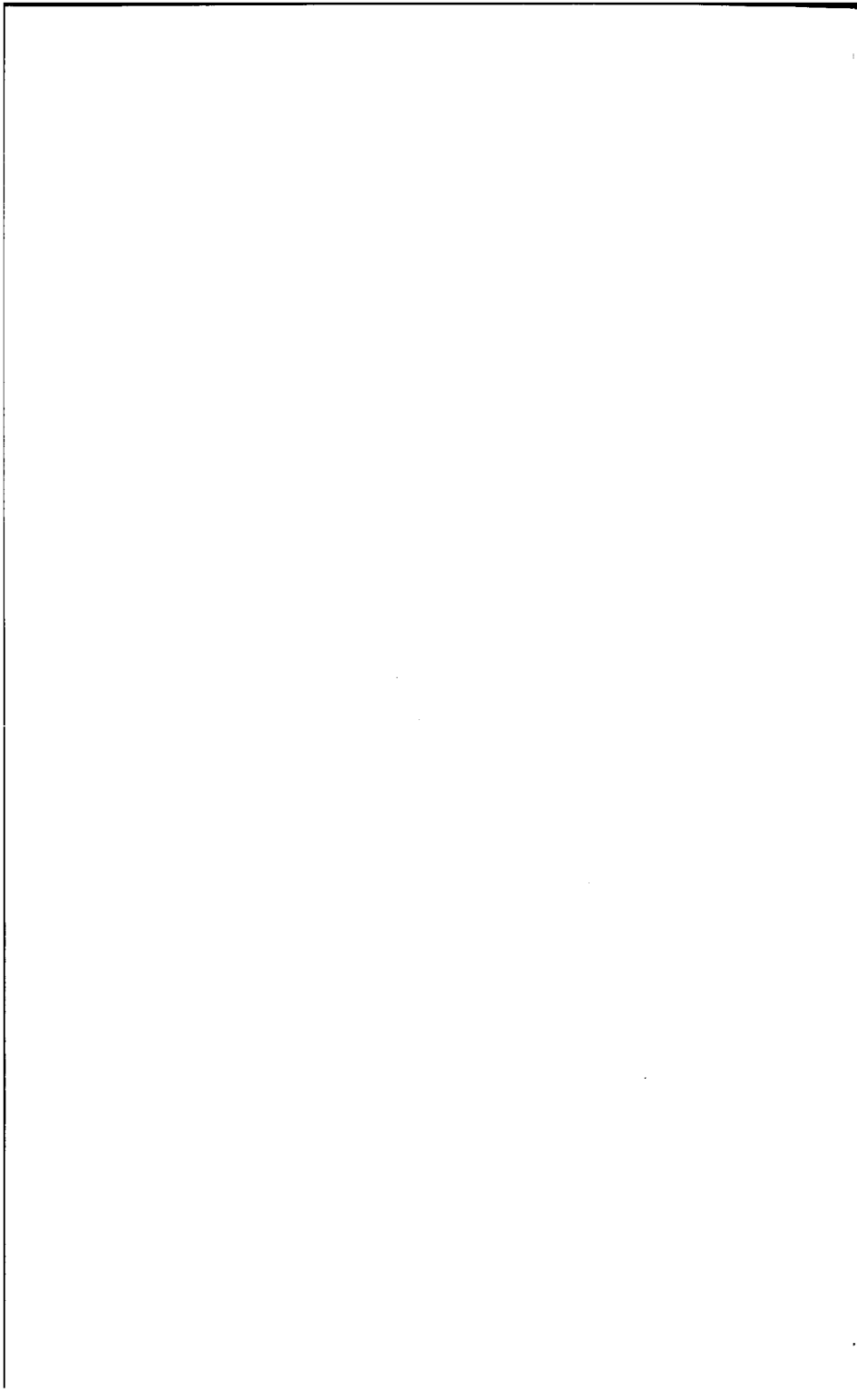

Benjamin Tolić

**PAMET
U
GLAVU**

**HRVATSKA U VRTLOGU
NOVOGA SVJETSKOG PORETKA**

© Copyright
Benjamin Tolić

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 327 (100 : 497 . 5) "199/200"

TOLIĆ, Benjamin

Pamet u glavu : Hrvatska u vrtlogu novoga
svjetskog poretka / Benjamin Tolić. - Zagreb :
Hrvatski blok, 2003.

ISBN 953-99425-0-0

431105156

Tisak: DINO TISK d.o.o.
Kružna 57, 10000 Zagreb

Benjamin Tolić

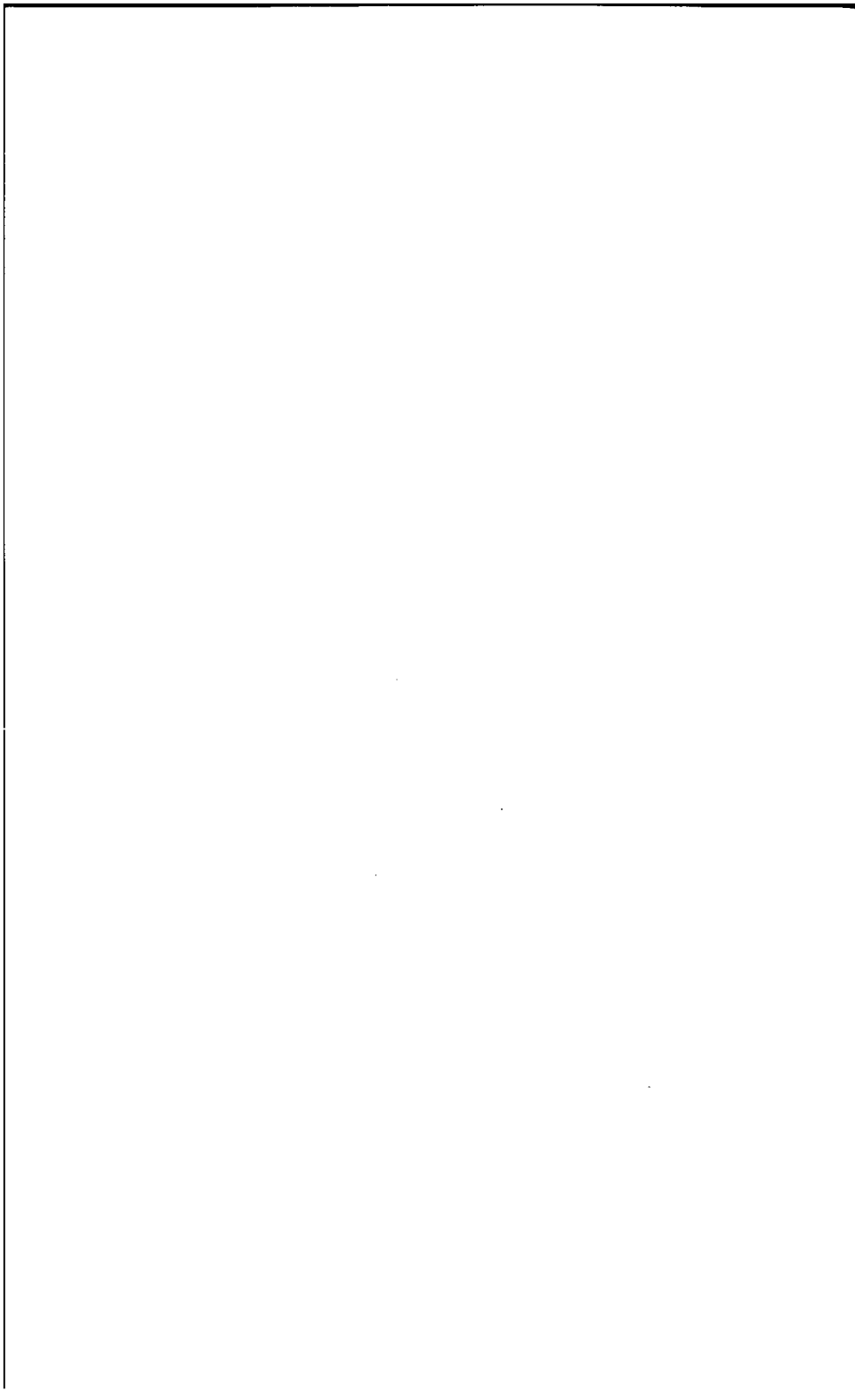
PAMET U GLAVU

HRVATSKA U VRTLOGU
NOVOGA SVJETSKOG PORETKA

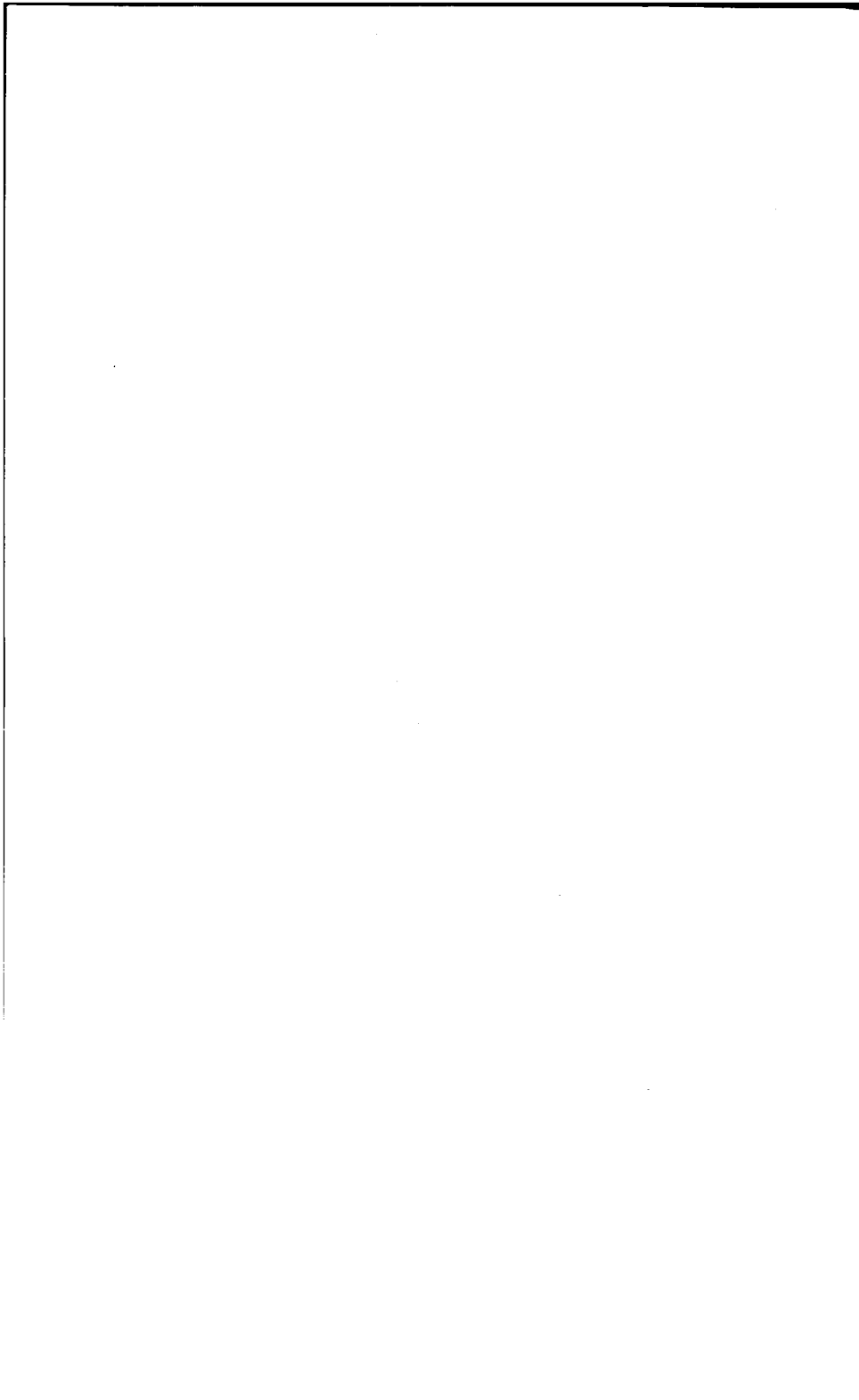
HRVATSKI BLOK
POKRET ZA MODERNU HRVATSKU

Zagreb, 2003.

KAZALO

	str.
Vizije novoga svjetskog poretka	7
Kulturni identiteti u jednostožernom svijetu	32
Europski mit	36
Rekonstrukcija Europe	54
Njemački referendum i europske more	59
Na istočnoj međi Zapada	70
Oklevetana nacionalna država	75
Teret suvereniteta	80
Politička ispravnost	84
Bistro Lijevo i Bistro Desno	89
Pohvala maloj državi	98
Pamet u glavu	104

VIZIJE NOVOGA SVJETSKOG PORETKA

Potkraj XX. stoljeća propao je jedan svjetski sustav. Drugi još nije posve uspostavljen.

Mi Hrvati jedan smo od brojnih uzročnika sloma staroga sustava. Naša država, Republika Hrvatska, jedan je od brojnih posljedaka toga sloma. Mora nas dakle zanimati kako danas jedina svjetska sila koncipira svoju svjetsku politiku. Spoznaja o tomu ne može škoditi. Naprotiv, bilo da nam je na umu prilagodba ili protimba toj politici, ona može koristiti.

To pitanje moralo bi nas zanimati i bez obzira na korist. Tko nema uvida u američke geostrategijske vizije, nikako ne će shvatiti zašto hrvatska država na Zapadu nailazi na tolike zaprjeke. Još će teže razumjeti krajnji smisao postupaka određenih snaga hrvatskoga društva, napose onih koje te zaprjeke tumače kao neupitnu vanjsku potporu svojoj unutarnjoj politici.

Stoga treba izložiti glavne odrednice staroga svjetskog poretka, podsjetiti na događaje koji su izazvali njegov slom i ukratko prikazati geostrategijske vizije nastale na ruševinama toga poretka.

Osobitu pozornost valja pri tomu posvetiti viziji Zbigniewa Brzezinskoga. Ta vizija nije u nas manje znana. Nije ona za Hrvatsku ni važnija nego druge. Hrvatska se u njoj i ne spominje. Razlog je općenitije naravi. Američka je vanjskopolitička pragma, čini se, u toj viziji našla doktrinalno opravdanje, a američka sila uzvišen smisao.

1. DVOSTOŽERNI SVIJET

Pad Berlinskoga zida u jesen 1989. označio je početak sloma tadašnjega svjetskog poretka.

Unatoč općem ubrzanju mijena u naše doba taj se poredak dobro držao gotovo pola stoljeća. Bio je jednostavan i jasan. Uspostavile su ga, na rezultatima Drugoga svjetskog rata, godine 1945. sile pobjednice: SAD, Engleska, Francuska i Sovjetski Savez.

U osnovi toga poretka bila je ideološka dvodioba. Na jednoj strani svijet kapitalizma, na drugoj svijet socijalizma. Ovdje liberalne demokracije, ondje komunističke diktature. Podjela se ogledala u nazivcima "Zapadni blok" i "Istočni blok". Ili jednostavno "Zapad" i "Istok" (zapadno ili istočno od tzv. "Željezne zavjese", koja se protezala crtom Trst-Szczecin).

Podjela na ideološki Zapad i ideološki Istok bila je jasna i razgovijetna. Sliku nisu mogle pomutiti ni paradoksalne činjenice. Zapad je naime katkada bio na istoku (npr. Japan), a Istok na zapadu (npr. Kuba).

Ideološka podjela bila je isključiva. Ona je uvijek, pa i u razdoblju "miroljubive koegzistencije" i "*détentea*", jasno podrazumijevala "posljednji odlučni boj". Nije ni moglo biti drukčije, jer su obje ideologije - liberalizam i marksizam-lenjinizam - pretendirale na univerzalnu valjanost svoga sustava vrjednota.

Razdoblje takve ideološke konfrontacije pamtimo pod imenom Hladnoga rata.

Podjela međutim nije bila potpuna. Izvan antagonizma Prvoga svijeta (bogatí Zapad) i Drugoga svijeta (imućni Istok) ostao je Treći svijet (siromašni blok ideološki nesvrstanih zemalja).

O čistu dušu (i golema prirodna bogatstva) toga svijeta otimali su se Istok i Zapad. I na njegovu ozemlju, u sjeni Hladnoga rata, vodili vruće ratove.

Gdje je u tom poretku bila Hrvatska?

Nigdje. Hrvatske u njemu nije bilo. Hrvatsku su sile pobjednice "strateškim managementom geopolitičkih interesa" godine 1945. vratile u Jugoslaviju, iz koje se ona od Prvoga svjetskog rata svom snagom nastojala iščupati.

Našavši se opet pod srpskom upravom, Hrvatska je bila izložena trajnoj odmazdi. Odmazda je bila okrutna, i na tvarnom i na duhovnom planu.

Odmah nakon rata srpski su gospodari i njihovi hrvatski pristaše kaznili oružanu pobunu. Bleiburg, Maribor, Križni put, Jazovka, Daksa... I mnoštvo bezimernih stratišta, poput masovnih grobnica na hrvatskim područjima pod srpskom upravom 1991.-1995. Komunistički "kulturni radnici" moćnim su sredstvima (politička promidžba, kultura, prosvjeta) hrvatskomu narodu zdušno usađivali kompleks krivnje. Grijeħ ustaškoga savezništva s njemačkim nacionalnim socijalistima i talijanskim fašistima pretvorili su "inženjeri duša" u blagoslov srpske kolonijalne vladavine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Neprestanim isticanjem toga grijeha "kulturni" su "radnici" postizali dvoje: u domovini kriminalizaciju uspomene na hrvatsku državu (politički procesi), u inozemstvu široko razumijevanje za svaku vrstu represije (nekažnjena brojna ubojstva

hrvatskih političkih emigranata).

U takvu svijetu Hrvati su - raspolučeni na domovinu i inozemstvo, kao nekoć na "ustaše" protiv Jugoslavije i "pristaše"¹ Jugoslavije – prolazeći kroz svakojaka poniženja, čekali da se ukaže prigoda u kojoj mogu ponovno posegnuti za svojim pravima.

Nešto od takva ozračja stvorilo se sredinom šezdesetih godina oko Matice hrvatske. Prvi nedvosmislen čin bila je "Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika" (1967.). Unatoč represiji, ili možda upravo zbog represije, sirenski je zov slobode, kojemu nisu mogli odoljeti ni hrvatski liberalni komunisti, naišao na širok odziv u narodu. Tako je 1970. - potaknut i vođen iz institucija - nabujao narodni pokret, koji je komunistička ortodoksija pod Titovim vodstvom ugušila na simboličan dan u simboličnu mjestu: 1. prosinca 1971. u Karađorđevu.

Taj nadnevak prizivao je u svijesti Hrvata mrski "*Dan prisajedinjenja*"² iz godine 1918., koji su komunistički ideolozi uzalud nastojali promaknuti u tobožnji dan dragovoljna ujedinjenja "svih naših naroda i narodnosti".

Gušitelji su poslije pokret nazvali MASPOK-om (masovni pokret). Vođe i pristaše prozvali su ga "Hrvatskim proljećem".

Oba su nazivka nadahnuta inozemnim uzorima. MASPOK odaje sovjetoidnu ljubav prema kraticama. "Hrvatsko proljeće" upućuje na srednjoeuropski sentimentalizam. Da je posrijedi književnost, "Hrvatsko

¹ Partizani (franc.: *partisans*)

² Srp.: Dan pripojenja, aneksije

proljeće" prizivalo bi "Samrtno proljeće"³ Lajosa Zilahyja. Kako je riječ o politici, ne možemo mimo češko-slovačkoga traženja "socijalizma s ljudskim licem" ("Praško proljeće" Aleksandra Dubčeka iz 1968.). Analogiju osigurava tragičan kraj obaju liberalnokomunističkih pokreta i, dakako, presudna uloga tuđinskih (ruskih, odn. srpskih) tenkova u rješavanju sukoba.

Propast "Hrvatskoga proljeća" donijela je liberalnim komunistima u Hrvatskoj pogubnu etiketu nacionalista. To ih je gotovo izjednačilo sa sotoniziranom hrvatskom političkom emigracijom. Posljedica je opet bila vrlo široka represija. Ona je prouzročila nov val političke emigracije.

Sredinom šezdesetih godina u vrlo usku krugu hrvatskih intelektualaca (Bruno Bušić, dr. Franjo Tuđman) bila se artikulirala misao da je nacionalna pomirba Hrvata nuždan preduvjet hrvatskoga državnog osamostaljenja. Tu misao, koliko god je ona tada bila nerealna, prigrlili su mnogi razočarani komunistički reformisti u domovini i razboriti ljudi u emigraciji. No, pravu povijesnu prigodu trebalo je čekati dva desetljeća.

U jesen godine 1989. počelo je ono što se uoči pada Željezne zavjese nitko razuman nije usuđivao proreći: drugo "Proljeće narodâ" u Srednjoj i Istočnoj Europi.

Hrvatska, dijeleći inače opći usud Srednje Europe, bila je tada u stanju koje je tu bilo donekle slično samo slovačkomu.

U Srednjoj Europi velika su carstva (Austrijsko, Rusko, Osmansko) stotinjak godina priječila nastanak nacio-

³ Nekoć popularni sentimentalni roman

nalnih država. Kada su se ta carstva raspala, zapadne su sile nakon Prvoga svjetskog rata, u doba samoodređenja naroda, "managementom geopolitičkih interesa", usuprot duhu vremena i volji nekih naroda, stvorile dvije višenarodne države: Čehoslovačku i Jugoslaviju. Slovaci su, kao i Hrvati, u Drugom svjetskom ratu pokušali uz pomoć osovinskih sila stvoriti svoju nacionalnu državu.

Usporedba Hrvatske sa Slovenijom posve je neumjesna. Slovenija je jedinstven slučaj u Srednjoj Europi. To je jedina posve nova nacionalna država što ju je u toj regiji stvorio novi svjetski poredak.

Naočigled propasti dvostožernoga svijeta vlada najjače svjetske sile, SAD-a, postupala je dvojako. Podupirala je na jednoj strani njemačko ujedinjenje, pomičući tako težište europske ravnoteže snaga na istok. Na drugoj strani zauzimala se za očuvanje stare ravnoteže, štiteći cjelovitost Jugoslavije. Gotovo cijele dvije godine (1990./91.) State Department⁴ je uzastopce slao dvije jasne poruke. Prva je glasila: SAD čvrsto podupiru cjelovitost Jugoslavije, a druga: SAD nikada ne će priznati države koje se izdvoje iz Jugoslavije.

U skladu s time iz glavnih je gradova Europske zajednice sve do potkraj 1991. u različnim inačicama stizalo očitovanje istoga stajališta. Poruke su se svodile na formulu: Demokracija - da, hrvatska država - ne.

Bile su to poruke dr. Franji Tuđmanu. On je sa svojom Hrvatskom demokratskom zajednicom, ustrojenom na načelu nacionalne pomirbe Hrvata, na prvim demokratskim izborima u proljeće 1990. osvojio vlast u Hrvatskoj. Znalo se međutim da je dr. Tuđman, znatno

⁴ Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a

prije no što je objavio program svoje stranke - u povijesnim djelima "Velike ideje i mali narodi", "Nacionalno pitanje u Europi" i "Bespuća povijesne zbiljnosti" - odredio središnji interes hrvatskoga naroda. U predizbornoj kampanji 1990. samo je jasno artikulirao njegovu političku volju. To je dr. Tuđmanu obnovilo etiketu hrvatskoga nacionalista s kraja 60-ih, koju mu i nakon smrti jednako naljepljuju protivnici u zemlji i u inozemstvu.

Usprkos političkoj protimbi gotovo cijeloga svijeta dr. Tuđman je - koristeći se okolnostima uspostave novoga svjetskog poretka - pod cijenu Domovinskoga rata (1991.-1995.), ostvario svoj projekt suverene demokratski uređene hrvatske države. U tom pothvatu na njegovoj su strani bile samo volja hrvatskoga naroda, stalna moralna potpora pape Ivana Pavla II. i - u odlučnom času - njemačka koalicijska vlada (CDU-CSU-FDP)⁵ kancelara Helmuta Kohla.

O intenzitetu međunarodne protimbe stvaranju i izgradnji hrvatske države uvjerljivo govori nekoliko činjenica: 1. Spomenute poruke State Departmenta i vladâ zemalja EZ-a⁶ 1990./91.; 2. Embargo EZ-a i UN-a na uvoz oružja; 3. Osporavanje prava na oslobađanje zaposjednutih područja međunarodnopravno priznane Republike Hrvatske; 4. Plan Z-4, kojim je međunarodna zajednica pobunjeničkoj srpskoj manjini nudila srpsku državu u Hrvatskoj; 5. Prijekid pregovora o pristupu programu PHARE Europske unije zbog oslobađanja zaposjednutih područja u vojno-redarstvenim akcijama "Bljesak" i "Oluja"

⁵ Njem.: CDU – *Christlich Demokratische Union* (Kršćanska demokratska unija); CSU – *Christlich Soziale Union* (Kršćanska socijalna unija); FDP – *Freie Demokratische Partei* (Slobodna demokratska stranka)

⁶ Europska zajednica

1995.; 6. Odgađanje prijama Republike Hrvatske u Vijeće Europe.

Dio međunarodne zajednice slično postupa i danas. Utjecajni pojedinci, skupine i institucije neprestano smišljaju zapreke razvitku Republike Hrvatske. I tako, ako ništa drugo, svako malo podsjećaju Hrvate da je njihova država neželjeno dijete novoga svjetskog poretka.

2. UNIVERZALNI SVIJET LIBERALNE DEMOKRACIJE

Na Zapadu je slom "Istočnoga bloka" u prvi mah izazvao neviđenu euforiju.

Na Dan njemačkoga jedinstva, 3. listopada 1990., gosti iz istočne Njemačke po zapadnoj su se Njemačkoj hvastali kako su paleći svijećę srušili vlast SED-a⁷ u DDR-u⁸. Zanosno su govorili o "Revoluciji svijećę". Europljani - i uopće zapadnjaci - najednom su, unatoč drukčijim iskustvima cijeloga XX. stoljećę, povjerovali da čovječanstvo, izašavši iz svijeta mržnje, ideološke podjele i Hladnoga rata, ulazi u svijet vječne ljubavi, suradnje i mira.

Tako je propast "realnoga socijalizma" označila konačnu smrt dugovječne marksističko-lenjinističke

⁷ Njem.: SED – *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* (Socijalistička jedinstvena stranka Njemačke)

⁸ Njem.: DDR - *Deutsche Demokratische Republik* (Njemačka Demokratska Republika)

društvene utopije. Ali vulgarna je dvočlana dijalektika ideološke podjele svijeta odmah naknadila taj gubitak. Rodila je kratkovječnu društvenu utopiju liberalizma: opći osjećaj jednoga jedinstvenog svijeta, u kojemu nema niti može biti znatnije protimbe njegovu sustavu vrijednota.

Slom staroga i uspostava novoga svjetskog poretka unijeli su pomutnju u bistru svijest američkih političkih planera. Dvije činjenice, propast staroga i rađanje novoga, bile su bjelodane. U tom pitanju vladalo je teoretsko suglasje. Ali što donosi uspostava novoga svjetskog poretka? O tomu se do danas nisu uspjeli složiti. Pomutnja je posljedica gubitka opće paradigme za promatranje i razumijevanje svijeta.

Stara je dvostožerna ideološka paradigma od početka 1989. naglo gubila svoju uporabljivost. Već u ljeto te godine ravnatelj je Odjela za planiranje američke vlade, filozof Francis Fukuyama, u članku "Kraj povijesti?"⁹ najavio slutnju nove paradigme. Tim člankom Fukuyama je padu Berlinskoga zida dao neku vrstu predujma njegove slave.

Malo zatim Fukuyama je ponudio novu paradigmu za razumijevanje svijeta globalne politike. Ona je imala oblik tzv. opće povijesti, odnosno filozofije povijesti. Izložena je u knjizi "Kraj povijesti i posljednji čovjek"¹⁰.

Kolika je u to doba bila potreba za tom vrstom literature, o tomu svjedoči Fukuyamin golemi uspjeh na Zapadu. Već 1994. knjiga je objavljena i u Hrvatskoj, na tada još krvavomu istočnom rubu Zapada. Ne zna se što

⁹ F. Fukuyama, „The End of History?“, *The National Interest*, 16 (Summer) 1989.

¹⁰ F. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, 1992.

je prouzročilo hrvatski kuriozum. Duhovno ozračje u kojemu je pola stoljeća vladao teror filozofije povijesti? Potreba za spekulativnom utjehom naočigled očajne ratne zbilje? Ili što treće?

Knjiga je, svakako, bila znamenit događaj. Takvu ocjenu opravdavaju barem tri razloga. Prvo, riječ je o najnovijoj filozofiji povijesti. Drugo, to je divno štivo, pisano u misaonoj tradiciji sv. Augustina, Kanta, Hegela, Marxa i Nietzschea, a pristupačno je i čitatelju koji ne raspolaže osobitim poznavanjem te tradicije. Treće, rezultat Fukuyamina napora, usporedi li se sa zdravorazumskom slikom svijeta, jasno pokazuje ograničenja teodiceje i preuzetnost zapadnjačkog univerzalizma.

Opća povijest ili filozofija povijesti nastoji otkriti ishodište, mehanizam i svrhu povijesnoga zbivanja. Spekulaciju bitno određuje svrha. Svrhe su pak u različnim filozofijama različite: u sv. Augustina - spasenje; u Hegela - ustavna monarhija; u Marxa - besklasno društvo; u Fukuyame - liberalna demokracija.

Filozofija povijesti vidi postignuće svrhe kao kraj povijesti. Stoga su sv. Augustin i K. Marx nužno neodređeni. Njihova spekulacija samo priziva kraj povijesti. Hegel i Fukuyama spekuliraju s druge strane. Njihov glas se čuje nakon ostvarenja svrhe. Hegelov nakon Francuskoga veleprevrata 1789. i Napoleonskih ratova, Fukuyamin 200 godina poslije - nakon srednjoeuropskog i istočnoeuropskog "Proljeća narodâ" 1989. i sloma sovjetskoga socijalizma.

Stoga su Hegelova "Filozofija povijesti" i Fukuyamin "Kraj povijesti i posljednji čovjek" u biti teodiceje. To su

spekulativna opravdanja svih, pa i najstrašnijih, povijesnih stranputica na razvojnemu putu slobode. Taj put – u Hegela nužnošću dijalektike pojma, u Fukuyame nužnošću moderne prirodne znanosti – počinje iz slobode jednoga čovjeka, a svršava u slobodi svih ljudi. To će reći: u Hegela u ustavnoj monarhiji, u Fukuyame u suvremenoj liberalnoj demokraciji.

Liberalna demokracija za Fukuyamu nema alternative. Ona je univerzalan sustav vrjednota. Kao najbolji od svih mogućih svjetova, liberalna je demokracija sama u sebi neprotuslovna. Ona - na kraju krvoločnoga XX. stoljeća - zauvijek pomiruje sva svjetska protuslovlja.

Time liberalna demokracija označuje kraj Povijesti. Sve su se velike stvari već dogodile. Preostaje vrijeme mira, stabilnosti i sigurnosti. Ono će u svijetu općeg blagostanja biti ispunjeno dosadom "posljednjega čovjeka" i metaforičkom borbom za priznanje na području znanosti, gospodarstva, kulture i športa.

Fukuyama čudno "dokrajčuje" povijest. Njegov hvalospjev liberalnoj demokraciji kao da se sam sebi ruga. Sva dobra liberalne demokracije, kao "kraja povijesti", već u naslovu knjige zasjenjuje "posljednji čovjek", porazna vizija Friedricha Nietzschea.

Nietzscheov Zaratustra vidi kraj povijesti kao "vrijeme najprezrenijega čovjeka": "Zemlja će", veli Zaratustra, "zatim postati mala, i po njoj će skakutati posljednji čovjek, koji sve čini malenim. Njegov je rod neistrjeljiv kao i rod kukaca; posljednji čovjek živi najduže."¹¹

¹¹ Friedrich Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, Zagreb, 1962., str. 15

I dalje: "Nema pastira, postoji *jedno* stado! Svatko hoće isto, svi su jednaki: tko osjeća drugačije odlazi dobrovoljno u ludnicu."¹²

3. VIŠESTOŽERNI SVIJET KULTURNIH KRUGOVA

Idiličnu sliku svjetske politike nakon Hladnoga rata vrlo je brzo i temeljito opovrgnula zbilja. Ali nisu izostala ni teoretska opovrgavanja. Svakako je najznamenitije ono što ga je u knjizi "Sukob civilizacija i uspostava novoga svjetskog poretka"¹³ izložio savjetnik u ministarstvu vanjskih poslova SAD-a i voditelj Instituta za stratejska proučavanja John M. Olin na Harvardskom sveučilištu Samuel P. Huntington.

Fukuyamina paradigma, veli Huntington, apstrakciji žrtvuje zbilju. "Za pet godina od pada Berlinskoga zida riječ 'genocid' čula se mnogo češće nego i u jednom petgodišnjem razdoblju Hladnoga rata", obrazlaže Huntington. S nestankom ideološke podjele svijeta nisu nestale sve podjele, niti su nestale prijetnje svjetskomu miru, stabilnosti i sigurnosti. Ono što Fukuyama vidi kao globalnu pobjedu liberalne demokracije i vrijednosno pozapadnjačenje svijeta Huntington raskrinkava kao nešto drugo. To je, veli, dvojak proces: s jedne strane modernizacija (industrijalizacija, urbanizacija,

¹² Nietzsche, *ibid.*

¹³ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 1996.

opismenjivanje, izobrazba, blagostanje, socijalna pokretljivost), a s druge kulturna indigenizacija (povratak domaćim običajima, jezicima, vjerama, institucijama) u svim društvima izvan zapadnoga kulturnog kruga.

U doba Hladnoga rata dvostožerni se svjetski poredak temeljio na ideologijama liberalizma i marksizma-lenjinizma. Stožeri su bili u Washingtonu i Moskvi. Položaj pojedine države u tom poretku ovisio je o odgovoru na pitanje na čijoj je strani ta država. Bio je dakle određen njezinim odnosom prema stožerima. Država je u tom poretku mogla biti *1. saveznica, 2. satelit, 3. neutralna* ili *4. nesvrstana*.

Novi svjetski poredak izgrađuje se na kulturnim identitetima narodâ. On stoga postaje višestožeran i multikulturnan. Najvažnijim čimbenicima svjetske politike i dalje ostaju nacionalne države. Ulogu ideoloških blokova – odgovornost za svjetski mir, stabilnost i sigurnost – preuzimaju kulturni krugovi, odnosno njihove središnje zemlje. S obzirom na tu činjenicu može se govoriti o svijetu utjecajnih sfera.

Velikih kulturnih krugova, po Huntingtonu, ima osam: 1. zapadni, 2. pravoslavni, 3. islamski, 4. sinški (konfucijanski), 5. japanski, 6. hinduistički, 7. latinskoamerički i 8. afrički. Položaj pojedine države u novom svjetskom poretku ovisi o odgovoru na pitanje kamo pripada ta država. Njezin identitet određuje njezin interes. A identitet je dan. On je određen odnosom prema kulturnim krugovima. Stoga u novom svjetskom poretku država može biti *1. glavna država kulturnoga kruga, 2. članica kulturnoga kruga, 3. rascijepljena razmeđem dvaju ili više kulturnih krugova, 4. razdrta* ili *5. osamljena*.

Valjanost Huntingtonove paradigme potvrđuju ugled i svakodnevno ponašanje pojedinih zemalja.

SAD, Francuska i Njemačka glavne su države Zapada. Rusija je glavna država pravoslavnoga kulturnog kruga, a Kina sinskoga (konfucijanskoga). Japan je poseban slučaj. Kao osamljena zemlja, zemlja bez kulturnih srodnika, on je ujedno glavna i jedina država svoga kulturnog kruga. U islamskomu kulturnom krugu - budući da *umma*¹⁴ pretpostavlja nelegitimnost nacionalne države, te da postoje različite vrste islama, a nema vjerskog i političkog vodstva u jednoj osobi (kalifat i sultanat) – teško će koja zemlja steći status glavne države. Za to se mjesto, zbog posljedica modernizacije, natječu svojom vjerskom tradicijom, gospodarskom snagom i vojnom moći Saudijska Arabija, Iran i Pakistan. Indija je glavna zemlja hinduističkoga kulturnog kruga. Afrički i latinskoamerički kulturni krug još nemaju glavnih država. Ukrajina je zemlja rascijepljena razmeđem dvaju kulturnih krugova (zapadnoga i pravoslavnoga), a Bosna i Hercegovina razmeđem triju kulturnih krugova (zapadnoga, pravoslavnoga i islamskoga). Turska je primjer razdrte zemlje. Uzročnikom su takvu stanju reforme Mustafe Kemala, koji je početkom XX. stoljeća htio promijeniti kulturni identitet svoga naroda, isključiti ga iz islamskoga i uključiti u zapadni kulturni krug. Za uspjeh takva pothvata potrebno je troje: 1. politička elita s programom promjene, 2. narod koji slijedi tu elitu i 3. pripravnost odabranoga kulturnog kruga za primanje novoga člana. U turskomu slučaju prvi je uvjet ispunjen, druga su dva dvojbena.

¹⁴ Ar.: zajednica vjernika

U svijetu kulturnih krugova zemlje članice istoga kruga lakše razumiju jedna drugu i lakše surađuju jedna s drugom nego sa zemljama drugih kulturnih krugova. Odnosi među državama različitih kulturnih krugova znatno su složeniji nego što su bili odnosi među članicama različitih ideoloških blokova. Tako će, primjerice, zajednički neprijatelj iz trećega kruga lako izazvati razumijevanje i suradnju među članicama dvaju različitih krugova. Povrh toga pojedine se zemlje, slijedeći vlastiti nacionalni interes, neće uvijek i u svemu solidarizirati sa stajalištem glavne države svoga kulturnog kruga.

Opisana paradigma za promatranje i razumijevanje svijeta međunarodne politike apstrahirana je iz obilne znanstvene i iskustvene građe što su je pružili krvavi sukobi na razmeđu kultura nakon propasti dvostožernoga sustava (Bosna i Hercegovina, Kavkaz, Srednja Azija, Kašmir). Ona želi biti eksplicitan model koji nas osposobljuje za: "1. sređivanje zbilje i izricanje općih iskaza o njoj, 2. razumijevanje uzročnih odnosa među pojavama, 3. procjenjivanje i možda proricanje budućih zbivanja, 4. razlikovanje važnoga od nevažnoga i 5. spoznaju kojim putem moramo krenuti da bismo postigli svoje ciljeve".

Huntington uvjerljivo potkrjepljuje svoje teze podrobnom raščlambom relevantnih zbivanja nakon Hladnoga rata: prvi put u povijesti globalna je politika postala višestožerna i multikulturna; modernizacija nije pozapadnjačenje; relativni utjecaj Zapada slabi, a azijske kulture povećavaju svoju gospodarsku, vojnu i političku moć; islam doživljuje eksploziju pučanstva, što destabilizira muslimanske zemlje i njihove susjede; nezapadne kulture samosvjesno potvrđuju vrijednost vlastitih načela; nastaje svjetski poredak koji se temelji na kulturnim vrjednotama; nastojanja su da se neko društvo pomakne iz jednoga kulturnog kruga u drugi

neuspješna; univerzalističke pretenzije Zapada vode Zapad u sukob s drugim kulturnim krugovima, napose s islamom i Kinom; lokalni ratovi na razmeđu kultura (poglavito između muslimana i nemuslimana) izazivaju okupljanje srodnih zemalja, pogibelj šire eskalacije i nastojanja glavnih država pojedinih kulturnih krugova da te ratove ograniče i spriječe; daljnji opstanak Zapada ovisi o tomu hoće li Amerikanci osnažiti svoj zapadni identitet, a zapadnjaci se pomiriti s time da je njihova kultura jedinstvena, ali da nije univerzalna, i ujediniti se kako bi tu kulturu obnavljali i štitili od izazova nezapadnih kultura; svjetski sukob kultura može se izbjeći samo ako moćnici takvoga svijeta prihvate globalnu politiku koja uzima u obzir različite kulturne predodžbe o vrijednostima.

Vjera u ispravnost tih teza nuka Huntingtona da podvrgne oštroj kritici unutarnju i vanjsku politiku Clintonove administracije.

Na unutarnjem planu Huntington zamjera Clintonovoj administraciji što je ohrabrivanje multikulturne različitosti učinila jednim od svojih glavnih ciljeva. Tako ona, po Huntingtonovu mišljenju, postupa suprotno od osnivača SAD-a. Oni su, veli, različitost smatrali realnošću i problemom. Stoga je jedan odbor Kontinentetskoga kongresa - kojemu su pripadali Benjamin Franklin, Thomas Jefferson i John Adams - izabrao motto: *E pluribus unum*¹⁵. Vodstvo SAD-a danas promiče različitost umjesto jedinstva naroda kojim vlada. Huntington upozorava na pogubnost takva postupanja, jer nas iskustvo uči da se multikulturna zemlja ne može dugo održati kao koherentno društvo: "Multikulturne SAD više neće biti SAD, nego OUN." On umjesto toga preporučuje jačanje zapadnoga kulturnog identiteta SAD-a.

¹⁵ Lat.: Od mnoštva jedno

Na vanjskom planu Huntington optužuje Bushevu i Clintonovu administraciju da su, ne uočavajući nove realnosti, uzaludno podupirale jedinstvo multikulturnih država: Sovjetskoga Saveza, Jugoslavije, Bosne i Hercegovine i Rusije. "Clintonova je administracija, slijedeći himeru multikulturne zemlje, srpskoj i hrvatskoj manjini uskratila samoodređenje i umjesto toga pripomogla da na Balkanu nastane islamistička jednostranačka država i partner Irana. Na sličan je način vlada SAD-a poduprla i podvrgavanje muslimana pravoslavnoj vlasti, zauzevši stajalište: 'Čečenija je bez dvojbe dio Ruske Federacije'."

U pitanju proširenja NATO-a i EU-a na istok Huntington, dosljedno svojoj paradigmi kulturnih krugova, drži da u EU treba integrirati samo zemlje zapadnoga kršćanstva (katolicizma i protestantizma), a NATO pretvoriti u sigurnosnu organizaciju Zapada. Grčku i Tursku, kao članice drugih kulturnih krugova, smatra – nakon propasti ideološke podjele svijeta – tuđim elementima u zapadnim integracijama.

Kada je Huntington u članku "Sukob civilizacija?"¹⁶ izložio svoje osnovne postavke, članak je izazvao mnoštvo najrazličitijih reakcija i komentara u cijelomu svijetu. Te je reakcije poglavito izazivala postavka da će središnja i najpogibelnija dimenzija buduće globalne politike biti sukob među skupinama iz različitih kultura.

Mnogima se u tzv. sigurnim dijelovima svijeta činilo da je riječ o prenapregnutoj spekulaciji. Ljudima koji su se bavili filozofijom kulture, poznavali npr. djela Oswalda Spenglera i Arnolda Toynbeea, a živjeli na razmeđu

¹⁶ S. P. Huntington, "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs* (Summer) 1993.

kultura, Huntingtonovo je razmišljanje bilo znatno uvjerljivije. Izazvan negativnim reakcijama, Huntington je tri godine poslije u knjizi "Sukob Civilizacija i uspostava novoga svjetskog poretka" nastojao obraniti svoju viziju kulturno-povijesnim, demografskim, sociologijskim i statističkim argumentima, a raščlambom aktualnih zbivanja u međunarodnoj politici pokazati da je njegova teorija vrlo bliska zbilji.

Ipak ono što je Huntington htio postići tom knjigom, naime dati neku vrstu paradigme za promatranje i razumijevanje svijeta globalne politike i tako posredno utjecati na integracijsku strategiju američke vlade, naišlo je u Clintonovoj administraciji na nedvosmisleno odbijanje.

Tako, primjerice, zamjenik ministricе vanjskih poslova Strobe Talbott u članku "Naše zajedničke zadaće"¹⁷, zagovarajući prijam Turske u EU, tvrdi da se Turska sada podvrgava mučnu procesu modernizacije, "a to se odnosi i na demokraciju i ljudska prava". I dalje: "Te teškoće ipak ne znače da je Turska manje europska zemlja." Ili: "Turska je od XVI. stoljeća bila dio europskog sustava."

Da ne bude nikakve dvojbe, Talbott u tom članku izrijekom spominje Huntingtonovu paradigmu: "Danas je", veli, "na cijeni teorija po kojoj je suparništvo iz Hladnoga rata između komunizma i kapitalizma odmijenio globalni 'sukob kultura', kao primjerice borba između zapadnih i islamskih zemalja."

Odbacivanje Huntingtonove teorije Talbott obrazlaže pozivajući se na autoritet prijašnjega ministra vanjskih

¹⁷ S. Talbott, "Unsere gemeinsamen Aufgaben", Frankfurter Allgemeine Zeitung, 26. svibnja 1997.

poslova: "(...) kao što je u proljeće prošle godine rekao Warren Christopher, naša integracijska strategija ne smije 'trpjeti nikakve načelne granice između katoličkih, pravoslavnih i islamskih dijelova Europe. Te su oprjeke pridonijele ratu u bivšoj Jugoslaviji, one ne smiju igrati nikakvu ulogu u Europi koju mi danas stvaramo'."¹⁸ Očito ga se slabo dojmio Huntingtonov komentar toga stajališta u "Sukobu civilizacija": "Tko ne priznaje fundamentalne rascjepe, zbog njih je osuđen na neuspjeh."

Ali, kako bi uklonio svaku sumnju, Talbott se poziva i na aktualni autoritet: "Ministrica vanjskih poslova Albright misli isto [što i Warren Christopher], pa će iskoristiti svoje službovanje kako bi ohrabrila Europu da se definira što je moguće uključivije, obuhvatnije i prostranije."¹⁹

4. JEDNOSTOŽERNI SVIJET - ANGLOSASKO SVJETSKO CARSTVO

Zbigniew Brzezinski, savjetnik za nacionalnu sigurnost američkoga predsjednika Jimmyja Cartera i mentor Clintonove ministrice vanjskih poslova Madeleine Albright, objavio je godine 1993. knjigu "Izvan nadzora: Globalni metež uoči XXI. stoljeća"²⁰. Naslov jasno govori o njegovu viđenju svijeta nakon svršetka Hladnoga rata.

¹⁸ Talbott, *ibid.*

¹⁹ Talbott, *ibid.*

²⁰ Z. Brzezinski, *The Global Turmoil on the Eve of Twenty-first Century*, 1993.

U listopadu 1997. izašla je iz tiska njegova druga, vrlo optimistična knjiga o istoj temi: "Velika šahovnica. Američko prvenstvo i njegovi geostrategijski imperativi".²¹

Geostrategijska razmišljanja Zbigniewa Brzezinskoga uvijek su privlačila pozornost strukovne javnosti. No nijedna njegova publikacija nije u Americi doživjela takvu dobrodošlicu kao "Velika šahovnica".

Da bi se stekla kakva-takva predodžba o američkoj recepciji te knjige, navest ću nekoliko ocjena.

Samuel P. Huntington izjavljuje: "'Velika šahovnica' knjiga je koju smo čekali; jasno, odlučno, konačno izlaganje američkih strateških interesa u svijetu nakon Hladnoga rata. Ta majstorska sinteza povijesne, zemljopisne i političke raščlambe, to je geostrategijsko mišljenje u velikoj Bismarckovoj tradiciji."

Flora Lewis, kolumnistica International Herald Tribunea, prosuđuje: "Napokon 'Velika šahovnica' je bistro, blistavo izlaganje potrebnoga novog okvira za američku vanjsku politiku, koji povezuje kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve što bi ih zemlja sada trebala početi ostvarivati."

William E. Odom, direktor Studija nacionalne sigurnosti u Hudson Instituteu tvrdi: "'Velika šahovnica' prenerazit će plašljive, razljutiti neimaginativne, a nadahnuti misaone čitatelje. Onima koji misle da bi Amerika trebala voditi, a nisu sigurni kako, ona nudi pragmatičnu i uvjerljivu viziju. Onima koji su dužni stvarati politiku SAD-a ona je potreban priručnik."

²¹ Z. Brzezinski, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, 1997.*

Čime je Zbigniew Brzezinski izazvao takve egzaltirane ocjene?

"Hegemonija je stara koliko i ljudski rod", tvrdi Brzezinski. Euroazija je u posljednjih petsto godina bila središte svjetske moći. Na različne načine, u različna vremena, narodi su koji obitavaju u Euroaziji – premda najčešće oni s njezina zapadnoeuropskoga ruba – prodirali, kao pojedine euroazijske države, u druge dijelove svijeta, osvajali poseban status i uživali povlastice prvih svjetskih sila.

Pri kraju XX. stoljeća prvi se put jedna neeuroazijska sila, SAD, pojavila kao "ključni arbitar euroazijskoga odnosa snaga". Uz to je slom Istočnoga bloka toj sili dao jedinstven status "jedine i prve uistinu globalne sile".

Euroazija nije stoga izgubila svoju geopolitičku važnost. Na njezinu je zapadnom rubu, u Europi, koncentriran velik dio svjetske političke i gospodarske moći, a na njezinu istočnom rubu, u Aziji, u posljednje su se vrijeme pojavila žarišta gospodarskoga rasta i sve većeg političkog utjecaja.

U slijedeća dva-tri desetljeća očekuje se u svijetu veliko povećanje potrošnje energije. Američki Department of Energy predviđa da će svjetska potražnja za izvorima energije u razdoblju od 1993. do 2015. porasti za više od 50% i da će se najznatniji porast potrošnje dogoditi na Dalekom istoku. Poznato je pak da se usred "svjetskoga otoka" - u Srednjoj Aziji i u Kaspijskomu bazenu - nalaze golema ležišta prirodnoga plina i nafte, koja količinski daleko nadmašuju ležišta u Kuvajtu, Meksičkom zaljevu ili Sjevernom moru. Regija obiluje i drugim rudnim ležištima.

To je područje međutim geopolitički rascjepkano i nestabilno, a etnički i vjerski heterogeno. Pokriva ga devet država (Afganistan, Armenija, Azerbajdžan, Gruzija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Turkmenistan i Uzbekistan). Vakuum vlasti u regiji i moćne države u susjedstvu (Rusija, Kina, Turska i Iran), sa svojim oprječnim interesima i različnim pretenzijama, navode Brzezinskoga da ga nazove "Euroazijskim Balkanom". Za SAD po njegovu su mišljenju geostrategijske implikacije jasne: "Amerika je", veli Brzezinski, "odveć daleko da bi bila dominantna u tom dijelu Euroazije, ali odveć moćna da ne bi sudjelovala. Sve države u tom području smatraju američki angažman nužnim za svoj opstanak."

Euroazija dakle postaje "velika šahovnica". Na njoj će i ubuduće geostrateški dinamične sile (Francuska, Njemačka, Rusija, Kina i Indija), uz suradnju geopolitički stožernih država (Ukrajina, Azerbajdžan, Južna Koreja, Turska i Iran), igrati svoje geostrategijske igre.

Takvo stanje stvari postavlja pred SAD dvije zadaće: 1. spriječiti pojavljivanje dominantne i antagonističke euroazijske sile i 2. sačuvati - stvarajući stabilnu kontinentsku ravnotežu snaga - barem za jedan naraštaj svoju poziciju političkoga arbitra.

Američki se status svjetske sile temelji na općoj nadmoći na četirima presudnim područjima: 1. na *vojnomu* (Amerika posjeduje globalni doseg bez premca); 2. na *gospodarskomu* (Amerika je glavna lokomotiva gospodarskoga rasta); 3. na *tehnološkomu* (Amerika drži prvo mjesto u inovacijama); 4. na *kulturnomu* (Amerika uživa privlačnost kakve nema nijedna druga sila, napose u svjetskoj mladeži).

Kombinacija tih četiriju elemenata čini Ameriku jedinom sveobuhvatnom globalnom velesilom.

Američki globalni sustav nameće usporedbu s negdašnjim svjetskim imperijama - s Rimskim, Kineskim, Mongolskim Carstvom. Na prvi pogled pokazuje sličnosti s njima. Ali važnije su njegove osebnosti. Za razliku od tih carstava, američki je sustav s onu stranu teritorijalne posesivnosti. On, naprotiv, u cijelom svijetu afirmira svoje domaće iskustvo, a ono se sažimlje u pluralističkom značaju američkoga društva i političkoga sustava.

Hedonizam američke kulture odlikuje se privlačnošću. Ta privlačnost omogućuje američku kulturnu dominaciju. Amerika stoga suvereno vlada svjetskim komunikacijama, popularnom zabavom i masovnom kulturom. Američki televizijski programi i filmovi "pokrivaju" oko tri četvrtine svjetskoga tržišta. Američka popularna glazba omiljena je u cijelom svijetu. Američka moda, prehrambene navike, način odijevanja sve se više oponašaju na svim kontinentima. Engleski je jezik Interneta, a Amerika omiljeno mjesto za stjecanje više izobrazbe (oko pola milijuna stranih studenata, od kojih se najbolji ne vraćaju u domovinu). Ljudi koji su završili studij na američkim sveučilištima mogu se naći u gotovo svim vladama na svim kontinentima.

Američku globalnu prevlast podupire razrađen sustav saveza i udruga.

Atlantski savez (NATO) povezuje Ameriku s najutjecajnijim europskim državama i čini SAD ključnim sudionikom i u unutareuropskim poslovima; bilateralne političke i vojne sveze s Japanom omogućuju SAD-u odlučnu prisutnost u najjačemu azijskom gospodarstvu;

Amerika sudjeluje i u Azijsko-pacifičkom vijeću za gospodarsku suradnju (APEC); posebni sigurnosni aranžmani u Perzijskomu zaljevu pretvorili su tu regiju u američko vojno područje. I prijašnji je sovjetski prostor prožet različnim aranžmanima za suradnju s NATO-om što su ih predložile SAD (Partnerstvo za mir).

Dijelom američkoga sustava treba smatrati i globalnu mrežu specijaliziranih organizacija, napose "međunarodne" financijske institucije (Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka).

U takvu sustavu Zbigniew Brzezinski vidi Europsku uniju i Japan kao američke "protektorate". Oni na euroazijskom kontinentu imaju ulogu "demokratskih mostobrana". Rusiju, s obzirom na unutarnji metež i pogibeljne pravce razvitka, Brzezinski smatra "crnom rupom". Polazeći od takva viđenja, on američkoj sili i globalnoj hegemoniji određuje uzvišenu svrhu: stvaranje "istinski kooperativne svjetske zajednice, u skladu s dugoročnim trendovima i temeljnim interesima ljudskoga roda". Uvjeren da ta uzvišena svrha opravdava američku globalnu hegemoniju, Brzezinski imperijalno formulira tri velika imperativa američke euroazijske geostrategije: "sprječavati tajne sporazume i održavati sigurnosnu ovisnost među vazalima, čuvati popustljivost pomoćnika pružajući im zaštitu i priječiti okupljanje barbara".

Novi svjetski poredak u viziji Zbigniewa Brzezinskoga zapravo je – *imperium mundi*²². O vrhovnu vlast u negdašnjemu kršćanskom svjetskom carstvu svjedobno su se otimali rimski pape i njemački carevi. Oni su za prvenstvo u tom carstvu međusobno i ratovali. U

²² Lat.: svjetsko carstvo

današnjemu multikulturnom svjetskom carstvu nema suparnika u toj stvari. Ako tko i gundča, nedostaju sredstva za djelatno osporavanje američke *primacy*²³. Malo tko misli da je *summa potestas*²⁴, dok je u Washingtonu, na krivom mjestu. Tko tako misli, izgovara to samo u tzv. "graničnim situacijama". Ali nitko ne dvoji da je novi svjetski poredak zapravo *imperium mundi anglo-saxonicum*²⁵.

Stoga se "Velika šahovnica" Zbigniewa Brzezinskoga morala zadovoljiti američkom slavom. U svijetu je, s razumljivih razloga, primljena vrlo hladno.

²³ Engl.: prvenstvo, hegemonija

²⁴ Lat.: najviša vlast

²⁵ Lat.: anglosasko svjetsko carstvo

KULTURNI IDENTITETI U JEDNOSTOŽERNOM SVIJETU

Svi su identiteti (osim stožernoga) u jednostožernomu svijetu ideološki nevrijedni. Ako nisu izrazito negativne vrijednosti, oni su barem temeljito sumnjivi. Osobito otkad ih je znanost raskrinkala kao "socijalne konstrukte".

Tvrđnja da je identitet socijalni konstrukt banalna je istina. Ona međutim u žarištu pozornosti "društvene znanosti" figurira kao politička poruka. Hoće se reći: Identitet uopće, sam o sebi, loša je stvar. A budući da je ta stvar "socijalni konstrukt", ona je još gora. Tobože: Da je identitet nastao "organski", znanost se, istina, ne bi klanjala njegovu "organskom" veličanstvu, ali bi ga, htjela-ne htjela, morala tolerirati. Poruka je očito himbena. No, to joj ne smeta da se slika u središtu hrvatske metropole. Grafit na pročelju zgrade u Jurišićevoj ulici, pod nazivom tvrtke DOYLE SAILMAKERS, objavljuje na hrvatskomu: «Mi ne priznajemo nacionalni identitet!»

O čemu je tu riječ? O tomu da su identiteti, napose kulturni, velika smetnja globalnoj hegemoniji. Dakako, i za to ima lijeka. Svijet kultura i monolitnih kulturnih identiteta treba, po čarobnoj američkoj formuli, pretvoriti u *multi-culti-world*²⁶. Ta šarena mješavina, kao u Americi, svakomu donosi svestran napredak i blagostanje. Stoga je multikulturalizam, kao u Americi, poželjan i u svakoj drugoj državi.

Na što se zapravo svodi ta američka panaceja?

²⁶ Engl.: multikulturni svijet

Da se vidi bit američkoga multikulturalizma, ne treba putovati u Ameriku. Ne treba čitati umne knjige o toj temi. Dovoljno je sjetiti se američkih filmova ili američkih romana. To iskustvo prokazuje američki multikulturalizam kao kukavan kulturni tribalizam. Mnoštvo kultura - skučenih u nesiguran prostor i svedenih na folklor - životari u sjeni dominantne anglosaske kršćanske kulture.

Takav multikulturalizam, naravno, pogoduje managementu geopolitičkih interesa. Gdje je multi-kulturalizam glavno obilježje prostora, tu se, na primjer, bez ikakvih teškoća mogu arbitrarno krojiti regije. Tu se nema tko oprijeti krojidbi. Ne treba se dakle obzirati ni na što, treba samo slijediti vlastiti probitak. Ako je prostor obilježen kulturnim identitetom, posao je neusporedivo teži. U krajnjem slučaju potrebne su ratne pobjede.

Tako su sile pobjednice - prvi put nakon Prvoga svjetskog rata, drugi put nakon Drugoga svjetskog rata - situirale Hrvatsku, ne obzirući se na njezin kulturni identitet, u geostrateški skrojenu Jugoistočnu Europu.

Danas se, nakon "prvoga humanitarnog rata"²⁷, sile pobjednice opet bave managementom geopolitičkih interesa. One opet uređuju europski jugoistok, "europski Balkan", i tako utiru siguran put prema središtu "velike šahovnice", prema "euroazijskomu Balkanu".

Hrvatsku pri tomu ponovno smještaju u - Jugoistočnu Europu.

Hrvatska je međutim ovaj put u temeljito drukčijoj situaciji. Nimalo nalik na 1918. ili 1945. Ona je danas

²⁷ NATO-ovo bombardiranje Srbije 1999.

suverena država. I ništa joj se bitno ne može dogoditi protiv njezine volje.

To nikako ne znači da možemo bezbrižno odmahnuti rukom kada je riječ o različnim planovima za uređenje "regije", od američkog SECI-ja do europskog Pakta o stabilnosti Jugoistočne Europe. U okviru tih planova pojavljuju se projekti protivni hrvatskoj državnoj samostalnosti (Zapadni Balkan, Balkanska Federacija, Balkanska Unija, Balkanska Asocijacija, Euroslavija, Jugoistočnoeuropska Unija, itd.). Ti projekti, koliko god se danas činili nerealnima, mogu, stjecajem nesretnih okolnosti, u određenom času postati vrlo pogibeljni.

Stoga naše doba traži puno političke mudrosti, opreza, znanja, energije, pa i diplomatske vještine. Inače nas u detalju, u provedbi nekih sporazuma, ne će mimoći velike nevolje. Prošla su dva stoljeća u tom pogledu poučna. Strašnih je opomena na pretek: imperijalna nerazboritost "iliraca"²⁸, politička neosvijestjenost "mađarolaca"²⁹ i "tolomaša"³⁰, samoubilački fanatizam jugoslavenskih integralista³¹, a da i ne govorimo o preuzimanju tereta koji ne možemo nositi³², itd.

Kako u takvim okolnostima opstati?

²⁸ Hrvatski preporoditelji u XIX. stoljeću

²⁹ U idiolektu Ante Starčevića skupni naziv za članove i pristaše Ustavne i Narodne stranke - Ustavna se oslanjala na Mađarsku ("mađžaroni"), Narodna na Austriju ("tirolci").

³⁰ Autonomaši, pristaše autonomije Dalmacije u Austriji, protivnici ujedinjenja Dalmacije i Hrvatske

³¹ Organizacija jugoslavenskih nacionalista (ORJUNA)

³² Npr. Daytonskim sporazumom

Maloljudni narodi – paradoksalno, ali istinito - imaju u svjetskomu carstvu, uza sve pogibelji, i nekih prednosti. Uspiju li organizirati svoju državu, ti narodi imaju sigurnu nišu za opstanak. Ako biraju razborite političke elite, relativno će lako izbjeći i Scilu izolacije i Haribdu globalizacije. Njihova kuća imat će čvrste zidove, ali i mnoštvo prozora. Domovina ne će nestati u prostranstvima svjetskoga carstva, ali ne će ni skončati u tami iza zatvorenih škura.

Hrvati danas u Hrvatskoj mogu razborito izgrađivati svoju nišu. Kako? Osnažujući svoj katolički - srednjoeuropski i sredozemni - identitet. A on, taj identitet, kada bude dostatno snažan, u svakom će času nepogrješivo odrediti njihov pravi interes. To će biti dovoljno da Hrvati, u okvirima usporednih prednosti domovinskog prostora, na ekstenzitet globalizacije djelotvorno odgovore intenzitetom lokalne invencije, volje i energije.

EUROPSKI MIT

1. ZEMLJOPISNA EUROPA

Europa je nametljivo autorefleksivna. Od svih kontinenata samo je ona u Novom vijeku gotovo bez prestanka teoretski zaokupljena sama sobom.

Nije to čudno. Uza sva svoja protuslovlja, Europa protuslovi i pojmu kontinenta. Što je kontinent? *Terra continens*, golema kopnena masa sa svih strana okružena morem? Europu, kao što znamo, oplakuju mora s triju strana, a na četvrtoj je od Azije dijeli prijeporna kopnena međa. Tu među u najrasprostranjenijoj verziji tvore gorje Ural, rijeka Ural, Manička ravnica, Crno more i Carigradski tjesnac. "Kontinent", s pripadnim otocima, obuhvaća 10 531 000 četvornih kilometara (oko 8 posto kopnene površine Zemlje). Na njemu živi 728 milijuna ljudi (oko 13 posto čovječanstva) u 44 samostalnim državama. Te države udomljuju više od stotinu naroda. Podatci su dojmivi, ali odveć neodređeni a da bi mogli utemeljiti jasnu i razgovijetnu predodžbu.

Oni koji su u drugo "Proljeće naroda" (1989./90.) od Baltika do Jadrana izvikivali i ispisivali krilaticu "Natrag u Europu!" vodili su se posve određenom političkom predodžbom Europe. No, i ta se predodžba u međuvremenu pomutila. Istočne granice političke Europe postale su još neodređenije.

Otkad je Ruska Federacija postala članicom Vijeća Europe, Europljanima se nameću pitanja: Je li moguće da je mali zapadni euroazijski poluotok, Europa, progutao neusporedivo veći dio jedinstvene euroazijske kopnene mase - Aziju? Ili: Odakle dokle seže politička Europa? Iz perspektive Vijeća Europe odgovor je jasan: Od Azora do Kurila. Međutim, taj odgovor, koliko god bio poželjan, izaziva nevjericu i sili na ozbiljna promišljanja. Stoga, u skladu s naputkom drevnoga kineskog mudraca i državnika Konfucija, koji veli: "Nazovite okruglu zdjelu okruglom, a uglatu uglatom, inače će vam propasti država" - treba točnije odrediti temeljne pojmove.

2. KULTURNOPOVIJESNA EUROPA

Tu može pomoći samo kulturnopovijesno razmatranje identiteta Europe. Kako ne možemo učiniti da ono što je bilo bude da nije bilo, kulturna je povijest priča o onomu što je bilo, a nije prošlo. Postavka zvuči paradoksalno, ali njezinu smislenost plauzibilno potvrđuju današnja dramatična zbivanja u hrvatskomu istočnom susjedstvu.

Ime je europski "kontinent" dobio po Europi, mitskoj kćeri feničkoga kralja Agenora. Kraljevnu je ugrabio Zeus, u liku bika, i odveo na Kretu. Srebrni novčić zajedničke valute Europske unije, koji se svojedobno vrtio na njemačkoj televiziji, aktualizirao je grčki mit. Pismo novčića nosilo je naziv novca "euro", a glava – lik bika.

Stari, klasični mit utemeljuje nove, moderne mitove. Te mitove neki filozofi povijesti i povjesničari podvrgavaju

razornoj kritici. Tako, primjerice, Arnold Toynbee drži da je Europa "nezamislivo polje povijesnoga istraživanja". Europa je po njegovu shvaćanju "kulturalna zloraba nautičkog pojma".

Toynbee ne vidi Europu kao kulturnopovijesnu cjelinu. On pita: U čemu bi se sastojala dramatična sveza stare povijesti Grčke i Rima s poviješću modernoga Zapada? Stoga se u svomu istraživanju povijesti priklanja shemi poljskoga povjesničara Oskara Haleckoga, koji ono što se obično naziva europskom poviješću periodizira kao: 1. *Mediteransko doba* (do 950.); 2. *Europsko doba* (od 950. do 1950.) i 3. *Atlantsko doba* (od 1950.). Današnji pristaše te sheme periodizaciju dopunjuju dodatkom 4. *Globalnog doba* (od 1989.).

Takva kritička razmatranja nisu bez osnove. Pitanja o prostoru, vremenu i subjektu djelovanja – a ona su temeljni preduvjet za svako povijesno istraživanje – dovode nas s obzirom na europsku povijest u nedoumicu.

Prvo, samo ime Europa, premda se od pobjede Karla Martela nad Arapima 732. kod Poitiersa relativno često spominje u učenim krugovima kao sinonim za *Kršćanski svijet*, općenito je prihvaćeno prilično kasno, tek nakon Francuskoga veleprevrata 1789.

Drugo, prostorna je Europa, kao što smo vidjeli u razmatranju zemljopisnoga pojma, i danas, s obzirom na svoje istočne međe, prilično neodređena.

Treće, što se tiče vremenskoga raspona, naš se osjećaj očito protivi međama što ih postavlja Halecki, a teško može prihvatiti i koje druge međe.

Četvrto, djelatni je subjekt – i u sinkroniji i u dijakroniji – i nestalan i vrlo različit: od nositelja imperija do "mekinja povijesti", od izumrlih i nejakih do vrlo dugovječnih i žilavih naroda.

Međutim, koliko god treba uvažavati teoretski kriticizam, ne treba smetnuti s uma da je u temelju naše uljudbe kao neprestane borbe za oblik – *mýthos*³³. Iz njega se u tijeku povijesti rodio *lógos*³⁴. Potomak, dakako - i kada je riječ o znanstvenomu logosu - nosi znakove pretka. K tomu, svatko će od nas zapadnjaka uz malo usrdne sabranosti lako utvrditi i u svomu osobnom životu podjednaku vrijednost *mýthosa* i *lógosa*, ako ne i prevagu *mýthosa*. Stoga će, unatoč očaju hiperkritične filozofije povijesti, koja Europu vidi samo kao "bojno polje", praktični *lógos* razmjerno lako utvrditi kulturnopovijesni identitet Europe.

Kada je, prije 200 godina, jedan od utemeljitelja njemačkoga književnog romantizma, Friedrich von Hardenberg, poznatiji pod umjetničkim imenom Novalis, svomu ogledu davao naslov "Kršćanski svijet ili Europa" (1799.)³⁵, taj naslov bio je prilično neupitan. Kršćanstvo je tada bilo bjelodana kulturološka odrednica Europe.

Kako nas se danas, nakon dvaju stoljeća sekularizacije, doimlje Novalisov naslov?

Rijetko će tko danas u svijetu, pa dakle i u Hrvatskoj, pri spomenu Europe pomisliti na kršćanstvo. Ali, budući

³³ Grč.: priča, predaja; mit

³⁴ Grč.: pojam, misao, razum; znanost

³⁵ Novalis, "Christenheit oder Europa", 1799.

da su "pojmovi bez opažaja"³⁶ prazni, znanost ne može zanemariti tu temeljnu kulturnopovijesnu činjenicu. Znanost - za razliku od politike - želi "vidjeti" *quidditas*³⁷, odnosno identitet Europe. I "vidi" ga u bitnim odrednicama koje konstituiraju Europu kao zasebnu kulturnopovijesnu jedinicu, odn. "kontinent". Te su odrednice neprijeporne:

- *Klasična baština*. Napose grčka filozofija i rimsko pravo;
- *Kršćanstvo*. Na zapadu prvo katolicizam, zatim katolicizam i protestantizam, a na istoku pravoslavlje;
- *Europski jezici*. Tri grane indoeuropskih jezika: romanska, germanska i slavenska;
- *Sveučilišta*. Od XII. stoljeća to su mjesta na kojima zajedno cvatu istraživanje i poučavanje;
- *Dvojstvo duhovne i svjetovne vlasti*;
- *Predstavnička tijela*;
- *Društveni pluralizam*;
- *Individualizam*;
- *Prosvjetiteljstvo*;
- *Vladavina prava*;
- *Nacionalna država*;
- *Specifične stilske formacije*. Na području umjetničkoga izraza Europu bitno obilježuje klasična baština. Teško je previdjeti neprekidnu borbu za prevlast što je do dana današnjega vode dva klasična velesloga: aticizam i azijanizam, moderno rečeno: klasicizam i manirizam. Rezultati te borbe utjelovljeni su u slijedu stilskih epoha, koje označuju nazivci romanika, gotika, renesansa, barok, rokoko, klasicizam, romantizam, realizam i mnoštvo drugih manjih "izama".

³⁶ I. Kant: Begriffe ohne Anschauungen

³⁷ Lat. "štostvo"

3. EUROPSKE KULTURNOPOVIJESNE MAKROREGIJE

S obzirom na koncentraciju tih odrednica kulturno-povijesni krajolik zemljopisne Europe pokazuje tri jasno razlučene makroregije: Zapadnu, Srednju i Istočnu Europu.

- *Zapadna Europa*. Ona je po osjećaju onih koji danas (bilo kao pojedinci iz Afrike, Azije, Srednje i Istočne Europe ili kao projektanti političke budućnosti svojih zemalja) hoće u Europu - "prava" Europa. Zapadna Europa seže od Atlantika do istočnih njemačkih pokrajina. Obilježena je muzealiziranim zapadnim kršćanstvom (katolicizmom i protestantizmom) i sekulariziranim vrijednotama toga kršćanstva, koje danas funkcioniraju kao vrijednosni elementi suvremene demokracije.
- *Srednja Europa*. Nazivak nosi velika političkopovijesna opterećenja. Stvorili su ih prvo Friedrich Naumann knjigom "Srednja Europa"³⁸, koja je nastala u okviru velikonjemačkih rasprava o ciljevima Prvoga svjetskog rata. U međuratnom razdoblju slijedili su "habsburški mit" i literarne utopije Josepha Rotha. Nakon Drugoga svjetskog rata velikoruski je imperijalizam sve do pada "Željezne zavjese" (1989.) onemogućivao Europu kao cjelinu i samim time priječio kulturnopovijesni identitet regije. Stoga se u tom razdoblju o Srednjoj Europi na Istoku šutjelo. Na Zapadu, osobito na njemačkom govornom području, umjesto o Srednjoj Europi govorilo se o Istočnoj Srednjoj

³⁸ F. Naumann, *Mitteleuropa*, 1915.

Europi³⁹, o Centralnoj Europi⁴⁰, o Međueuropi⁴¹, o Podunavskom prostoru⁴². Tako su se na objema stranama izbjegavale neugodne političkopovijesne reminiscencije.

Srednju Europu karakterizira velika politička rascjepkanost, zakašnjeli nastanak nacionalnih država i živo zapadno kršćanstvo. Tomu valja pridodati znatan kulturni prinos neindoeuropskih naroda (Mađžara i Židova).

Međe su Srednje Europe, napose zapadne, u znanstvenoj literaturi prijeporne. U najnovije vrijeme prevladava shvaćanje da Srednja Europa na zapadu obuhvaća istočne njemačke pokrajine, Austriju i sjevernu Italiju. Što se tiče istočnih međa, o njima je u okviru rasprava o aktualnim europskim integracijama postignuto gotovo opće suglasje. Povjesničari, politolozi, politički prvaci u regiji složno poistovjećuju istočne međe Srednje Europe s istočnim međama negdašnjega kršćanskog Zapada. Kulturno-povijesna razdjelnica teče od sjevera prema jugu istočnim granicama Finske, Estonije i Letonije, nastavlja se kroz zapadnu Bjelorusiju, kroz Ukrajinu, dijeleći zapadna unijatska područja od istočnih pravoslavnih krajeva, zatim vijuga kroz Rumunjsku, odvajajući katoličku Sedmogradsku od pravoslavnoga ostatka zemlje, izlazi kroz Vojvodinu na istočnu granicu Hrvatske, prelazi u Bosnu i Hercegovinu, gdje dijeli hrvatska područja od muslimanskih i srpskih, i završava na Jadranskomu moru. S obzirom na kulturnopovijesne značajke regije moglo bi se reći da je Srednja Europa zapravo zapadna Europa izvanjski spriječena u razvitku.

³⁹ Njem.: Ostmitteleuropa

⁴⁰ Njem.: Zentraleuropa

⁴¹ Njem.: Zwischeneuropa

⁴² Njem.: Donauraum

- *Istočna Europa*. Regija obuhvaća područja od istočnih međa Srednje Europe do kopnenih međa europskog "kontinenta". Bitno je obilježena tradicijama istočnoga kršćanstva i islama. Izrazita kulturnopovijesna obilježja "prave" Europe, kao što su klasična baština, latinski jezik i društveni pluralizam, u njoj su prisutna u tragovima. Umjesto individualizma prevladava kolektivizam. Na području umjetničkoga izraza potpuno nedostaju neke povijesne stilske epohe, primjerice romanika, gotika, renesansa, barok.

Sve tri europske kulturnopovijesne makroregije imaju svoj sjever i svoj jug, svoj protestantizam i svoj katolicizam, odn. svoje pravoslavlje i svoj islam. Sve tri su integralni dijelovi Europe. Preuzetno bi bilo (ili u najmanju ruku nepromišljeno) tvrditi da su vrjednote bilo koje regije ili subregije superiorne vrjednotama drugih regija ili subregija. No jednako je tako preuzetno (ali mnogo pogibelnije) izvana nametati narodima regionalne, odn. subregionalne i političke identitete. U tomu Hrvati imaju previše žalosnih iskustava.

4. REGIONALNI I POLITIČKI IDENTITET HRVATSKE

Tko želi da mu pojmovi ne budu prazni ("bez opažaja"), mora gledati, slušati, pipati, njušiti, kušati. Ne smije prezirati ćutila.

Stoga treba vidjeti Hrvatsku. Treba vidjeti njezin prirodni i kulturnopovijesni krajolik, njezine tradicije i

kulturne ustanove, njezine zakone i političke institucije, ljude i običaje. Treba poslušati hrvatske napjeve, upoznati hrvatsku književnost i slikarstvo, promotriti gradove i seoska naselja, vjerski i društveni život, kušati jestvine i vina.

Tko se malo obazre oko sebe, ne može u Hrvatskoj ne opaziti izrazitu gustoću kulturnih obilježja Srednje Europe i katoličkoga Sredozemlja. Velim katoličkoga, jer se često zaboravlja da postoje četiri kulturnopovijesne sastavnice Sredozemlja: islamska, židovska, pravoslavna i katolička.

O srednjoeuropskoj pripadnosti Hrvatske nepobitno svjedoče vizure sjevernohrvatskih gradova, primjerice Zagreba, Varaždina, Osijeka, a o njezinoj katoličko-sredozemnoj pripadnosti vizure hrvatskih primorskih gradova, primjerice Rijeke, Zadra, Splita, Dubrovnika. Ta svjedočanstva odlučno podupiru svi, pa i najnezatniji oblici svagdanjega života u slavonskomu selu, odn. u Konavlima, na krajnjemu jugu Hrvatske.

Što se tiče političkoga identiteta Hrvatske, o njemu svjedoči hrvatski politički život, a svijetu ga tumači hrvatska diplomacija, zdušno nastojeći oko potpunoga integriranja Hrvatske u zapadnoeuropsku kulturnu, gospodarstvenu i sigurnosnu zajednicu.

Kakva onda smisla ima, usuprot takvu svjedočenju, situirati Hrvatsku u Jugoistočnu Europu?

Odgovor na to pitanje treba tražiti od arhitekata europske cjelovitosti, stabilnosti i sigurnosti. Napose od kreatora "regionalnog pristupa" Europske unije, koji su geostrateškim škarama skrojili Zapadni Balkan, te od autora američkoga SECI-ja, od promicatelja Pakta o stabilnosti Jugoistočne Europe i svih budućih nacрта te

vrste. Zar još treba tumačiti da su izvanjski nametnuti identiteti - bilo regionalni, bilo politički - tek prividni identiteti?

Hrvati su u Domovinskom ratu 1991.-1995. u Srednjoj Europi i u Sredozemlju jasno pokazali kakve su žrtve narodi pripravnici podnijeti da bi izašli iz tako nametnutih identiteta i došli k sebi.

5. RASPRAVA⁴³

Ljubomir Čučić: Imam pitanje za Benjamina Tolića. On je bio vrlo izražajan u svomu definiranju europskih regija. Slažem se s onim što je rekao. Razlogom je moga pitanja to što je nekoliko puta u svomu govoru upotrijebio sintagmu "izvanjski nametnuti identiteti". Nisam siguran da se danas doista bavimo tim pitanjem.

Benjamin Tolić: Doista je riječ o izvanjski nametnutim regionalnim ili političkim identitetima. A što su izvanjski nametnuti identiteti, regionalni ili politički, mislim da bi to moralo biti jasno od samoga početka.

Različni mirovni ugovori gurali su narode, u ime stvaranja ravnoteže snaga, onamo kamo oni ne pripadaju. Tako su primjerice Hrvati dobivali izvanjski nametnuti jugoslavenski politički identitet. Zatim su razni instituti za *Südosteuropaforschungen*⁴⁴, kojih u svijetu ima sva

⁴³ Oglad "Europski mit" pročitan je u svibnju 1999. u Dubrovniku na međunarodnom simpoziju "Hrvatska u Jugoistočnoj Europi". Sjednici je predsjedao predsjednik Europskog doma u Zagrebu, Ljubomir Čučić.

⁴⁴ Njem.: istraživanja Jugoistočne Europe

sila, njih i njihovu zemlju vidjeli kao prostor koji na zemljovidu pokriva palac. Držeći se one *Qui bene distinguit, bene docet*⁴⁵, oni su - da ne bi loše učili - nastojali ne razlučivati previše, pa su razlučivali premalo, i tako strpali Hrvatsku i Hrvate u Jugoistočnu Europu, kamo Hrvati po svomu identitetu ne pripadaju. U tomu su ti instituti slijedili intencije Versailleskoga ugovora.

Regije geostratezi mogu nazivati kako hoće. One se ne mogu braniti, osobito ako su slabe.

Ono što se danas događa Albancima na Kosovu posljedica je Berlinskoga kongresa. Oni su 1878. strpani u politički identitet koji nije bio njihov, a poslije su, nakon Balkanskih ratova, dobili drugi nametnuti politički identitet.

Nametnuti politički identiteti uvijek su samo prividni identiteti. Narodi u nametnutu političkom identitetu samo vrebaju zgodu da iz njega pobjegnu i dođu k sebi.

Hrvati su to u XX. stoljeću činili dvaput. Jednom pogrešno, posve krivo, s krivim saveznicima. Drugi put bili su sami, mimo cijeloga svijeta, s jednim jedinim pravim saveznikom – Božjim namjesnikom na Zemlji.

Ljubomir Čučić: Ne želim inzistirati, ali mi još uvijek govorimo o nečemu što je nedovoljno određeno, osobito u svjetlu integracije s kojom se suočava naša zemlja, pa ću zlorabiti svoj položaj predsjedatelja i upitati još jednom: Kako ćemo uklopiti te definicije izvanjski nametnutih identiteta? Gdje je zapravo pogibelj za zemlju koja je uistinu tek korak od vrata integracije s Europskom unijom i NATO-om – pod uvjetom da prihvati suradnju u regiji, dobrosusjedske odnošaje s drugim zemljama, gospo-

⁴⁵ Lat.: Tko dobro luči, dobro uči.

darstvenu suradnju – gdje su tu nametnuti identiteti? Nisam siguran da razumijem u kakvoj je svezi povijest s današnjom situacijom, u kojoj moramo biti vrlo pragmatični, vrlo praktični, kako bismo ubrzali – ne usporili – kako bismo ubrzali našu integraciju u Uniju i NATO itd.

Benjamin Tolić: Pitanje je vrlo dobro postavljeno i traži jasne odgovore. Mi danas, kao što ste sami rekli, ja sam vas pomno slušao, ne znamo točno kako će završiti nacrti reintegriranja, odnosno integriranja u Europu onoga što se široko i neprecizno naziva Jugoistočnom Europom. Ima nekih vedrih, razumnih naznaka. Naime, čujemo da se pristup Uniji pojedinih država s toga tako uvjetno nazvanoga područja neće dogoditi odjednom, nego da će svaka država, s obzirom na ispunjavanje određenih uvjeta, biti tretirana posebno. Na tomu treba inzistirati.

Što se tiče suradnje u tzv. regiji, ja mislim da su to posve kriva pitanja i zahtjevi koji nemaju nikakve sveze s realnošću, pa ni s logikom. Besmisleno je siliti koga na suradnju. Suradnja podrazumijeva dobru volju, poštene odnose i probitak obiju, odnosno svih strana. Hrvatsku ne treba siliti na suradnju sa susjedima. Ona će to sama činiti, ali dakako surađivat će samo u pothvatima od kojih se bude nadala probitku. Siliti Hrvatsku da surađuje na svoju štetu, to može imati nekog smisla, ali se ne može opravdati nikakvom politikom, pogotovo ne onom koja se vodi visokim načelima uljuđenoga Zapada.

Naravno, u Europi ne treba graditi zidove između njezinih makroregija, a kamoli između subregija. Ali treba uvažavati svačiji interes, svačiji probitak. Ako se problemi budu rješavali onako kako su se rješavali na Berlinskomu kongresu i u Versaillesu, bit će to tek programi budućih ratova. To je izvan svake dvojbe. Međunarodna strategijska

pojmovna dinamika divna je stvar. Ali ona zanemaruje ono na što sam upozorio u svomu izlaganju. Pojmovi su bez opažaja prazni, a opažaji bez pojmova slijepi. Naime, ako se ta pojmovna dinamika u okviru strategijskih nacрта posve osamostali, kao što se dogodilo na našem simpoziju, u tim pojmovima neće biti onoga što bi ih trebalo ispunjavati i opravdavati, i stvari će krenuti u pogibeljnu smjeru. Moj intervent ovdje ima smisla samo kao upozorenje da treba respektirati stvarne identitete naroda i regija. Nije riječ o višim i nižim vrjednotama, o superiornu i inferiornu načinu života, ovakvim ili onakvim interesima. Riječ je samo o razlikama. I dakako o tomu da tu različitost treba respektirati. Ništa više.

Frederico Eichberg: Želio bih se vratiti pitanju nametanja identiteta, kao što je to predsjedatelj naglasio nekoliko puta, i pitanju integracije. Rekao bih da bi se ta dva pojma mogla vrlo dobro povezati. Tako bih osobito želio profesoru Toliću uputiti slijedeće pitanje: Čini se da postoji sivo područje, ili barem neke sive zemlje, kojih je identitet nekako neodređen. Mislim na Tursku, neke zemlje na južnoj obali Sredozemnoga mora, Maroko, Tunis, gdje se, čini se, elite na jednoj strani zauzimaju za integraciju, prilagođujući se dijalogu s NATO-om o južnoj sredozemnoj obali, ili u Turskoj o demokratizaciji, dok na drugoj strani javno mnijenje, čini se, više voli identitet, povijesne korijene itd. Rekao bih da je Rusija u stanovitom smislu u istoj situaciji, elite su usmjerene na Zapad, a javno je mnijenje tiše. Tako se čini da bi u tom scenariju nametanje "identiteta" moglo djelovati u smislu integracije. Želio bih vaš komentar o tomu.

Benjamin Tolić: Slažem se s vašim opažanjima. Naravno, u narodima i državama koji su u protekla dva stoljeća iskusili revolucionarne promjene, a nisu dovršili proces, postoje problemi identiteta. Razumljivo je da, na

primjer, u nekim državama vojska mora, u ime "viših ciljeva", povremeno štiti demokraciju od ljudi. Što to znači? To znači da promjena identiteta nije uspjela. Ništa više.

Što se tiče Rusije, njezin je politički identitet, kao što znamo, od sredine XIX. stoljeća podijeljen između "narodnjaka" i "zapadnjaka". To je ruski problem koji na neki način postoji i danas.

Izvanjski nametnuti identiteti o kojima ja govorim odnose se na manje narode. Kada sam govorio o Srednjoj i Jugoistočnoj Europi, govorio sam o jasnim kulturološkim i političkim podjelama. Mali se narodi često ne mogu oduprijeti pogrješnoj vanjskoj percepciji svojih identiteta, pa dolaze u pogibelj da im "identiteti" budu izvana nametnuti.

Što se tiče Turske, tu je problem Atatürkove revolucije. Turska je imala političku elitu koja je htjela promijeniti kulturni identitet naroda. Elita je imala relativno velik broj sljedbenika, ali je naišla na problem trećega čimbenika koji je prijeko potreban za uspjeh takva pothvata – otvorenost kulturnoga kruga koji bi trebao prihvatiti novoga člana. Dakle, novi bi se identiteti mogli nametnuti izvana ako bi pothvat provodila politička elita koja ima dovoljan broj sljedbenika.

Problem međutim nije u tomu je li ili nije uključena strana sila. Postoje diktature koje pokušavaju nametnuti identitet cijelim narodima. Tako je Titov režim pokušavao stvoriti jugoslavenski narod. I to je izvanjski nametnuti identitet, tzv. iluzionistički identitet, u kojemu oni kojima je nametnut samo vrebaju zgodu da napuste iluziju i ponovno budu ono što jesu, da se vrate svomu istinskom identitetu.

Ne mogu na kompetentan način komentirati situaciju u Turskoj, Rusiji ili Maroku. Moje je znanje o tim zemljama površno. Temelji se na onomu što sam doznao iz medija i političke publicistike. Da pojmovi ne bi bili prazni, treba otići u te zemlje i promatrati ljude. Opasku možete shvatiti i kao poziv da se dođe u Hrvatsku kako bi se vidio hrvatski regionalni identitet, da se vide ljudi i upoznaju običaji, promotre kuće i institucije, kušaju jestvine i vina, poslušaju glazba itd. To je jedini način na koji se istinski, pravi identitet može vidjeti, a pojmovi mogu biti prazni.

Dana Allin: Gospodine Toliću, propustio sam dio vaših primjedaba, što je razlog s kojega ne bih prosuđivao o onomu što je ovdje rečeno. Ipak, mislim da je predsjedatelj malo prije bio osobito frustriran, ako dobro prosuđujem, zbog osjećaja da će postojati stalan nesporazum između hrvatske perspektive koju ste upravo iznijeli i perspektiva s daljega Zapada, uključujući Europsku uniju. Činjenica da ljudi ne pokušavaju istinski odgovoriti na ono što ste upravo rekli upućuje na to da više uopće ne marimo za taj nesporazum. Držim da očit nesporazum ne bi smio ostati bez odgovora, ili da bi ga barem trebalo pokušati ukloniti. Sada ću iznijeti jednu povijesnu opasku i zatim postaviti pitanje, a po momemu mišljenju između toga dvoga ne postoji stvarna veza, ali pitam se nije li to dio nesporazuma, pa ću stoga iznijeti povijesnu opasku.

Mislim da nije istina da je Jugoslavija bila nametnuta Hrvatskoj, to jednostavno ne vjerujem. Znam i to da se o tomu nećemo moći složiti, ali moje je pitanje: Držite li, budući da se s time ne slažem na osnovi povijesnih činjenica, da to nekako upućuje na to da ja ili tko drugi u Zapadnoj Europi ili u Sjedinjenim Državama na neki način ima aspiracija vratiti Hrvatsku u nešto nalik na Jugoslaviju? Hrvatska je priznana neovisna članica Ujedinjenih naroda.

Nitko koga znam ne bi želio da je drukčije, pa odakle taj stalni nesporazum?

Benjamin Tolić: Krasno. Pitanje je zapravo bilo predavanje. Uživao sam slušajući. Ne znam što je vaš intervent trebao biti. Nekakva *consolatio politica*⁴⁶? Ako je tako, moram odmah reći: Utješeni nisam. Među ostalim i zbog toga što u našem susjedstvu padaju bombe, a da još ne znamo što se želi postići. Ciljevi su se – da podsjetim – polako mijenjali od 24. ožujka do danas.

Što se tiče vašega mišljenja o tomu kako je stvorena Jugoslavija, to mi je odnekud vrlo dobro znano. Tako su nas, čini mi se, učili u školi. Jugoslavija je stvorena, tumačili su nam, kao rezultat vjekovne težnje naših naroda da se odreknu svojih država u korist tuđeg imperija. Dopuštam da se vama to sviđa. Samo, u svezi s time ima jedno vrlo neugodno pitanje. Naime, Jugoslavija je, kao što znamo, stvorena nakon idealističkoga proboja onoga američkog predsjednika koji je u jednom slavnom dokumentu⁴⁷ izašao s načelom samoodređenja naroda u mrtvim carstvima. Zna li da su od južnih Slavena to pravo na samoodređenje imali samo koruški Slovenci? I da su oni, *nota bene*⁴⁸, votirali za Austriju, a ne za Jugoslaviju, koja je, kako vi tvrdite, nastala bez nasilja, dragovoljno?

Ljubomir Čučić: Da, gospodine Toliću, postoji nesporazum, a ja mislim da je taj nesporazum nesporazum između onoga što bih nazvao tradicionalnim shvaćanjem identiteta i modernim shvaćanjem identiteta.

⁴⁶ Lat.: politička utjeha

⁴⁷ T. W. Wilson, "Fourteen Points" (Četrnaest točaka). - U njima je Wilson 8. siječnja 1918. izložio mirovne uvjete SAD-a.

⁴⁸ Lat.: da se ne zaboravi

Tradicionalno govoreći, istraživači, povjesničari nisu se mogli složiti o tomu što čini identitet naroda. Zaključili su, ne tako davno, da to zapravo nisu teritorij, ili jezik, ili religija, nego povijesno pamćenje – kolektivno pamćenje iste zajedničke povijesti. Ako se o tomu složimo, možemo prijeći na modernu definiciju identiteta. Moderna je definicija identiteta za mene vrlo slična onomu što danas pokušava postići Europska unija, a to je demokracija, to su pravna država, otvoreno i slobodno gospodarstvo, potpuno poštivanje manjina, multikulturalizam i civilni dijalog u širem smislu riječi.

Za čovjeka koji je predan Europljanin kao što sam ja, to je definicija identiteta, ali to ne znači da sam, emotivno govoreći, manje Hrvat nego vi. Ipak, pragmatično govoreći, više volim tradicionalnu definiciju identiteta, a upravo je to točka na kojoj među nama dolazi do nesporazuma. Pokušavam poduprijeti takozvane regionalne pristupe NATO-a, Europske unije, kao praktičan okvir za suradnju u regiji. Ne mislim da postoji ikakav pokušaj da se nametne ikakav identitet Hrvatskoj ili ikomu drugomu u regiji. Mislim da bismo za naše vlastito dobro i korist trebali na pragmatičan način shvatiti kako to prihvatiti, ne samo kako to prihvatiti, nego prihvatiti to kako bismo se izvukli iz te podskupine zemalja u koju, kako ste rekli, ne pripadamo. Izvući se da bismo bili jednaki, odnosno jednako odgovorni, dostojni članovi Europske unije, to je moj san i to je moja definicija identiteta.

Mislim da u tom smislu regionalni pristup Europske Unije, Inicijativa o suradnji u Jugoistočnoj Europi što su je potaknuli NATO, SAD i druge zemlje zapravo pružaju Hrvatskoj sredstva, metode i međunarodnu pomoć da izađe iz pat-pozicije u kojoj se našla na svomu putu u europsku integraciju.

Benjamin Tolić: Mogao bih se u ponečemu i složiti s vama. Ali nikako se ne mogu složiti s onim što mi pokušavate podmetnuti. Podmećete mi da ja mislim kako postoje vrjedniji narodi i manje vrijedni narodi, da Srednjoeuroljane smatram vrjednijima od jugoistočnih Europljana. Nikako. Prvo, kao kršćanin, držim da su svi ljudi i narodi - djeca Božja. Pače i kriminalci, zločesta djeca Božja. Dakle, molim da mi se u tom smislu ne podmeće.

Ja hoću samo reći da i slavuj i magarac lijepo pjevaju, dakako svaki sebi. I da su obojica stvorenja Božja. Kakva smisla ima slavuja zvati magarcem, a magarca slavujem? Hoću samo konkretno reći ono što vi lijepo govorite načelno: različitosti treba uvažavati. Ali zašto te različitosti ne bismo uvažavali kao dobra djeca Božja, ostavljajući svakoga u njegovu dostojanstvu? Zašto bismo radi lažnoga mira u kući stolce nazivali stolovima, a stolove stolcima? Takav mir nije pravi mir. Pravi će mir biti kada stolac bude stolac, a stol stol. Zamjene su nedopustive. To je pitanje doličnosti. Sve mora ostati u svojim potpunim vrijednostima. Ne možemo reći da jedna regija manje vrijedi od druge, barem ne u etičkomu ili pače političkomu smislu. Jer ni univerzalizam zapadnih vrjednota ne može biti obvezan, primjerice, u Kini. Budemo li ga nastojali nametnuti, radit ćemo protiv samoga univerzalizma zapadnih vrjednota, jer se one temelje na slobodi i samoodređenju. Sloboda i samoodređenje ne samo naroda, nego i suverenost pojedinca, nikako se ne mogu uskladiti s nametanjem tobožnjega višeg sustava vrjednota tobožnjemu nižem sustavu vrjednota. To treba promatrati kulturološki. Kulture rastu kao cvjetovi Gospodnji i jednako mirišu Gospodinu. A to što cvijet cvijetu katkada neugodno vonja, to je, gospođe i gospodo, posve druga stvar.

REKONSTRUKCIJA EUROPE

Uzmu li se u obzir kulturnopovijesna obilježja "kontinenta" i novo samopotvrđivanje starih identiteta, lako je uočiti da se nakon propasti dvostožernoga svjetskog poretka ponovno uspostavlja europska dvodioba. "Kontinent" se danas, u procesu tzv. europskih integracija, ponovno raspada na dva, ovaj put deklarativno prijateljska dijela. Samo se Srednja Europa vraća na Zapad. Umjesto nasilne ideološke razdjelnice ("Željezna zavjesa"), uskršava stara kulturna razdjelnica između Zapada i Istoka. Tako se "tri Europe" opet u konačnici svode na "dvije" – Zapadnu i Istočnu Europu. U kontekstu tih zbivanja srednjoeuropski poklik "Natrag u Europu!" ima posve određen smisao.

Europske su integracije, počevši od Rimskoga Carstva pa sve do Napoleonova i Hitlerova pokušaja, bile odreda motivirane širenjem imperija i nametanjem hegemonije. Provodile su se nasilno, ognjem i mačem. Samo su neke od njih – primjerice ono što se nazivalo *Kršćanskim svijetom* i *Svetim Rimskim Carstvom* – uz to bile i svojevrstan solidarni odgovor na vanjske ekspanzionizme: Arapa, Mongola, Osmanovaca. Nasilni pokušaji europskih integracija u prvoj su polovici XX. stoljeća, u Drugomu svjetskom ratu, završili razaranjem Europe i podjelom svijeta na dva međusobno neprijateljska ideološka bloka: kapitalistički i komunistički.

Ozračje Hladnoga rata stvorilo je prvi put u povijesti uvjete za miroljubivo ujedinjenje zapadnoga dijela Europe.

U početku su ujedinjenje odlučno promicala dva jaka vanjska integrativna čimbenika. S jedne strane u novom

je dvostožernom svijetu sovjetska pogibelj izazvala uzajamnu solidarnost zapadnoeuropskih država, a s druge su SAD upravo takvom solidarnošću uvjetovale svoju pomoć u obnovi i gospodarskomu podizanju ratom opustošene Zapadne Europe.

Tim jakim vanjskim čimbenicima pridružio se i jedan unutarnji. On se, kao negativna vrjednota s pozitivnim utjecajem, doima paradoksalno. Ali nije stoga bio nimalo slabiji. Riječ je o duboku uzajamnom nepovjerenju među pobjedničkim i poraženim narodima, napose među Francuzima i Nijemcima.

Nepovjerenje je iziskivalo nadzor nad gospodarstvenim potencijalima Njemačke, osobito nad strateškim sirovinama i industrijama. Tako je, na prijedlog francuskoga ministra vanjskih poslova Roberta Schumana, 18. travnja 1951. u Parizu osnovana Europska zajednica za ugljen i čelik. Tvorile su je Francuska, Njemačka, Belgija, Nizozemska, Luksemburg i Italija.

Zajednica je stvorila zajedničko tržište za ugljen i čelik, dokinula unutarnje carine i količinska ograničenja, uskladila vanjsku carinu, zabranila diskriminacije i subvencije, donijela propise za područje cijena, kartela i trgovačke politike.

Bio je to kamen temeljac buduće dublje i šire integracije europskoga Zapada. Već 23. ožujka 1957. članice su Europske zajednice za ugljen i čelik, potaknute gospodarskim probitcima što im ih je donijelo zajedničko tržište spomenutih roba, sklopile u Rimu ugovore o osnutku Europske atomske zajednice i Europske gospodarstvene zajednice. Prva im je organizacija omogućila suradnju i nadzor na području atomskih istraživanja za miroljubive svrhe, a druga je proširila zajedničko tržište na agrarne i industrijske proizvode.

Godine 1967. sve tri su se organizacije spojile u Europsku zajednicu. Nova organizacija, premda je u početku slijedila pretežito gospodarstvene i znanstvene ciljeve, a obuhvaćala manji dio "kontinenta", posve je uzurpirala europsko ime u političkomu diskurzu. Od njezina osnutka Europa je i u svagdanjemu govoru zapravo Europska zajednica. U slijedećim je desetljećima rekonstrukcija Europe napredovala. Zajednici su pristupile nove države: Danska, Velika Britanija i Irska (1973.), Grčka (1981.), Portugal i Španjolska (1986.).

Pad "Željezne zavjese" (1989./90.) izaziva oduševljenje na objema stranama dotadanje razdjelnice. U Europskoj zajednici bude se nove ambicije: produbljivanje i proširivanje integracije. Maastrichtski ugovor od 7. veljače 1992. pretvara Europsku zajednicu u Europsku uniju.

Novi su ciljevi znatno viši od dotadanih: gospodarstveno, socijalno i političko ujedinjenje. Ugovor predviđa demokratizaciju i regionalizaciju, gospodarstvenu i monetarnu uniju, zajedničku vanjsku i sigurnosnu, socijalnu i ekološku politiku, užu suradnju u pravosudnoj i unutarnjoj politici zemalja članica.

U pitanju produbljivanja i širenja integracije glavne su članice očitovale prilično razrožne interese. Francuska je u pregovorima bila naklonjenija produbljivanju nego širenju. Velika Britanija lakše prihvaća širenje nego produbljivanje. Njemačka jednako zdušno podupire produbljivanje jedinstva i širenje Unije na istok. Stajališta su dakako uvjetovana geopolitičkim razlozima. Njemačka je opcija prevagnula.

Uniji su 1995. pristupile Finska, Austrija i Švedska. Zahtjeve za pristup, s različitim izgledima za prijam,

podnijele su Estonija, Letonija, Litva, Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, Slovenija, Rumunjska, Bugarska, Turska, Cipar i Malta. Nakon odluke o uvođenju zajedničke valute, teško je bilo što određeno reći o konačnoj dubini i širini Unije. Obje će dimenzije, među ostalim, sigurno ovisiti i o uspjehu ili neuspjehu toga pothvata.

Neposredno nakon propasti dvostožernoga svjetskog poretka u silnom se oduševljenju govorilo o izgradnji "zajedničkoga europskog doma" od Atlantika do Urala. Raspravljalo se uglavnom o načinu njegova unutarnjeg uređenja. Središnje je pitanje bilo: savezna država ili savez država?

Nakon odluke o uspostavi monetarne unije oduševljenje je splasnulo. Argumentacija o razlozima i svrsi ujedinjenja spustila se s poetskih visina entuzijastičkoga otkrivanja kulturnopovijesnog identiteta na prozaičnu razinu posve "prizemnih" nužnosti.

Tako se uglavnom tvrdi da je ujedinjenje nužno stoga što nacionalna država danas, u doba informacijske, financijske i gospodarske globalizacije, više ne može sama ostvarivati svoje gospodarstvene i političke interese, jer se ne može djelotvorno suprotstaviti moćnim transnacionalnim čimbenicima kao što su globalni valutni spekulanti, multinacionalne kompanije ili međunarodne kriminalne udruge.

Stoga se, tvrde zagovornici ujedinjenja, i vlast i identitet sele iz suverene nacionalne države u dvama smjerovima: gore (u nadnacionalne organizacije) i dolje (u regije).

U najnovije vrijeme sve se češće svraća pozornost na veličinu i snagu Unije. Obično se ističu dva dojmiva podatka: Unija obuhvaća 371 milijun stanovnika i ostvaruje gospodarstveni učinak od 12 bilijuna njemačkih maraka. Kada uz to čujemo da bi zajednička valuta – euro – mogla zamijeniti američki dolar u ulozi svjetske pričuvne valute, jamačno nećemo pogriješiti ako takve izjave visokih dužnosnika protumačimo kao rađanje blokovskoga suparništva s SAD-om i Japanom. Naše tumačenje osnažuju rasprave u Europskoj uniji koje, na osnovi udjela u kapitalu, osporavaju dosadašnji nerazmjerno velik američki utjecaj u upravama moćnih svjetskih financijskih institucija - Međunarodnoga monetarnog fonda i Svjetske banke.

Takvo stanje stvari ima dvojak učinak. Na jednoj strani, u SAD-u, pojavljuju se dvojbe o američkomu shvaćanju Europe kao strateškoga mostobrana vlastitog prvenstva na euroazijskomu kontinentu. To je shvaćanje donedavno osiguravalo nedvosmislenu američku potporu rekonstrukciji Europe. Na drugoj strani, u samoj Europskoj uniji, sve je uočljivija rasprava o redefiniranju temeljnih izrazito europskih političkih vrijednota.

NJEMAČKI REFERENDUMI

I

EUROPSKE MORE

Godine 1995. jedan je političko-kriminalistički roman doživio u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske velik knjižarski uspjeh. Andrew Roberts, povjesničar i povremeni politički komentator lista Daily Mail, u futurističkoj je priči izrazio suvremene političke more svojih sunarodnjaka. Knjiga nosi naslov: "Aachenski memorandum"⁴⁹, i čita se na dušak. Možemo samo zamišljati kako bi se čitala da je ugledala svjetlo dana nakon predavanja njemačkoga ministra vanjskih poslova Joschke Fischera na Humboldtovu sveučilištu, u kojem je ministar, kao "privatna osoba", izložio svoju viziju europske federacije.

Radnja romana zbiva se u svibnju 2045. u Sjedinjenim Europskim Državama (SED), točnije u Londonu. Razumijevanje priče pretpostavlja malo budućega povijesnog znanja. Za tu svrhu navodim kraći odlomak iz fiktivne knjige "Aachenski referendum i stvaranje europske nadržave" fiktivnoga povjesničara Summer-skilla:

"Lijepi i drevni grad Aachen, upravo na njemačkoj strani predschengenske granice s Beligijom, bio je idealno mjesto za konferenciju koja je, u ožujku 2015., napokon urodila sporazumom o potpunom, konačnom i neopozivom političkom i ustavnom ujedinjenju europskoga

⁴⁹ A. Roberts, *The Aachen Memorandum*, 1995.

kontinenta u Sjedinjene Europske Države. Prije više od dvanaest stoljeća, u Rimu na Božić 800., okrunio je papa Leon III. Karla Velikoga - Carolusa Magnusa - za cara Zapada. On je bio prvi zajednički vladar što su ga Francuska i Njemačka ikada imale. Ozemlje izvorne šestorice iz 1957. obuhvaćalo je gotovo točno isto područje kao njegovo Karolinško Carstvo.

Najveći od svih franačkih kraljeva, rođen samo dvadeset kilometara od Maastrichta, Karlo Veliki izabrao je Aachen za carsku prijestolnicu. Ondje je sagradio veličanstvenu palaču. Sjena Drugoga Velikog Ujedinitelja Europe bila je bez dvojbe prisutna kada su 1. travnja 2015. svi predsjednici europskih vlada ondje potpisivali Ugovor. Oni su stvorili prvu velesilu u povijesti koja je ikada ostvarena potezom pera prije nego krvoprolićem: Sjedinjene Europske Države.

Ostala je samo jedna prepona: dobiti od europskih naroda formalnu potvrdu onoga što su skovali njihovi politički meštiri. To se imalo zbiti u obliku nacionalnih referenduma koji su svi provedeni u četvrtak 4. svibnja 2015. Ishodi nikako nisu bili unaprijed odlučena stvar..."

Godine 2045. Uniju tvori (abecednim redom) 36 regija: Albanija, Austrija, Bjelorusija, Bugarska, Češka, Danska, Estonski Protektorat, Finska, Flandrija, Francuska, Grčka, Irski Otok, Island, Istočna Poljska, Južna Engleska, Južna Italija, Katalonija, Letonski Protektorat, Litavski Protektorat, Luksemburg, Madžarska, Nizozemska, Portugal, Sjeverna Engleska, Sjeverna Italija, Slovačka, Slovenija, Središnja Italija, Srpska Makedonija, Škotska Regija, Švedska, Švicarska, Velika Njemačka, Velika Srbija, Vels i Valonija.

Više nema Velike Britanije. Tu su sada Velika Njemačka i Velika Srbija. Kao što vidimo, neke je države

regionalno načelo dezintegriralo (Velika Britanija, Italija, Španjolska, Poljska, Belgija). Druge je učvrstilo i povećalo (Njemačka, Srbija). Država koja se usudila roditi se usuprot volji stvaratelja novoga svjetskog poretka tim je načelom vraćena u nepostojanje (Hrvatska).

Unija je uređena kao birokratska federacija. Radi boljeg funkcioniranja veledržave revidirana je i reinterpretirana europska povijest. Središnji mit te povijesti nabraja Osam Velikih Ujedinitelja Europe. To su: Julije Cezar, Karlo Veliki, Filip II., Ljudevit XIV., Napoleon Bonaparte, Adolf Hitler, Helmut Kohl i Jacques Delors. Dva velika rata u XX. stoljeću nose imena Prvi i Drugi nacionalistički rat. «Politička ispravnost»⁵⁰ moralno je izjednačila različite nacionalizme. Hitlerov nacionalni socijalizam, Staljinov komunistički nacionalizam, Churchillov toryjevski nacionalizam, Rooseveltov američki nacionalizam i svi ostali nacionalizmi razlikuju se samo po tomu što su jedni htjeli federativnu Europu, a drugi bili protiv nje. Moralka SED-a, kao zajednice vrjednota, utemeljena je na oprjekama sedam smrtnih grijeha: ljubomore, srdžbe, pristranosti, ambicije, nacionalizma, pohlepe i spolne požude. Berlinsko-bruxelleski upravni aparat vlada totalitarnim direktivama o svemu i svačemu. Postoje, primjerice, Direktiva o seksizmu, Direktiva o eidžizmu, Direktiva o potrošnji alkohola, Direktiva o ribi s prženim krumpirom⁵¹, Direktiva o besklasnosti, itd. itd. Djelotvornost totalitarnih direktiva osiguravaju opći strah i apsolutni nadzor.

Kada se Ujedinjeno Kraljevstvo - Aachenskim referendumom 2015. - dezintegriralo u pet regija,

⁵⁰ Engl. - *political correctness*

⁵¹ Engleski specijalitet: *fish and chips*

kraljevska je obitelj, ne odrekavši se krune, 2017. otišla na Novi Zeland. Od tada Sjedinjene Europske Države (SED) odbijaju izdati ulaznu vizu Williamu Windsoru, alias novozelandskomu kralju Vilimu I. Čine to s razlogom, jer u bivšoj Velikoj Britaniji od početka postoji jak pokret otpora njemačkoj prevlasti na europskom kontinentu. Ipak, o 30. obljetnici Aachenskoga referenduma, odobravaju kralju dolazak u London (kako bi ga tajna služba SED-a likvidirala).

Roman je očito u službi otpora njemačkoj prevlasti u ujedinjenoj Europi. Aachen u njoj funkcionira kao simbol njemačkoga velikodržavlja. Ime europske veledržave SED priziva SAD, "*melting pot*"⁵² i nepriznavanje razlika. Naslov tiskan frakturom (gotica) sugerira njemačke spletke i podvale. I, priča - duhovito i napeto - teče tim koritom.

Dr. Horatio Lestoq, novinar The Timesa, piše seriju obljetničkih članaka o Aachenskomu referendumu. Otkriva da je korumpirana bruxelleska administracija krivotvorila britanske rezultate referenduma. O tomu, nakon 30 godina, pokajnički svjedoči u tonskom zapisu pod naslovom "Aachenski memorandum" "admiral Sir Michael Ratcliffe, glavni promatrač referenduma za Jugozapadnu regiju". Svoje svjedočenje admiral, dakako, plaća glavom. Dr. Lestoq uspijeva se domoći zapisa i dostaviti ga Vilimu I. Kralj se njime koristi kao krunskim dokazom u svom obraćanju okupljenom mnoštvu. Spremna ga je likvidirati berlinsko-bruxelleska tajna agentica Inga Hagendorf, poznata dr. Lestoqu kao američka povjesničarka Gemma Reagan. Časak prije odlučnoga čina, dok kralj govori: "Velika Britanija, zemlja za koju smo se borili moji prijatelji i ja, dezintegrirala se pred mojim očima. Zbog prijevornih rezultata", Inga se, sigurna u

⁵² Engl.: "lonac za taljenje"

uspjeh, očituje Lestoqu: "Vi ste posve u pravu, znate, mi to doista zovemo *Reich*⁵³ kada mislimo da nitko ne sluša." Međutim, slučaj i druge sile osujećuju atentat, tako da događaji mogu teći u skladu s kraljevskom objavom: "No, ja vam moram ispričati drukčiju priču. Ona je ukorijenjena u temeljima naše otočne povijesti i naše drevne, časne politike neprestanog sprječavanja svake pojedine zemlje da zavlada kontinentom. To je priča o doličnu patriotizmu i odgovornu, štovanja dostojnu nacionalizmu. To je priča o britanskoj slobodi."

Takav smjer zbivanja ovjerovljuju na poslijetku vijesti da je dr. Horatio Lestoq "prvi Englez koji je u ovom stoljeću promaknut u baruneta", da se nakon opoziva Direktive o besklasnosti može zvati Sir Horatio, te da je prihvatio mjesto zamjenika glavnog urednika novinske agencije The Times uz početnu plaću od pedeset tisuća - ne eura, nego - novih funta sterlinga.

Šest godina nakon Robertsova "referendumskog" uspjeha Günter Verheugen, povjerenik Europske unije za pitanja proširenja, doživio je - blago rečeno - "referendumski" neuspjeh. Predložio je da se u Njemačkoj provede referendum o proširenju Europske unije na istok. Prijedlog je obrazložio tvrdnjom da se u tako važnim pitanjima ne smije zanemariti volja naroda. Podsjetio je da je takva pogrješka učinjena kada se donosila odluka o uvođenju eura. Naravno, Verheugen je znao da njemački ustav ne predviđa plebiscitarne elemente demokracije na saveznoj razini. Upravo je stoga njegov istup izazvao burne reakcije.

Novinske su agencije bilježile: u Bruxellesu zaprepaštenje, u Njemačkoj raspravu o demokraciji, u

⁵³ Njem.: carstvo

zemljama kojima je obećan prijam u Uniju zebnju. Javna su priopćivala na različnim stranama prijedlog predstavljala kao "potpunu besmislicu", "tempiranu bombu", "potres", "bolesnu ideju". Predlagača su neki Europljani, među ostalim, nazvali i - "političkim palikućom".

Na podlozi Robertsova aachenskoga referenduma pokušat ću razjasniti kontroverzije oko Verheugenova - nazovimo ga tako - berlinskoga referenduma.

Takvu postupku može se načelno prigovoriti. Andrew Roberts, pisac "krimića", reći će tkogod, slobodno plavi futurističkom fikcijom. Günter Verheugen, povjerenik za pitanja proširenja Europske unije, posve je sputan političkom zbiljom. Mjeriti zbilju fikcijom značilo bi neku vrstu "prelaska u drugi rod". A to je, kao što se zna, nedopustiva stranputica.

Prigovor nije teško odbiti: Ni aachenski ni berlinski referendum - nisu provedeni. Oba se mogu provesti. Na aachenskomu bi se odlučilo hoće li se trgovački sustav pretvoriti u politički, na berlinskomu hoće li se Europska unija sadašnjih 15 zapadnoeuropskih država proširiti na još 10 država Srednje i Istočne Europe, te Maltu i Cipar. I jedan i drugi referendum opiru se o tvrdu povijesnu zbilju: aachenski o carsku krunidbu Karla Velikoga, berlinski o zanemarivanje volje njemačkih građana pri donošenju odluke o uvođenju zajedničke europske valute. Gdje Roberts sluti prijevaru u činidbi, Verheugen naslućuje mogućnost prijekave u nečinidbi. I napokon, dobro bi bilo upitati nije li malo preuzet zahtjev da se danas - napose u Hrvatskoj, gdje na svakom koraku virtualna zbilja zlostavlja realnu zbilju - fikcija strogo odvaja od zbilje.

Zašto je, dakle, Romano Prodi bio "iritiran"? Zašto su Verheugenovi bruxelleski kolege bili zaprepašteni? To su uglavnom lijevo orijentirani ljudi. Oni se, s ideološkog stajališta, ne mogu protiviti referendumu. Nisu li upravo ljevičari, kritizirajući građansku državu u XIX. stoljeću, neprestance prokazivali "predstavničku demokraciju" kao sputavanje demokratskih energija? Čovjek bi stoga očekivao da će "lijeva" Europa pozdraviti najavu referenduma kao oblika "izravne demokracije" koji oslobađa ono što je sputala predstavnička demokracija. To više što je referendum, kao korektiv nedostataka predstavničke demokracije, ugrađen u političke sustave gotovo svih ostalih članica Europske unije. Verheugenove je kolege, dakle, njegov prijedlog trebao oduševiti. Ali nije. On ih je zaprepastio. Zašto?

Možemo samo nagađati. Bit će stoga što je riječ o njemačkomu referendumu. Robertsov strah od Velike Njemačke nije, čini se, samo Robertsov. To potvrđuju bruxelleske reakcije. Njemačka najvećim dijelom financira Uniju. To joj jamči dominantan položaj u savezu. Ako bi njemački birači na referendumu odbili proširenje Unije na istok, a to se može očekivati, tada ne bi bilo nade u skoro slabljenje njemačkoga sve jačeg položaja u Uniji. Verheugenovi su bruxelleski kolege zaprepašteni; oni očito drže, kao i slavni američki Bavarac⁵⁴, da je Njemačka za svijet premalena, za Europu prevelika.

Njemački su državni dužnosnici na Verheugenov prijedlog reagirali blago. Prvo je ministar vanjskih poslova Joschka Fischer rekao da je prijedlog "neprihvatljiv". Zatim je kancelar Schröder rekao nešto slično. Onda je i sam Verheugen porekao ono što je rekao. Nekoliko dana poslije kancelar se očitovao za pregovore o prijamu novih članica

⁵⁴ Henry Kissinger

u Europsku uniju "bez vremenskoga okvira". Nato su se u Vilniusu sastali predstavnici 12 zemalja kandidata za skori ulazak u Europsku uniju i zatražili od Bruxellesa da odredi i objavi rokove.

Što se tiče Verheugena - poricao ili ne poricao, u dogovoru s kancelarom Schröderom ili posve na svoju ruku - on je učinio dvije stvari: s jedne strane opalio je legitimističku pljusku nacionalne države Fischerovoj viziji europske federacije; s druge strane, a to je kudikamo važnije, pokrenuo je raspravu o demokraciji i u Njemačkoj i u Europskoj uniji.

Njemačka bi rasprava, da nije bilo vanjskih pritisaka, sigurno bila dovela do ustavnoga utemeljenja plebiscitarnih oblika demokracije i na saveznoj razini.

Protivnici referenduma, uglavnom izvan Njemačke, argumentirali su svoje stajalište zlorabama "izravne demokracije". Upućivali su na političku praksu u Weimarskoj Republici (desetak referenduma u desetak godina). Tvrđili su da bi ozakonjenje referenduma opet pružilo široku platformu za djelovanje svih vrsta populista. "Više demokracije", opominjali su, ugrozilo bi demokraciju. Njemački su se ustavotvorci nakon sloma Trećeg Reicha, uvjerali su, upravo stoga odlučili za čistu "predstavničku demokraciju". To je bilo dobro, jer je onemogućilo ponavljanje nesretnih iskustava s lijevim i desnim, komunističkim i nacionalnosocijalističkim populizmom. Povrh toga upozoravali su i na problem jednakosti među zemljama članicama podsjećajući da nijedan dotadašnji novi pristup nije potvrđivan referendumom u Uniji.

Zagovornici referenduma, uglavnom Nijemci, odbacivali su takvu argumentaciju. Oni su ponosno

upućivali na više od pola stoljeća uzorne njemačke demokracije. S jedne strane poručivali su kako Njemačka više neće slaviti svoje poraze, s druge strane izražavali su duboku zabrinutost za velike europske projekte. Bez sudjelovanja pučanstva u političkim odlukama, argumentirali su oni, takvi bi projekti mogli ostati tek projekti elita. A projekti elita dobro funkcioniraju dok ide po dobro. Kada krene po zlu, oni obično oslobađaju goleme količine destruktivne energije.

Kako je uvođenje referenduma na saveznoj razini bilo dio programa crveno-zelene koalicijske vlade, a sve je više pristaša referenduma bivalo i u krugovima saveznih zastupnika bez obzira na stranačku pripadnost, moglo se očekivati da će vlada još u tadašnjemu zakonodavnom razdoblju ostvariti svoj naum.

U međuvremenu je vlada srednjoeuropskim i istočnoeuropskim kandidatima za pristup Europskoj uniji velikodušno obećavala da o njihovu pristupu ne će biti njemačkoga referenduma.

No, hoće li referenduma biti ili ga ne će biti, o tomu bi, spekulirali su politički promatrači, mogao odlučiti i usud eura. Proširenje Unije na istok vrlo je skup projekt. Stajat će, po pisanju berlinskoga dnevnika Die Welt, koji se pozivao na povjerljivo izvješće njemačkoga ministarstva vanjskih poslova, Europsku uniju 80 milijarda eura u razdoblju od 2000. do 2006. Izvješće je doduše isticalo da Unija nema izbora i da nužno mora otvoriti vrata istočnim zemljama. Uz to je tvrdilo kako će proširenje omogućiti Njemačkoj da "zauzme strateški položaj u središtu Europe".

Projekti su elitâ neupitni dok ide po dobro. Što ako krene po zlu?

Procjenjivalo se kako je mala vjerojatnost da će se loše stanje eura uskoro popraviti. Analitičari su uočavali stanoviti *circulus vitiosus*⁵⁵: Loše stanje eura izazivalo je frustracije u strukturama Unije, a loše strukturno stanje Unije pogubno je djelovalo na stanje eura. Slabu euru nisu pomagale ni izjave francuskoga ministra vanjskih poslova Huberta Védrinea o tomu kako institucionalna reforma, koja je trebala biti dovršena u prosincu 2001., tapka na mjestu. Jednako mu je tako škodilo Verheugenovo zazivanje njemačkoga referenduma o proširenju Unije. Bude li *nervus rerum*⁵⁶ (euro) i dalje slabio, proricali su analitičari, njemački bi građani, navikli na jaku marku, ako im se pruži prilika, mogli izgubiti živce.

A prilika će im se pružiti, strahovale su elite, ako se ustavno utemelji mogućnost referenduma na saveznoj razini. Ako se to dogodi, tada, za nešto manje od dvije godine - dakle prije planiranog pristupa novih članica - nitko ne bi mogao spriječiti njemačke građane da referendum o proširenju nametnu kao središnju temu kampanje za savezne parlamentarne izbore. U takvim prilikama nitko ne bi mogao uskratiti njemačkomu građaninu pravo da sam odmjeri vrijednost razloga koji zagovaraju prijam i razloga koji zagovaraju odbijanje prijama novih članica u Europsku uniju. To više što nije riječ o zanemarivim veličinama, o nečemu što ne bi imalo nikakva utjecaja na njegov svagdanji život. Riječ je o desetku država koje su bitno obilježene kratkim demokratskim iskustvom, sumnjivim gospodarstvom i brojnim pučanstvom.

Valjalo je dakle očekivati da će oprezne njemačke političke elite, i one na vlasti i one u oporbi, vrlo brzo

⁵⁵ Lat.: "opaki krug"; bezizlazan položaj

⁵⁶ Lat.: "živac stvari" (novac)

zaboraviti i stranačke programske zasade i posve osobne radikalnodemokratske proplamsaje te da će poduzeti sve da priča o referendumu na saveznoj razini što prije padne u zaborav. Naravno, tako je i bilo.

No, unatoč tomu paneuropski je strah i danas opipljiv. Eurofobi se plaše "aachenskoga", a eurofili "berlinskoga" referenduma. Možda i jedni i drugi strahuju bez razloga. To, dakako, nimalo ne umanjuje strahotu činjenice da su se njemački referendumi, pa bili oni i samo imaginarni, prometnuli u europske more.

NA ISTOČNOJ MEĐI ZAPADA

Kako je "Željezna zavjesa" stvorena snagom oružja, bez obzira na kulturnopovijesne identitete, ona je Srednju Europu najvećim dijelom otrgnula od kulturnoga Zapada i utjelovila u kulturni Istok.

Tako se hrvatski narod, koji je od pamtivijeka bio na istočnomu limesu Zapada, nakon Drugoga svjetskog rata prvi put našao na zapadnomu limesu Istoka i - tu proživio gotovo pola stoljeća.

Život na limesu stvara graničarski mentalitet. Stoga danas u Hrvatskoj imamo dva graničarska mentaliteta: onaj tisućljetni, zapadni, koji se izgrađivao od Tomislavova Hrvatskog Kraljevstva, i ostatke novoga, istočnoga, koji se izgrađivao u kulturnoj tuđini druge polovice XX. stoljeća. Na sreću, njihove su snage nesumjerljive. O tomu najbolje svjedoči uspješna uspostava Republike Hrvatske.

Međutim, dok su Hrvati stvarali svoju nacionalnu državu, u Europi se istodobno odvijao protuslovan proces: na istoku drobljenje sovjetskoga imperija, na zapadu prva miroljubiva europska integracija - stvaranje Europske unije, koja kao da navješćuje ponovno uskrsnuće ideje imperija i skori nestanak nacionalnih država.

Kako je Hrvatska srednjoeuropska i sredozemna država, njezino je društvo od početka toga procesa bilo zahvaćeno objema sastavnicama europske političke suvremenosti.

Kako shvatiti taj proces? Gledajući iz povijesnoga iskustva Srednje Europe (koja se u XX. stoljeću dvaput

selila – prvi put 1945. sa zapadnoga istoka na istočni zapad, drugi put 1989./90. s istočnoga zapada na zapadni istok), on se može shvatiti samo kao posljedak dviju univerzalističkih doktrina našega doba: marksizma-lenjinizma i liberalizma, odnosno kao posljedak povijesnoga usuda tih dviju doktrina.

I jednoj i drugoj doktrini nacionalna je država, koliko god ona bila velika, premalena za ostvarivanje njihovih univerzalističkih ciljeva. Stoga je marksizam-lenjinizam na Istoku onemogućivao nastajanje nacionalnih država, a liberalizam na Zapadu nastojao prevladati ograničenja što ih njegovim ciljevima postavljaju postojeće nacionalne države.

Marksizam-lenjinizam je potkraj osamdesetih godina našega stoljeća doživio slom. Iz njegova sloma slijedilo je bolno rađanje nacionalnih država u Srednjoj i Istočnoj Europi.

Liberalizam je u isto vrijeme trijumfirao. Ostavši bez doktrinalnoga suparnika, on bez znatnijih otpora pretvara Europsku zajednicu u Europsku uniju. U njoj uvodi monetarnu uniju kao prvi korak prema političkoj uniji, a zajedničku valutu – euro – priprema za protutežu američkomu dolaru i japanskomu jenu

Takav razvitak događaja ne teče bez velikih potresa. Uvođenje eura doživljuje se kao usud. Euro dolazi sigurno kao amen u crkvi, izjavljuje ugledni njemački političar. Euro dolazi, a njemački građani dršću pred eurom. Tjeskobe su tako velike da Der Spiegel tiska poseban broj o temi "Strah od eura".

A politolozi u Francuskoj i Njemačkoj, kralježnici ujedinjene Europe, pišu knjige pod zapanjujuće sličnim

katastrofičnim naslovima, Jean-Claude Barreau: "Nestaje li Francuska?"⁵⁷, a Arnulf Baring: "Propada li Njemačka?"⁵⁸ Baringova knjiga mjesecima ne silazi s popisa uspješnica.

Obje knjige gotovo istim argumentima, dakako s različnim predznacima, brane nacionalnu državu kao političku instituciju najveće moguće afektivne zajednice – nacije. Jer samo su afektivne zajednice pripravne na solidarnost koja iziskuje žrtvu. To jasno vidimo na primjeru zapadne Njemačke u odnosu prema istočnoj Njemačkoj nakon ujedinjenja i - još jasnije - na vlastitomu primjeru, u obrani i obnovi Hrvatske.

Ni Barreauova ni Baringova knjiga nikako nisu protueuropske. One samo preporučuju Francuzima da budu Francuzi, Nijemcima da budu Nijemci, a neizravno i nama Hrvatima da budemo Hrvati. Preporučuju nam da čuvamo svoj afektivni identitet, svoju kulturu, jer samo tako možemo biti pravi Europljani, Europljani "nazbilj", a ne Europljani "nahvao", kojima je materinski jezik *basic English*⁵⁹, kao neka vrst suvremene globalne latinštine.

Nacionalna je država među ostalim i uvjet bez kojega nema suvremene demokracije. Naime, samo afektivna zajednica omogućuje da manjina uistinu prihvati odluku većine. Tako će, primjerice, danska manjina na danskomu nacionalnom referendumu lako prihvatiti odluku danske većine. Ali, zamislimo dansko-njemački referendum. Teško je zamisliti da bi na takvu referendumu danska manjina istinski prihvatila ikakvu odluku njemačke većine. Stoga je danas samo u okviru nacionalne države moguća kakvoća vlasti koju građanski osjećaj opisuje kao

⁵⁷ J-C. Barreau, *La France va-t-elle disparaître?*, 1997.

⁵⁸ A. Baring, *Scheitert Deutschland?*, 1997.

⁵⁹ Engl.: osnovni engleski

blizinu i toplinu legitimnosti za razliku od daljine i hladnoće puke legalnosti.

Kako hrvatski narod nosi teško breme povijesnih iskustava iz tuđih imperija, preostaje mu samo – ako ne želi ponovno dobiti status "mekinja povijesti" – izgrađivati svoju nacionalnu državu. Samo će mu njegova nacionalna država jamčiti slobodan politički, kulturni, društveni i gospodarstveni razvitak. Uostalom, samo su ostvarene posebnosti vrijedan prinos i punini općega.

Zagovarajući nacionalnu državu, daleko sam od pomisli na njezin anakronični oblik iz XIX. stoljeća. Ne zastupam nikakvo zatvaranje, nikakav izolacionizam, ne zazirem od Europe. Hrvati nisu, niti mogu biti – protu-europljani.

Želim samo upozoriti na prevažnu činjenicu da će hrvatski narod, kao i dosad, vazda morati sam rješavati svoje najveće probleme. Nasuprot naivnim političkim euroeuforičarima, držim da je samo hrvatska nacionalna država pripravna ulagati u društvenu sigurnost Hrvata, u učvršćivanje hrvatskoga kulturnog identiteta, u demografsku obnovu hrvatskoga naroda, u uravnoteženo razvijanje hrvatskoga gospodarstva i što brže dokidanje nezaposlenosti.

Ne smijemo dakle nekritički prihvaćati moderne mitove koji dolaze iz velikoga svijeta. Jednako tako moramo dobro promisliti o predizbornim obećanjima onih Hrvata koji su nas gotovo pola stoljeća držali izvan Europe, u svijetu "nesvrstanih", što će reći u Africi, Aziji i latinskoj Americi. Oni su donedavno svoju "europsku orijentaciju" pokazivali samo time što su svoje sunarodnjake slali na "privremeni rad" u Europu. Tako

su demonstrirali tobožnju otvorenost prema Europi, a uistinu su samo radničkim deviznim doznakama učvršćivali svoju protueuropsku vladavinu.

Hrvatska je danas samosvjesna. Ona zna što hoće. Hoće ući u zajednicu europskih naroda kao jasno prepoznatljiv i kooperativan subjekt. To znači da će odlučno braniti svoje nacionalne interese i istodobno – usklađujući te interese s interesima ostalih članica zajednice – razmjerno svojim snagama sudjelovati u rekonstrukciji Europe domovina.

Europa je dakle naš usud, kojemu smo očitovali ljubav kada smo se odlučili na povratak. Da nismo bili neiskreni, svjedoči visoka cijena koju smo, kao nijedan srednjoeuropski narod, spremno platili u Domovinskom ratu (1991. - 1995.). Sadašnje zapreke u približavanju europskim integracijama Hrvatska će svladati strpljivom izgradnjom svojih državnih institucija, uspostavom vladavine prava i jačanjem demokratskoga društva.

Taj golemi posao u biti je samo saniranje šteta što su ih hrvatskomu narodnom biću najvećim dijelom nanijeli oni Hrvati koji su gotovo pola stoljeća u njegovo ime isповijedali mržnju prema europskom identitetu i usudu Hrvatske.

Ali ne treba zdvajati: Život na istočnim međama Zapada, prokletstvo u doba Domovinskoga rata, Hrvatskoj će – budemo li razboriti – donositi goleme prednosti u miru.

OKLEVETANA NACIONALNA DRŽAVA

Prije trećosiječanjskih izbora za Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora, a napose pred predsjedničke izbore, danomice se potvrđivalo gotovo opće suglasje da treba mijenjati Ustav Republike Hrvatske. Svi stranački prvaci i svi predsjednički kandidati koji su se o tomu pozitivno očitovali ograničivali su se u svojim izjavama na promjene ustavnih ovlasti Predsjednika Republike.

Nakon izbora neki su javni glasovi, poneseni pobjedničkim slavljem bivše oporbe, probili ta ograničenja. Oni su htjeli znatnije promjene. Tražili su preoblikovanje (*redesign*) državnoga znakovlja (himne, grba, zastave) i zagovarali brisanje odrednice "nacionalna država hrvatskoga naroda" iz Izvorišnih osnova Ustava. Kako je počelo, teško je dokučiti dokle sežu njihove želje.

Koja je bila svrha tih promjena? Koliko se može razabrati iz obrazloženja, riječ je bila s jedne strane o uklanjanju nečega što je zastarjelo, s druge strane o trgovački nadahnutoj prilagodbi duhu novoga doba. Živimo, govorili su, u doba "postmoderne", "postnacije", "postkomunizma". Ili, pozitivno rečeno, u doba "svjetskoga tržišta". Na svjetskom tržištu naši dosadašnji identiteti ne vrijede ni lule duhana. Oni su izgrađeni na tvrdoj zbilji, koja se u međuvremenu virtualizirala. Stoga se i naši identiteti trebaju virtualizirati. A *virtus*⁶⁰, ne treba se zavaravati, nije tu krjepost kao takva. Ona ne krijepi zbilju. *Virtus* je u "virtualizaciji" posve određena

⁶⁰ Lat.: krjepost

krjepost - krjepost globalizma. Ona upravo obeskrjepljuje zbilju.

Do koje mjere krjepost globalizma obeskrjepljuje hrvatsku političku zbilju, pokazivala je istodobnost triju činjenica. Jedni su Hrvati pokapali - u lijesovima prekrivenim državnom zastavom - ekshumirane posmrtnе ostatke hrvatskih branitelja. Drugi su predlagali preoblikovanje državnoga znakovlja. Treći, koji su živjeli u virtualnom ozračju novoga doba, zahtijevali su dokidanje nacionalne države.

Ovi treći - uglavnom učen svijet – podupirali su svoj zahtjev s dviju strana, iznutra i izvana. Iznutra tvrdnjom da su Hrvati "iživili svoju nacionalnu državu", izvana proglašujući nacionalnu državu "suvišnom, pa i suprotstavljenom osnovnoj ideji integracija"⁶¹.

Oba su argumenta dvojbeni. Dvojbenost prvoga pokazuje sama činjenica da se Hrvatska kao nacionalna država bila potpuno integrirala tek prije dvije godine (u siječnju 1998.). Zar je moguće da nacija "iživi svoju državu" prije nego pokopa mrtve koji su dali život za uspostavu države? Drugi argument pobijaju i sama imena nekih država koje odavno postoje kao nacionalne države, a takve su ostale i u europskim integracijama. Italija se službeno zove *Repubblica Italiana*⁶², a Francuska *République Française*⁶³. Nove se srednjoeuropske države Češka i Slovačka, koje teže europskim integracijama kao i Hrvatska, službeno zovu *Česká Republika* i *Slovenská Republika*. Uostalom, nitko od ozbiljnih politoloških promatrača europske budućnosti ne proriče skoro odumiranje nacionalne države u Europi.

⁶¹ Vesna Pusić

⁶² Tal.: Talijanska Republika

⁶³ Franc.: Francuska Republika

Odakle onda takva argumentacija hrvatskim zagovornicima dokidanja nacionalne države? Sudeći po afektu koji prati tu argumentaciju, ona potječe izravno iz arsenala ljevičarskih klevetnika nacionalne države.

Da se vidi o čemu je riječ, poučno je pogledati u knjigu Petera Glotza "Stranputica nacionalne države. Europski govori njemačkomu općinstvu"⁶⁴. Knjiga je objelodanjena neposredno nakon drugoga njemačkog ujedinjenja 1990. i željela je biti protuknjiga. Težina se njezina podnaslova može shvatiti samo iz suodnosa s naslovom knjige Johanna Gottlieba Fichtea "Govori njemačkoj naciji"⁶⁵, koju je filozof napisao u jeku protunapoleonskih ratova i objelodanio 1809. u Leipzigu.

Glutz se u prividnomu protuslovlju suvremenih dominantnih europskih trendova - europeizacije i renacionalizacije - strastveno zauzima za europeizaciju. Argumentira povijesno i suvremeno. S povijesnoga motrišta polemizira s Herderom i Fichteom, Arndtom i Jahnom. Optužuje ideju nacionalne države za najveća zla u XIX. i XX. stoljeću: ratove, progone, prisilnu asimilaciju, plansko uništavanje cijelih naroda i narodnih skupina. Sa suvremenog motrišta osporava "pravo naroda na samoodređenje" i pojam "apsolutne suverenosti".

Da su Glotzovi argumenti šuplji, kritičkomu je čitatelju jasno na prvi pogled. On naime zna da ono što je Europi u XIX. stoljeću činila Francuska i ono što je toj istoj Europi u XX. stoljeću činila Njemačka - nisu nedjela francuske i njemačke nacionalne države. Demokratski je uređena nacionalna država prilično pitomo biće. Nije u XIX.

⁶⁴ P. Glotz, *Der Irrweg des Nationalstaats. Europäische Reden an ein deutsches Publikum*, 1990.

⁶⁵ J. G. Fichte, *Reden an die deutsche Nation*, 1809.

stoljeću Europom palila i žarila Francuska Republika niti u XX. stoljeću Weimarska Republika. Na djelu su bili Napoleonov *Empire*⁶⁶ i Vilimov, odnosno Hitlerov *Reich*⁶⁷. Imperium⁶⁸, Empire ili Reich, kao ideja, projekt je upravo nadnacionalne države: Imperium Romanum⁶⁹ - rimske, Empire - francuske, Reich - njemačke, itd. Stoga treba jasno reći da nijedno od onih zala što ih nabraja Glotz (ratovi, progoni, istrjebljivanje cijelih naroda i narodnih skupina) nikako ne ide na dušu nacionalne države, nego na dušu njezine imperijalne nadgradnje. Nije za srpske ratove i zločine u posljednjemu desetljeću XX. stoljeća kriva srpska nacionalna država, nego upravo imperijalna nadgradnja srpske nacionalne države.

Tu se jasno vidi da je u pozadini klevetničkoga govora zapravo sukob dviju ideja: ideje carstva i ideje nacionalne države. Gorljiv pristaša ideje carstva - bilo da dolazi iz ideološki crnih ili crvenih redova ili pak iz čisto trgovačke sredine - na jednoj će strani žestoko odbijati veliku stečevinu XX. stoljeća: pravo na samoodređenje naroda, jer je ono protivno ideji carstva. Na drugoj strani, on će hrabro vojevati protiv iznašašća XVI. stoljeća: pojma "apsolutne suverenosti", koji u teoriji države odavno nitko ne brani. Taj se pojam i ne može braniti naočigled suvremene zbilje. Ona naime bjelodano pokazuje da današnja država ne može biti "apsolutno" suverena, jer je njezina suverenost dvostruko ograničena: izvana međunarodnim, iznutra unutarnjim pravom. Glotz to, dakako, dobro zna, kao i hrvatski antisuverenisti. Ali to znanje ni njega ni njih nimalo ne priječi da kleveću nacionalnu državu.

⁶⁶ Franc.: Carstvo

⁶⁷ Njem.: Carstvo

⁶⁸ Lat.: Carstvo

⁶⁹ Lat.: Rimsko Carstvo

Povrh toga protivnici nacionalne države svojom agitacijom ugrožavaju same temelje liberalne demokracije. Ne treba smetnuti s uma da je nacionalna država *condicio sine qua non*⁷⁰ te suvremene vrjednote u koju se složno zaklinju politički prvaci svih boja. Naime, bit je liberalne demokracije, s jedne strane, u mogućnosti da manjina istinski prihvati odluku većine i, s druge strane, u obzirnosti većine prema interesima manjine. I jedno i drugo moguće je samo u okviru afektivne zajednice. Tako se, primjerice, može očekivati da će na srpskom referendumu srpska manjina lako prihvatiti odluku srpske većine. Ali teško je očekivati da bi na kakvu srpsko-albanskom referendumu albanska manjina istinski prihvatila odluku srpske većine.

Stoga nije uputno o brisanju ustavne odrednice Republike Hrvatske kao nacionalne države hrvatskoga naroda odlučivati naprječac, bez javne rasprave i mimo referenduma. To više što Ustav ne određuje Republiku Hrvatsku isključivo kao nacionalnu državu hrvatskoga naroda, nego i kao državu "pripadnika autohtonih nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina i drugih, koji su njezini državljani, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN i zemalja slobodnog svijeta".

⁷⁰ Lat.: nuždan uvjet

TERET SUVERENITETA

Nisu se bile navršile ni dvije godine otkad je Hrvatska izašla na svoje granice, a već su nekoliko mjeseci prije izbora 3. siječnja 2000. pojedinci koji žive od politike pokušavali Hrvatima dokazati da je državna suverenost anakronična politička vrjednota. Tako su napor i žrtve zadnjih desetak godina, zajedno s njihovim ostvarenjima, prokazivali kao povijesnu zabludu ili - još gore - kao političku prijevaru.

Negdašnji komunistički prvaci tvrdili su da se suverenost ne brani vojskom i policijom, nego sudjelovanjem za nekakvim stolom izvan Hrvatske za kojim se odlučuje o hrvatskim interesima.⁷¹ Kao da smo zaboravili kako se stotinjak godina hrvatska suverenost branila u Beču, Pešti i Beogradu.

Novinski kritičar tadašnje hrvatske vlasti⁷² izvrgavao je ruglu susret hrvatskoga predsjednika Tuđmana s papom Ivanom Pavlom II. u prigodi otvaranja vatikanske izložbe "Hrvati - kršćanstvo, kultura, umjetnost", tumačeći taj događaj kao Tuđmanovo vazalsko poklonstvo. Tuđman je, veli, "spreman prihvatiti poziciju vazala Svetoga Rimskog Carstva, onakvu kakvu su imali oni što ih jedine u hrvatskoj povijesti smatra sebi ravnima: vladari narodne krvi". Kao da ne znamo da se "papinstvo" davno odreklo supremacije nad "carstvom" i definitivno zadovoljilo statusom najvišega moralnog autoriteta u svijetu. I kao da nismo opazili da srednjovjekovna ideja *imperiuma*

⁷¹ Ivica Račan

⁷² Davor Gjenero

*mundi*⁷³ nije u naše doba uskrsnula u Vatikanu, nego u geostrategijskim nacrtima jedine uistinu globalne sile.

Toj struji priklonio se i dugogodišnji hrvatski politički emigrant, pjesnik, publicist i uopće - intelektualac⁷⁴. On se u domovini na izmaku XX. stoljeća suvereno uključio u raspravu o pojmu suvereniteta sa Jeanom Bodinom, teoretskim utemeljiteljem apsolutne monarhije iz XVI. stoljeća. Gospodin je intelektualac očito želio poduprijeti kriptokomunističku neukost svojom svjetskom obrazovnom prtljagom. Izjavio je da je i sam nekoć u svojoj patriotskoj djelatnosti, sa strategijsko-taktičkih razloga, mahao idejom suvereniteta, ali da je uvijek znao kako je ta ideja tek *flatus vocis*⁷⁵. A sada sintagmu *summa potestas*⁷⁶ tumači kao neograničenu vlast: vanjsku neovisnost i unutarnju tiraniju, prokazujući tako suverenost kao zastarjelu besmislicu. To svoje staro, zastarjelo, znanje objavio je Hrvatima o trošku Georgea Sorosa i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Doktor političkih znanosti i tadašnji hrvatski veleposlanik⁷⁷ predlagao je da se kuna zamijeni eurom. Tvrdnju novinara Glasa Amerike da kuna nije samo valuta, nego, poradi svoje stabilnosti, i nacionalni ponos - veleposlanik je komentirao ovako: "Kad je riječ o ovome političko-psihološkom problemu, doista, i ja sam svjestan, kao i svi drugi, da je kuna, kao nacionalna valuta koju imamo svega 9 ili koliko godina, i jedan od naših nacionalnih simbola. Ali, molit ću lijepo, zar i jedna funta, zar i jedan franak, lira ili njemačka marka isto tako nisu nacionalni simboli svojih država, i to ne samo deset

⁷³ Lat.: svjetskoga carstva

⁷⁴ Boris Maruna

⁷⁵ Lat.: prazna riječ

⁷⁶ Lat.: najviša vlast

⁷⁷ Darko Bekić

godina, nego 200 godina." Njegova ekscelencija nije primala plaću u kunama, pa joj ne treba zamjeriti što nije znala da je kuna u Republici Hrvatskoj uvedena na Dan državnosti 1994., dakle tada prije četiri i pol godine. Ali kako shvatiti odgovor na novinarovu opasku da Hrvatska narodna banka u tom slučaju ne bi imala nikakva utjecaja na tečaj eura jer Hrvatska nije članica europske monetarne unije? "U tom slučaju", veli veleposlanik, "mi bismo bili, na neki način, robovi ekonomske i monetarne politike europske monetarne unije, ali s druge strane, mislim da bi, ukupno gledajući, koristi koje bi za hrvatsko gospodarstvo, posebno u dužem roku, uslijedile, da bi one daleko nadmašile negativne kratkoročne i srednjoročne efekte koje bi uvođenje eura značilo." Zvuči kao da se doktor političkih znanosti još nije bio odrekao komunističke političke eshatologije.

Sva ta predizborna buka, bizarne opservacije i još bizarniji prijedlozi podsjećaju na preddržavne strategije čuvanja nacionalnog interesa. Tako je Vinko Pribojević u XVI. stoljeću u glasovitom govoru "O podrijetlu Slavena" dobro pazio da ne spomene Hrvate kako ne bi ugrozio hvarsku opskrbu Mletačke Republike maslinovim uljem. Tako je Juraj Križanić u XVII. stoljeću utapajući hrvatstvo u sveslavenstvu nudio jezik svoga hrvatskoga zavičaja cijelomu slavenskom svijetu kao zajednički jezik. Tako su u XIX. stoljeću hrvatski preporoditelji naivno mislili da će, odričući se hrvatskoga imena, osigurati hrvatstvu kulturnu dominaciju na cijelom južnoslavenskom ozemlju. Tako su u XX. stoljeću jugoslavenski integralisti u Hrvatskoj mislili da će zaštititi hrvatstvo utapajući ga u jugoslavenskomu mini-panslavizmu.

Te povijesne strategije promicanja nacionalnog interesa, koliko god su bile naivne i kako god su se

pokazale kao strašne zablude, možemo razumjeti. U njihovo vrijeme nije bilo instrumenta za čuvanje i promicanje hrvatskoga nacionalnog interesa, nije bilo hrvatske države. Danas, u Republici Hrvatskoj, takve su strategije nedopustive.

Ljude koji danas, opirući se o Jeana Bodina, suverenost tumače kao izvanjsku neovisnost i unutarnju neograničenu vlast treba uputiti na modernu teoriju države. Tu će naći suverenost kao bitan atribut svake države. A država u biti i nije ništa drugo doli njezin pravni poredak. Suverenost, *summa potestas*⁷⁸, doista uključuje vanjsku neovisnost. Unatoč tomu posve je pogrešno danas tumačiti najvišu vlast kao vanjsku bezobzirnost i unutarnju tiraniju. Današnja je najviša vlast (suverenitet) na Zapadu dvostruko ograničena: izvana normama međunarodnoga, iznutra normama nacionalnoga prava.

⁷⁸ Lat.: najviša vlast

POLITIČKA ISPRAVNOST

U svijetu globalnih informacija, globalnih financija, globalnoga vojnog doseg a i, dosljedno tomu, globalnoga društva - uspostavljen je nov sustav globalnih političkih vrjednota. On je dijelom u neskladu, dijelom u izravnoj protimbi s europskim političkim tradicijama. Sustav pozitivnih vrjednota nužno određuje i negativne vrjedn ote. Novi se sustav predstavio pod preuzetnim nazivom «politička ispravnost»⁷⁹. Njegovo funkcioniranje osigurava sila. Ona se služi metodom "mrkve i batine"⁸⁰, što će reći nade u nagradu i straha od kazne. Sustav zasad dobro funkcionira. To je samo potvrda ispravnosti političke procjene da u suvremenom svijetu, u uvjetima algebarske demokracije, trenutnu brojčanu prevlast imaju ljubitelji mrkve i štovatelji batine.

U aretologiji "političke ispravnosti" koju osiguravaju "mrkva i batina" nameće se bolno pitanje temeljne krjeposti. Dok je kriterijem ispravnosti bilo osvjedočenje, temeljna je krjepost bila hrabrost. Na njoj je izgrađena autonomija pojedinačne i skupne osobnosti. Sada, kada kriterijem ispravnosti postaje izvanjska sila, temeljnom krjepošću može biti samo kukavština. Na njoj se izgrađuje heteronomija pojedinačne i skupne osobnosti.

Takvo stanje stvari dubinski razjašnjuje neke na prvi pogled neshvatljive paradokse posljednjega desetljeća XX. stoljeća. Razvitak europskih političkih prilika od 1789. do 1989., dakle puna dva stoljeća, zbivao se pod barjakom Slobode, Jednakosti i Bratstva. Koliko god se činila

⁷⁹ Engl.: *political correctness*

⁸⁰ Engl.: *the carrot and the stick*

preuzetnom, ta je tvrdnja neoboriva. Ne mogu je uzdrmati ni ograničenost ili totalnost ideoloških nacrti ni omjer dobara i zala što su ih ti nacrti donijeli Europljanima.

Od 1989. političke vrjednote Slobode, Jednakosti i Bratstva uzmiču pred "političkom ispravnošću". Od tada se i teoretski osporava pravo naroda na samoodređenje⁸¹.

Danas neki reformatori ustroja Europske unije zahtijevaju dokidanje konsenzusa članica u odlučivanju o bitnim pitanjima Unije. Dokinuće, vele, treba provesti prije proširenja Unije na istok. Zahtjev se obrazlaže potrebom da se osigura funkcionalnost saveza prije golemog povećanja broja članica. Na tehničkoj razini problema zahtjev je posve razumljiv i posve prihvatljiv.

Ali, što taj zahtjev znači na politološkoj, odn. državopravnoj razini? Teško je u njemu ne uočiti bjelodano nastojanje da se u Europskoj uniji sadašnje načelo "udruživanja suvereniteta" zamijeni budućim načelom "ustupanja dijela suvereniteta".

To međutim ne priječi političke elite srednjoeuropskih i istočnoeuropskih država (koje su se početkom 90-ih, vojujući pod starim barjakom Slobode, Jednakosti i Bratstva, riješile "ograničenog suvereniteta") da jednako gorljivo, bez promišljanja i oklijevanja, nastoje što prije uvesti svoje države u Europsku uniju.

Takva zbivanja kao da potvrđuju opažaj kako ljudima u globalno doba više nisu vrijedni njihovi identiteti i slobode, da se i ne govori o jednakosti i bratstvu. Ljudi (i narodi) više ne žele biti slobodni. Oni hoće, rekao bi Noam

⁸¹ Peter Glotz, *Der Irrweg des Nationalstaats*, 1990.

Chomsky, biti "sretno roblje"⁸².

"Politička ispravnost" promiče ideju imperija nasuprot ideji nacionalne države, demokraciju nasuprot naciji, društvo nasuprot državi, ljudska prava⁸³ nasuprot građanskim pravima⁸⁴, sekundarne identitete nasuprot primarnim identitetima, ljudski rod nasuprot narodu, slijepu vjeru u projekt budućnosti nasuprot povijesnoj refleksiji, religijsku ravnodušnost nasuprot kršćanstvu, virtualnost nasuprot realnosti, univerzalizam nasuprot partikularizmu, snošljivu površnost i neznanje nasuprot korjenitosti znanja i dubini osvjedočenja, toleranciju nasuprot radikalizmu, itd.

Kako ona to čini? Okrutno, netolerantno, radikalno. Tko se usudi ustrajati na onomu čemu se "politička ispravnost" suprotstavlja, ona toga strogo kažnjava. Izopćuje ga iz pristojna društva. Francuska je znanost duboko svjesna te pogibelji. U knjizi "Živjela nacija. Usud jedne geopolitičke ideje"⁸⁵ Yves Lacoste napominje: "Mnogi će intelektualci taj naslov osjetiti kao provokaciju, jer danas nije 'politički ispravno' zazivati naciju." Izopćenik, naravno, ne može biti ni sugovornikom, a kamoli suradnikom ili dionikom.

Toga su u Hrvatskoj svjesni (dakako, ne znanstveno, nego intuitivno) i političari i javni djelatnici. Oni "znaju" što "politička ispravnost" podrazumijeva, pa svojim postupcima zbunjuju neupućenu domaću javnost. Ljudi

⁸² Engl.: *happy slaves*

⁸³ Franc.: *droits de l'homme*

⁸⁴ Franc.: *droits du citoyen*

⁸⁵ Y. Lacoste, *Vive la Nation. Destin d' une idée géopolitique*, 1997.

se mnogočemu čudom čude. Ali ne treba se čuditi. U sustavu vrjednota koji žigoše hrabrost, a nagrađuje kukavštinu - ne smije biti junaka. Stoga ih ni Domovinski rat nema. Govoriti o komunističkim zločinima nije "politički ispravno". Stoga se o njima šuti. "Politička ispravnost", nagađaju političari, voli engleski jezik. Stoga će hrvatski političar ⁸⁶ u intervjuu hrvatskim novinama na novinarsko pitanje samosvidljivo odgovoriti: *Nothing* ⁸⁷. "Politička ispravnost" promiče demokraciju, a žigoše naciju. Stoga će stranački *leaders* ⁸⁸ (nikako: vođe, jer to ne bi bilo "politički ispravno") na upit zašto u nazivu njihove nove stranke nema oznake "hrvatski", glatko odgovoriti da za to nema razloga jer hrvatska država postoji već deset godina. Glavni će urednik uglednoga hrvatskog političkog dnevnika izostaviti pridjev hrvatski, obrazlažući čitateljima da je taj pridjev suvišan, jer se, veli, to što on označuje - podrazumijeva. ⁸⁹ Budući da „politička ispravnost“ promiče ljudska (individualna i kolektivna) prava nasuprot građanskim pravima, hrvatski će se zakonodavci razmetati svojom velikodušnošću prema narodnim manjinama u Hrvatskoj. Oni su, vele, normirajući manjinska prava, nadmašili najviše svjetske standarde.

Dokle može ići shvaćanje "političke ispravnosti", najbolje pokazuje posljednja kampanja za predsjedničke

⁸⁶ Mate Granić

⁸⁷ Engl.: ništa

⁸⁸ Engl.: vođe (Mate Granić i Vesna Škare-Ožbolt)

⁸⁹ Igor Mandić o Vjesniku. - Po toj logici Münchenski bi *Süddeutsche Zeitung* (Južnonjemačke novine) ostao bez naslova. Kao što Hrvati znaju da je Zagreb u Hrvatskoj, tako i Nijemci znaju da je München u južnoj Njemačkoj, a oni koji čitaju taj Münchenski dnevnik jamačno nisu slijepi, pa vide da su novine - novine.

izbore. Jedan se izborni stožer lažno hvastao tvrdnjom da njegov kandidat za hrvatskoga državnog poglavara ima potporu SAD-a. A sam je kandidat ⁹⁰ obećavao biračima da će, ako ga izaberu, Hrvatsku učiniti simpatičnom međunarodnoj zajednici.

Birači su vrtjeli glavom, ne vjerujući svojim očima i ušima. Naime, nitko nije toliko neupućen da ne bi znao kako su u međunarodnim odnosima "simpatični" oni koji ne brane svoje nacionalne interese, a "odvratni" oni koji na njima ustrajavaju. Birači su se stoga diljem Hrvatske pitali: Što nam to vrli kandidat obećava? Samo su Splitsani poruku primili vedro. Proglasili su kandidata "simpatičnim". Učinili su to u mjesnom dijalektu, komentirajući: Nu, *smišan* li je!

Ogled koji ste pročitali ne treba tumačiti kao osudu "političke ispravnosti". On samo razmatra tu znamenitu pojavu. - Hm - reći će tkogod - ako baš i nije osuda "političke ispravnosti", svakako je *politically incorrect*⁹¹. - I bit će u pravu. Ogled je doista politički neispravan. Takav je već stoga što razmatra "političku ispravnost".

⁹⁰ Mate Granić

⁹¹ Engl.: politički neispravan

BISTRO LIJEVO, BISTRO DESNO

Sve se zamrsilo. I nemaš komu reći
Da hladni već dolazi kraj.
Sve se zamrsilo, i slatke su riječi
Hrvatska, Leta, Lorelei.

(Uspomeni O. Mandelštama)

Pokraj stare ceste Zagreb-Split, malo prije Gračaca, dvije su neobične gostionice. Obje na istoj - lijevoj - strani, obje vlasništvo istoga čovjeka. Zovu se: "Bistro Lijevo" i "Bistro Desno".

Ugledavši natpis, putnik će se, dolazeći iz Zagreba, nasmijati. "Bistro Desno" očito je na krivoj strani. U prvi mah moglo bi se pomisliti da je posrijedi zabuna ili glasoviti domobranski sindrom "sijeno-slama". Međutim, dolazeći iz Splita, putnik će uočiti da je "Bistro Lijevo" na krivoj strani. Obje su, dakle, gostionice jednom na pravoj, drugi put na krivoj strani.

Nema dvojbe, domišljato i pravedno. Vlasnik se, očito, nije zabunio. Sigurno zna što je lijevo, što desno. Slutim da nije *tabernarius vulgaris*⁹², nego duhovit čovjek. Ili možda politički podrugljivac.

Kako drukčije protumačiti to nadijevanje imena u vrlo politiziranu i ne manje polariziranu društvu?

Razmotrimo stanje stvari. Gotovo sve parlamentarne političke stranke u Hrvatskoj guraju se u centar. Tu je velika stiska. Zašto? Što je tu tako slatko?

To najbolje razumiju stranački vođe koji svoju stranku nude kao "čisti centar"⁹³. Nitko ne zna što je "čisti centar"

⁹² Lat.: običan gostioničar

⁹³ Mate Granić o DC-u

u politici. U geometriji pojam centra (središta) nema pridjevka. Središte jest ili nije središte. I posve je određeno: točka jednako udaljena od svih točaka koje tvore kružnicu. A točka, opet, po definiciji, nema dimenzija. Teško je shvatiti da vođa političke stranke može željeti da mu stranka bude bez društvenih protega. Bit će posrijedi što drugo. Najvjerojatnije mjesto arbitra "političke ispravnosti". To u hrvatskim prilikama znači: mjesto s kojega se mogu suvereno dijeliti etikete. Moju slutnju kao da potvrđuju postupci zagovornika "čistoga centra". Oni se svode na ustrajno ozloglašivanje vlastitoga desetgodišnjeg stranačkog identiteta. Svoju bivšu stranku, koja se podjednako odlikovala "desnom" retorikom i "lijevom" pragmom, žigošu prvo kao "antiameričku" i "antieuropsku" političku formaciju. Zatim je, vrlo strastveno, proskribiraju kao "radikalni", "desničarski", "nacionalistički" pokret.

Etiketama ne trebaju dokazi. Pogotovo kada se dijele iz "čistoga centra" političke ispravnosti. Ako se do te spoznaje vinuo gračački vlasnik dviju gostionica - "Bistroa Lijevo" i "Bistroa Desno" - teško je pretpostaviti da to ne znaju učeni političari i javni bukači koji se razmeću etiketama.

Naljepnice su, dakako, potrebne. One omogućuju da se *a priori*⁹⁴ zna što je što. Kućanica, spremajući zimnicu, prije dubokog zamrzavanja lijepi etikete na plastične vrećice. I dobro pazi da ne označi krivo. Tako će, bez mučna pretraživanja, u času potrebe sigurno posegnuti za određenom namirnicom.

A političke naljepnice? Svi mi koji smo dio života proživjeli pod komunističkom strahovladom dobro znamo

⁹⁴ Lat.: prije iskustva

njihovu društvenu moć i svrhu. Naš je život vrvio od "kvislinga", "buržuja", "kulaka", "klasnih neprijatelja", "ibeovaca", "klerofašista", "nacionalista", "unitarista", "separatista", "maspokovaca", "protudržavnih elemenata", itd. itd. Te su naljepnice također omogućivale apriorne spoznaje. Unaprijed se, dakle prije iskustva, znalo tko je tko. Etikete su pod komunističkom vlašću u početku služile likvidaciji, a poslije eliminaciji ljudi. Slično kao u kućanstvu, bile su djelotvorna pripomoć u metaforičkomu spremanju zimnice, odn. dubokomu zamrzavanju ljudi. Vlast je tako, bez pretraživanja i istraživanja, u času potrebe mogla posegnuti za određenim čovjekom.

U prvim godinama hrvatske države postojale su dvije, međusobno oprečne vrste "političke ispravnosti" - domaća i svjetska. U skladu s time nastale su i dvije vrste naljepnica. Proizvodio ih je isti boljševički duhovni habitus. Razlika je izrasla iz različna odnosa prema hrvatskoj državi.

Tako je domaća kovačnica opakih riječi, u uvjetima Domovinskoga rata, proizvela "jugane", "komunjare", "udbaše", "kosovce", "jugonostalgičare", "srbokomuniste", itd. Poraba je bila namijenjena ideološkoj samoobrani. Prigodice se pretvarala u zlorabu. Tko se opirao zlorabi, tko nije pristajao na nepromišljenu suradnju, nego tražio uporište u vlastitomu osvjedočenju, toga bi boljševički splotkari difamirali kao "nekooperativna" i "rigidna" čovjeka. Posljednje su dvije oznake - naizgled paradoksalno - često donosile teže posljedice od svih ostalih.

Internacionalna se kovačnica opakih riječi koristila ravnotežom dviju "političkih ispravnosti", domaće i svjetske. Ta joj je ravnoteža poslužila kao dvostruko jamstvo. Ona je, s jedne strane, jamčila da će proizvoditi

domaće kovačnice ostati bez posljedica. S druge strane, što je bilo jednako važno, osiguravala je nekažnjivu vlastitu proizvodnju. Stoga je ta kovačnica u Hrvatskoj uzurpirala demokratsku ljevicu i antifašizam, a hrvatskoj vlasti namijenila totalitarnu desnicu i nesnošljivi nacionalizam. Pri tomu je dijelom reciklirala stare (totalitarne), dijelom proizvela nove (demokratske) etikete. Tako su u hrvatskoj "demokraturi" uskrsnuli "ustaše" i "fašisti", namnožili se "hercegovci" i "ekstremisti", "ultradesničari" i "autokrati", "antieuropejci" i "ognjištari", itd. itd.

Te su naljepnice isprva bile posve nedjelotvorne. Naime, velika je većina Hrvata dobro znala odakle vjetar puše. Shvatili su to i proizvođači naljepnica. Stoga su u predizbornoj godini 1999., uočivši goleme gospodarstvene i socijalne nevolje hrvatskoga društva, privremeno napustili ideološka polazišta i spustili se na područje socijalne etike. Za spomenute nevolje složno su optužili "državotvorce". Naš je život otad pun "varalica", "lopova" i "kriminalaca". Nakon promjene vlasti 3. siječnja 2000. etikete su se vratile svojim ideološkim izvorštima. Varalice, lopovi i kriminalci, krivci za sve naše nevolje, stjerani su na "desnu" stranu. Kao da lopovi i kriminalci priznaju ideološka, nacionalna, stranačka, teritorijalna ili bilo koja druga ograničenja! Etiketiranje je poprimilo takve razmjere da su - istina, rijetki - razboriti glasovi počeli govoriti o "lijevom teroru".

O čemu je zapravo riječ?

U Hrvatskoj su takve oznake posve nepouzdana. U nas rijetko tko zna što je danas u politici lijevo, a što desno. Razlogom je tomu koliko banalna toliko bizarna činjenica da su današnji hrvatski tzv. ljevičari i tzv. desničari, uz

malo iznimaka, i nehotice duhovni baštinici tradicionalne marksističko-lenjinističke ljevice. Ima li se na umu polustoljetno razdoblje ljevičarskog totalitarizma, koje je neposredno prethodilo toj ideološkoj podjeli, bilo bi čudno da je drukčije.

Ljevica je, tradicionalno, bila odvjetnica rada, desnica odvjetnica kapitala. Radnici nemaju domovine, grmjeli su ideološki predvodnici marksističko-lenjinističke ljevice. Iz te grmljavine rodio se ljevičarski mundijalizam. Tko nema odveć kratko pamćenje, sjetit će se proleterskoga internacionalizma. Na njemu je počivala teza o odumiranju svake, osobito nacionalne države. Državu je ljevica definirala kao "tlačiteljski aparat". Bila je to izravna opreka desničarskom zastupanju nacionalnoga interesa, koji je ljevica strastveno raskrinkavala kao interes kapitala.

U međuvremenu, nakon globalnoga umreživanja gospodarstva, politike i javnih priopćivala, nacionalna je država postala zaprekom jedinomu izvornom interesu kapitala: što bržem umnožavanju.

Stoga su samo radikalna ljevica i radikalna desnica - posvuda rubni segmenti društva - ostale vjerne svojim ideološkim ishodištima i tradicionalnim manifestacijama. Umjerena ljevica i umjerena desnica zamijenile su zastave.

Danas europska umjerena desnica promiče svjetske integracije, opću deregulaciju, potpunu privatizaciju, razuzdano tržište, prevlast gospodarstva nad svim ostalim područjima života i, dakako, razgradnju socijalne države. Pojava je općenito poznata pod pojmom globalizacije.

Europska umjerena ljevica više ne smatra državu "tlačiteljskim aparatom". Dapače, u času kada društvo

počinje sve više nalikovati na zvjerinjak koji karakterizira nemilosrdna borba sebičnih gospodarskih interesa, ljevica zaziva državu kao braniteljicu slabijih članova društva, kao jamca kakve-takve socijalne pravde. Tako je, primjerice, u devedesetim godinama u Njemačkoj vrlo veliku čitanost postigao strastveni ljevičarski pamflet Viviane Forrester protiv globalizacije⁹⁵. Knjiga je prevedena s francuskoga i efektno, ali donekle netočno, naslovljena kao "Teror ekonomije". Dvojica negdašnjih urednika "Der Spiegela", Hans-Peter Martin i Harald Schumann, svojom su također pamfletistički pisanom knjigom "Zamka globalizacije. Napad na blagostanje i demokraciju"⁹⁶ senzibilizirali njemačko društvo za „politički neispravan“ način razmišljanja o prevažnim pitanjima današnjega svijeta. U Francuskoj su se ozbiljni intelektualci također upustili u „politički neispravan“ diskurz. Upozoreni od znanstvenih istraživača kako je Nacionalna fronta postala „prvom, radničkom strankom“ u zemlji, oni su svojom argumentacijom pokušati uvjeriti političku klasu da je pogibeljno prepustiti domovinu rasističkomu desničaru Jean-Marieu Le Penu. Poučne su u tom obziru rasprave Jean-Claudea Barreaux „Nestaje li Francuska?“⁹⁷ i Yvesa Lacosteja "Živjela Nacija. Usud jedne geopolitičke ideje"⁹⁸.

Pogledajmo što danas u Hrvatskoj označuju etikete "lijevo" i "desno". U Hrvatskoj je "*political correctness*"⁹⁹ etiketirala HDZ-ove vlade kao "desničarske", a vladu

⁹⁵ Viviane Forrester, *L'horreur économique*, 1996.; njemački prijevod: Viviane Forrester, *Der Terror der Ökonomie*, 1997.

⁹⁶ Hans-Peter Martin, Harald Schumann, *Die Globalisierungsfalle. Der Angriff auf Wohlstand und Demokratie*, 1996.

⁹⁷ Jean-Claude Barreau, *La France va-t-elle disparaître?*, 1997.

⁹⁸ Yves Lacoste, *Vive la Nation. Destin d'une idée géopolitique*, 1997.

⁹⁹ Engl.: politička ispravnost

šesteročlane koalicije stranaka (SDP, HSLS, LS, HSS, HNS, IDS) kao "ljevičarsku". I za jednu i za drugu oznaku teško je naći dovoljno uporišta, bilo da se ona traže u ideologijama tih stranaka ili u djelovanju samih vlada.

Nijedna od spomenutih stranaka ne odriče se svoga prinosa stvaranju hrvatske nacionalne države. Dapače, sve se one ponose svojim udjelom u tomu povijesnom pothvatu. Po odnosu prema nacionalnoj državi sve bi dakle, bez iznimke, u globalno doba morale nositi oznaku - tradicionalne desnice. Ali, budući da su sve te stranke nastojale oko stvaranja nacionalne države kao uvjeta narodne slobode i liberalne demokracije, kao jamstva socijalne pravde i zaštite najslabijih članova društva, sve bi se one u globalno doba s jednakim pravom mogle svrstati u - modernu ljevicu.

Na području političke pragme HDZ-ovih vlada i sadašnje koalicijske vlade stvar je, što se tiče etiketa "ljeвица" i "desnica", još zamršenija.

U vanjskoj politici vladajuća je koalicija, čim je došla na vlast, postigla ono za čim je HDZ žudio i što mu je godinama uskraćivano. Svijet se najednom otvorio prema Hrvatskoj. Razlozi su vrlo jednostavni. Koalicija je bez oklijevanja pristala na uvjete euroatlantskih integracija: masovni povratak izbjeglih hrvatskih Srba, "bezuvjetna suradnja" s Međunarodnim sudom za ratne zločine u Haagu, uskraćivanje potpore hrvatskoj zajednici u Bosni i Hercegovini i privatizacija velikih monopolnih sustava. HDZ-ove su vlade u tim pitanjima bile sumnjičave i vodile su restriktivnu politiku, pravdajući svoje postupke interesima nacionalne sigurnosti.

Na području unutarnje politike HDZ-ove su vlade prakticirale nacionalnu solidarnost i pokazivale visoku

socijalnu osjetljivost. Izjednačile su u socijalnim pravima pripadnike drugih hrvatskih vojska iz Drugoga svjetskog rata s partizanskim borcima, skrbile su o stotinama tisuća hrvatskih i bošnjačkih prognanika i izbjeglica, izgradile su i obnovile desetke tisuća razorenih i oštećenih kuća, financirale su liječenje desetaka tisuća ranjenika, preuzele su skrb o ratnim vojnim invalidima i obiteljima poginulih hrvatskih branitelja; zbog socijalnih obzira, nastojeći sačuvati radna mjesta, pokušavale su sanirati na smrt bolesna poduzeća, postavljale su goleme zaprjeke u prodaji nekretnina stranim državljanima, održale su stabilan tečaj kune, itd. Sve to, zapravo, zaslužuje etiketu *moderne ljevice*.

Vlada šesteročlane koalicije stranaka odlučila je načelno smanjiti državnu potrošnju i drastično reducirati utjecaj države u svim sferama društvenoga života. Najavila je potpunu privatizaciju svega i svačega. Radi ozdravljenja nacionalnog gospodarstva ona ne preza od kirurških zahvata. Odbijajući sanacije bolesnih trgovačkih društava, stečaj je proglasila spasonosnom formulom. Sve ono što je u HDZ-ovim vladama izazivalo najrazličnije socijalne obzire u koalicijskoj se vladi odlučno gura u stranu. Golem porast nezaposlenosti kani se, po mjerodavnim izjavama, rješavati zbrinjavanjem ljudi koji ostaju bez posla - u Zavodu za zapošljavanje. Na prigovore sindikata da vlada pokazuje zapanjujuću socijalnu neosjetljivost uzvraća se tvrdnjom kako će nezaposlenost kulminirati u sljedećih nekoliko mjeseci, a zatim se, s ozdravljenjem gospodarstva, postupno smanjivati. Takva politička pragma opravdava etiketu *moderne desnice*.

Zamrsilo se sve, rekao bi Osip Mandelštam.

Ali pustimo Rusa. On bi, s obzirom na činjenicu da na njegovu materinskom jeziku *bystro* znači *brzo*, mogao još i zamutiti naše bistrenje pojmova. Moglo bi se naime pomisliti da naslov cilja na nedavno prestrojavanje hrvatskoga biračkog tijela ili na nedostatak političkoga uvjerenja u stranačkih prebjega s "lijeve" na "desnu" stranu i obratno.

Bio bi to kriv zaključak. Naša je namjera bila puno skromnija. Htjeli smo samo upozoriti putnike: Budu li, putujući iz Splita u Zagreb, tražili "Bistro Lijevo" na lijevoj strani ceste - ostat će gladni i žedni. I, naravno, jednako će proći budu li, putujući iz Zagreba u Split, "Bistro Desno" tražili - na desnoj strani ceste.

POHVALA MALOJ DRŽAVI

Hrvatska ne može biti neovisna država jer je pre-malena, rečeno je Hrvatima u ljeto 1991.

Bila je to dogma hrvatskih komunista. Na opće iznenađenje dogmu nije tada priopćio sekretar SKH, nego jedan od trojice visokih europskih činovnika koji su se u tomu času bavili usudom Hrvatske. Svoj trojici krsno je ime bilo Jacques. Hrvatima se činilo da slučaj - istovjetnost njihovih krsnih imena - podcrtava kobnu istovjetnost njihovih stajališta.

Drhtali su od te istovjetnosti. Slučaj je međutim bio šaljiv. Pokazivao je i nekakvu dublju mudrost. Kao da je humorom zalijevao hrvatsku nadu, izabravši od spomenute trojice za svoga govornika upravo onoga Jacquesa koji je u to vrijeme bio ministar vanjskih poslova europske države dvadesetak puta manje od Hrvatske.

Ta država, Luksemburg, obuhvaća 2586 četvornih kilometara ozemlja. Udomljuje 407 000 žitelja i 222 banke. Iskazuje BDP: 39.600 \$ po osobi. I nosi - *per antiphrasin*¹⁰⁰ - pridjevak Veliko Vojvodstvo.

Njezina veličina ne izaziva podsmijeh. Ona budi drage uspomene na davno politološko štivo. Stoga ne možemo odoljeti napasti da je prisposobimo s mitom svoje mladosti - gradodržavom¹⁰¹ Atenom.

¹⁰⁰ Lat.: po proturijeku

¹⁰¹ Grč.: *pólis*

Nije se naime samo Jacquesu Poosu, tadašnjemu ministru vanjskih poslova Velikoga Vojvodstva, veličina države činila važnom. To pitanje razmatrao je već Aristotel u svojoj političkoj filozofiji. Država, držao je filozof, ne bi smjela biti ni prevelika ni premala. Njemu se naj-prikladnijom veličinom države činila veličina Atene. Atena je pak, kao što znamo, bila manja od Velikoga Vojvodstva.

Međutim Atena je u nekoliko aspekata bila i veća od Velikoga Vojvodstva. Prvo, imala je - poput Hrvatske - izravan pristup moru. Drugo, osiguravala je Atenjanima - kao Hrvatska Hrvatima - slobodu za stvaranje vrjednota. Treće, pokazala je u Perzijskim ratovima - kao Hrvatska u Domovinskom ratu - da u obrani te slobode može uspješno odolijevati napadajima višestruko jačih imperija.

Uz to treba pripomenuti nešto što nipošto nije manje važno. Naime, dok se svjetsko značenje Velikoga Vojvodstva iscrpljuje u činjenici da je riječ o znatnu financijskom središtu, mala Atena slovi kao ishodište jedne veleuljudbe: Zapada.

Postmoderna će politička misao takvu argumentaciju proglasiti glupošću. Ona je opsjednuta čistom kolikoćom. Stoga ne može dopustiti sinkretizam kategorija, napose kolikoće i kakvoće. To dvoje treba držati podalje jedno od drugoga. Kao, primjerice, u turističkoj krilatici: "Hrvatska - mala zemlja za veliki odmor".

Ne cvili iz te krilatice, kako to misle naivni hrvatski nacionalisti, samo velika duša velike Juge skućena u maloj Hrvatskoj. Iz nje podjednako tuli globani duh naše političke suvremenosti.

Začetnici su krilatice zacijelo znali da se Europa sastoji od 44 država. Teško je pretpostaviti da nisu znali da je "mala Hrvatska" veća od 18 europskih država: od Albanije, Andore, Belgije, Bosne i Hercegovine, Danske, Estonije, Lihtenštajna, Luksemburga, Makedonije, Malte, Moldavije, Monaka, Nizozemske, San Marina, Slovačke, Slovenije, Švicarske i Vatikana. U svjetlu te činjenice trebalo bi je dakle po statističkim normama smatrati europskom državom srednje veličine. Zašto to tvorci naše krilatice ne čine? Oni doduše naknadno motiviraju svoje djelo poslovicom: *Small is beautiful*.¹⁰² Ali, unatoč suvremenoj globalnoj latinštini¹⁰³ izričaja, mi im ne vjerujemo.

Evo zašto. Oni padaju u stupicu koju im postavlja jezik. Uredno drže kolikoću podalje od kakvoće. Ne kazuju: "Hrvatska - zemlja za divan odmor", nego: "Hrvatska - *mala* zemlja za *veliki* odmor". I time čine dvoje: na jednoj strani suprotstavljaju čiste kolikoće, a na drugoj očituju slabo znanje hrvatskoga jezika. Kada ne bi prezali od kakvoća, rekli bi "*velik* odmor", jer neodređeni oblik pridjeva odgovara na pitanje: kakav?

Ali to u hrvatskomu jeziku ne bi dalo željenu poruku. Hrvatski pridjev "velik" nema u svezi s "odmorom" podznačenja "divan" ili "izvrstan", dočim suvremeni globalni latinizmi *great* i *big* pokrivaju i ta podznačenja. Kako tvorci naše krilatice misle upravo na globalnomu latinskom, činilo im se da "*veliki* odmor" ima nekakva smisla. I ima. Ali nema onoga koji je njima trebao. *Veliki*

¹⁰² Engl.: Maleno je lijepo.

¹⁰³ Engleski jezik kao svjetsko sredstvo sporazumijevanja u Globalno doba za razliku od latinskoga kao europskog sredstva sporazumijevanja u Srednjemu vijeku

odmor označuje samo oprjeku *malomu odmoru*, primjerice u školi. Tu smo opet prividno u vidokrugu čiste kolikoće: maloga i velikoga.

Jezik, rekosmo, postavlja stupice. Nije mu dosta "veliki odmor", treba mu i "mala Hrvatska". Kada se u promidžbenom zovu to dvoje spoji, porukom vlada oprjeka. Tu kolikoća prestaje biti kolikoća, postaje kakvoćom. Jer, ako je *veliki* odmor nešto *dobro*, tada je *mala* Hrvatska nešto *loše*. Pošiljatelj se promidžbenog zova ispričava. Nastoji, jadan, naknaditi nedostatak malenosti zemlje veličinom odmora u njoj.

Nije uvijek i svugdje bilo tako. Aristotel, kao građanin male Atene, nije se osjećao manje vrijednim pred podanikom velikoga Perzijskog Kraljevstva. Niti su renesansni politički sanjari Thomas More¹⁰⁴ i Tommaso Campanella¹⁰⁵ svoje savršene države zamišljali kao goleme imperije. Naprotiv, zamišljali su ih kao male gradodržave.

Maleno nije samo lijepo, nego i pregledno. To bi ljubiteljima suvremene demokracije moralo biti osobito vrijedno. Mala država omogućuje ostvarenje demokratskoga ideala: izravnu demokraciju. U takvoj demokraciji o svim važnijim pitanjima suodlučuju svi zainteresirani građani. Tako bi se primjerice moglo reći da je mala Švicarska na permanentnu referendumu, dok velika Njemačka - kao izrazito predstavnička demokracija - i ne poznaje institut referendumu na saveznoj razini.

¹⁰⁴ Thomas More, *De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia* (O najboljem stanju države i o novom otoku Utopiji), 1516.

¹⁰⁵ Tommaso Campanella, *Civitas solis* (Grad sunca), 1623.

S vanjskopolitičkoga motrišta mala bi se država, osobito suvremenim mirovnjacima, morala ukazivati podjednako vrijednom. Ako je u promišljanju mirovnjaka mir najveće dobro - a oni nas u to uvjeravaju uvijek kada zagovaraju nepravedan mir - treba se upitati: Kada su to Albanija, Andora, Belgija, Bosna i Hercegovina, Danska, Estonija, Lihtenštajn, Luksemburg, Makedonija, Malta, Monako, Moldavija, Nizozemska, San Marino, Slovačka, Slovenija, Švicarska i Vatikan ugrozili europski ili svjetski mir? Uz to nije naodmet pripomenuti da su dvije ponajveće europske države - Francuska i Njemačka - prva jednom u XIX., a druga dvaput u XX. stoljeću, obdarile ratom cijelu Europu, odnosno cijeli svijet.

U svjetlu tih činjenica upravo je žalosno, prežalosno gledati minorne hrvatske političare koji boluju od aksiološke elefantijaze. Oni se po Njemačkoj i Sjedinjenim Američkim Državama previjaju od nelagode pred svojim sugovornicima. Tako svoju malenost čine još manjom. Djeluju, *sit venia verbo*¹⁰⁶, nekako kao slavuj koji se pred magarcem ispričava što je u Promislu Gospodnjemu predviđena opstojnost tako male živine kakva je njegova pjevačka malenkost.

Kako su drukčiji Hrvati izvan politike! Oni idu drugim putom. Hrvatski umjetnici, liječnici, izumitelji, obrtnici, športaši nemaju kompleksa. Ponosni su na svoju Hrvatsku. Oni se ne srame njezine malenosti. Njima ona i nije mala. Njima je ona posve dostatan prostor za samoostvarivanje. Kada izađu u svijet, oni u svijetu kolikoćâ, koji je posve određen istom tehnikom i istim

¹⁰⁶ Lat.: Neka bude dopušteno reći.

pravilima za sve sudionike, nastoje - uvažavajući suparnika - postići bolje kakvoće. Ako uspiju, ističu da su iz Hrvatske. I Hrvatska se s njima raduje.

To je nova, uspravna Hrvatska, Hrvatska energije i samopouzdanja. Uz malo sreće ta će Hrvatska svojim malodušnim političarima izbiti iz glave nakaradno shvaćanje da u ovom svijetu pravo na opstojnost imaju samo - slonovi.

PAMET U GLAVU

Na izborima za Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora 3. siječnja 2000. Hrvatska je izabrala novu vlast. Savez šest stranaka (SDP, HSL, HSS, HNS, LS i IDS) - koji se sam prozvao "Šestorkom"¹⁰⁷ - združenim je silama na tim izborima neposredno nakon smrti predsjednika Tuđmana gurnuo Hrvatsku demokratsku zajednicu u oporbu i osvojio prostor za politiku "novog smjera" Ivice Račana i Dražena Budiše.

Danas nema svrhe raščlanjivati razloge s kojih je Hrvatska demokratska zajednica tada izgubila vlast. To se, reći će politički prosječno osviješten promatrač, svakako trebalo dogoditi. Štoviše, i u slučaju da je vladavina HDZ-a bila bolja no što je doista bila. Svaki bi narod, misli takav promatrač, nakon deset godina teška života pod jednom vlašću izabrao drugu vlast. Pogotovo ako više nema pogibelji za opstojnost države.

Takvo stajalište može se, nakon goreg iskustva, razočaranu Hrvatima učiniti prijepornim. Ali ono je u biti ispravno. Ono samo ustrajava na slobodi izbora. A sloboda izbora u demokraciji ne može biti prijeporna.

Stoga je danas, na kraju "Šestorkina" mandata, korisnije razmotriti njezinu vlast. Treba podsjetiti na opće prilike, individualne i skupne razloge, unutarnje i vanjske čimbenike, koji su "Šestorki" omogućili izborni uspjeh, te na osnovi usporedbe obećanja i rezultata vladavine toga saveza jasno pokazati kamo vodi politika "novoga smjera".

¹⁰⁷ Srp.: šestica

1. RAZDROBLJENA HRVATSKA

Srpsko-crnogorsko razaranje, palež, ubijanje, sakaćenje i progon Hrvata iz zaposjednutih dijelova zemlje od 1991. do 1995., Domovinski rat u uvjetima embarga na uvoz oružja, zbrinjavanje hrvatskih prognanika i izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, stanje ni rata ni mira sve do 1998., snažni pritisci iz inozemstva (otvoreno zazivani od dijela hrvatskoga stanovništva koji je hrvatsko državno osamostaljenje doživio kao elementarnu nepogodu) i međunarodna poluizolacija kao odmazda za izlazak iz Jugoslavije – iscrpili su Hrvatsku do teško podnošljive mjere.

Kada se tomu pridoda činjenica da je, ne bez vanjskog pritiska, pretvorba i privatizacija "društvenog vlasništva" provedena u jeku Domovinskog rata i da su u toj privatizaciji pojedinci zgrnuli golemo bogatstva, dok su drugi gubili živote, zdravlje i sve što su dotad bili stekli, lako je zamisliti na kakvu je kušnju u dušama većeg dijela hrvatskoga pučanstva došla Tuđmanova vizija samostalne, demokratski uređene, snažne, samosvjesne, ponosne Hrvatske.

Ta vizija, koja polazi od pomirbe hrvatstva i jedinstva domovinske i iseljene Hrvatske, a isključuje balkanska državna udruživanja i nastoji oko ravnopravna članstva Hrvatske u Europskoj uniji, ne odričući se hrvatskoga nacionalnog identiteta i individualiteta - postala je pretežak teret tzv. malim ljudima. Da zlo bude gore, smrt predsjednika Tuđmana u prosincu 1999., u jeku predizborne kampanje, širom je otvorila vrata borbi dijadoha za baštinu u Hrvatskoj demokratskoj zajednici. Oporba je već godinama, a u tom trenutku osobito glasno,

zazivala "promjene". Tako je, dvije godine nakon reintegracije gotovo cjelokupnog državnog ozemlja, sve bilo pripravljeno za politiku "novoga smjera".

Tu politiku snažno je podupro Zapad. Osobitu potporu pružili su - kako u novcu tako i u tehnologiji osvajanja vlasti - anglosaski izvoznici liberalne demokracije.

Tehnologija osvajanja vlasti koju je tadašnja hrvatska oporba zdušno prihvatila zanimljiva je i s politološkog motrišta.

Slom komunizma zapadnim je vladama usadio silan osjećaj nadmoći. Neke od tih vlada počele su sebe doživljavati kao apsolutne gospodare svijeta. Takvo shvaćanje utemeljilo je okrutnu vanjsku politiku. Politički centri, opijeni svjetskom dimenzijom svoje moći, počeli su narodima i državama bezobzirno nametati svoju volju, zanemarujući međunarodno pravo i lokalne potrebe. U Srednjoj i Istočnoj Europi tranzicijske je zemlje, koje su se netom bile oslobodile komunističkih diktatura, u prvi mah zgrozila neviđena oholost neoliberalnog univerzalizma. Neke su vlade, kao Tuđmanova u Hrvatskoj, odmah pružile otpor i nastavile pokazivati tvrdoglav neposluh. Kako bi doskočili nevolji, anglosaski su "inženjeri slobode" - budući da je ipak riječ o Europi - upeli sve snage da smisle "liberalnodemokratski" način kroćenja i uklanjanja neposlušnika.

U okviru ideologije slobode nije se moglo smisliti ništa razumno. Svrishodno je moglo biti samo promaknuće defekta liberalne demokracije u njezinu krjepost. "Inženjere slobode", naravno, nisu mučile ideološke skupule. Potkraj 90-ih "izumili" su stranačke predizborne saveze. Izum je bio koliko jednostavan toliko nepošten,

kao Kolumbovo jaje: Kvar je predstavljen kao popravak.

Teza se možda čini prenapregnutom. Da bude posve plauzibilna, treba podsjetiti kako se drugdje gleda na stranačke predizborne saveze.

U zapadnim zemljama takvi su savezi očita politička opačina, pa dobri običaji isključuju njihovu mogućnost.

Kada su zapadni saveznici nakon Drugoga svjetskog rata u Njemačkoj oktroyirali liberalnu demokraciju, njihovi su "inženjeri slobode" u toj zemlji i zakonski zabranili stranačke predizborne saveze. Zabrana je i danas na snazi. O motivima nema dvojbe. Posrijedi je bila bojazan da bi iz programskoga muteža predizbornih saveza, nakon trinaestogodišnje desne diktature, izbori opet mogli iznjedruti kakva "Führera"¹⁰⁸.

Suvremene "inženjere slobode", nakon polustoljetne lijeve diktature u Srednjoj i Istočnoj Europi, nisu mučile takve sumnje. Umjesto da sličnom mjerom opreza brane liberalnu demokraciju, oni su prešli na drugu stranu: Stranačke predizborne saveze proglasili su najvećom krjepošću liberalne demokracije kakvu su namijenili Srednjoj i Istočnoj Europi. Time su postigli dvoje: Neviđeno drobljenje političke scene i dezavuiranje politike kao nastojanja oko općeg dobra. Oboje se danas egzemplarno ocrtava u Hrvatskoj. Politička je scena fragmentirana do bezumlja. U nas trenutno 91 politička stranka "artikulira političku volju" i "zastupa interese" pojedinih segmenata društva koje broji manje od 4,5 milijuna građana. U takvoj situaciji svaki se govor o politici kao nastojanju oko općeg dobra doživljuje kao ruganje zdravom razumu.

¹⁰⁸ Njem.: vođa

Izum predizbornih saveza najprije je uspješno iskušan 1998. u Slovačkoj. "Inženjeri slobode" organizirali su protiv Vladimira Mečiarara i njegove stranke savez 7 stranaka. Isti obrazac primijenili su u Hrvatskoj 2000. U famoznu "Šestorku", savez protiv stranke predsjednika Tuđmana, udružili su 6 "lijevih" stranaka. Zatim se izum veličanstveno potvrdio u Bosni i Hercegovini. Tu su protiv triju nacionalnih stranaka (SDA, SDS, HDZ) u "Alijansu za promjene" udružili 10 programski razrožnih stranaka. Na posljertku su trijumfirali u srpsko-crnogorskoj Jugoslaviji. Tamo su - dvije godine nakon "prvoga humanitarnog rata" - u DOS, savez protiv Slobodana Miloševića i njegove stranke, udružili čak 18 raznorodnih stranaka.

Uspjehe tih saveza Zapad je dočekaao s oduševljenjem. Mediji su slavili pobjede demokracija nad "demokaturama". Pobjedu "Šestorke" u Hrvatskoj London je egzaltirano pozdravio kao najbolju vijest na početku XXI. stoljeća. Hrvatska se najednom prometnula u "miljenicu Europe". U jesen te godine "miljenica" je "počašćena" situiranjem na Zapadni Balkan. Događaj je pompozno obilježen održavanjem Zapadnobalkanskog summita Europske unije u Zagrebu. Na zapadnobalkanski karakter skupa reagirali su malobrojni prosvjednici. Oni su, pod vodstvom Zvonimira Šeparovića, slabo zainteresiranoj javnosti prikazali šest tustih gusaka. Svaka je bila obilježena kraticom imena jedne od stranaka "Šestorke". Pernati su simboli 2000. aktualizirali glasovitu opomenu iz 1918. kojom je Stjepan Radić u odsudnom času preklinjao tadašnje hrvatske političare da ne srljaju u savez sa Srbijom kao "guske u maglu".

Vlast se na to nije obzirala. Samo je predsjednik Mešić - koji i inače nastoji biti svakom loncu poklopac -

prosvjednike posprdno nazvao "guskonoscima". Ostali predstavnici "Šestorke" i njihovi "slobodni mediji" nastavili su opsjenjivati narod lažno prikazujući Zapadnobalkanski summit kao "Zagrebački summit" i veličajući ga kao najveći vanjskopolitički usjeh politike "novog smjera".

2. OBEĆANJA I OSTVARENJA

Da bi dobila potporu inozemstva, "Šestorka" je u pedizornoj kampanji 1999. inozemstvu obećala ono što je Hrvatska demokratska zajednica za života predsjednika Tuđmana uporno odbijala: 1. masovan povratak izbjeglih Srba, 2. bezuvjetno pokoravanje Haaškomu sudu, 3. uskraćivanje moralne, materijalne i političke pomoći Hrvatima u Bosni i Hercegovini i 4. slobodnu prodaju velikih monopolnih sustava.

Ta obećanja "Šestorka" je uglavnom održala.

Da bi zadobila povjerenje birača, "Šestorka" je hrvatskim građanima obećala: smanjenje PDV-a s 22 na 17 posto, reviziju pretvorbe i privatizacije, gospodarski rast između 8 i 10 posto, povećanje broja radnih mjesta za 200 tisuća, vraćanje duga umirovljenicima (oko 40 milijarda kuna) za dvije godine, bolji život svima, parlamentarni nadzor nad radom obavještajnih služba, ukidanje političke podobnosti kao kriterija za izbor na važnija mjesta u državi, uklanjanje korupcije i nepotizma,

povrat milijarda dolara koje je prethodna vlast tobože ukrala i deponirala u inozemstvu, uspostavu učinkovite vladavine prava, priključenje Europskoj uniji u roku od 4 godine, itd.

Dok je bila u oporbi, "Šestorka" je isticala da su u državnim institucijama potrebni "estetskokirurški" zahvati i da državnu upravu treba modernizirati. S pravom. Državne je institucije trebalo popravljati jer su nastale u ratnim okolnostima, a državnu upravu modernizirati jer je zastarjela.

Kada je došla na vlast, "Šestorka" je obećanja biračima uglavnom zaboravila.

Umjesto za ostvarivanje predizbornih obećanja cijelu je prvu godinu mandata iskoristila za blaćenje prethodne vlasti, sotonizaciju prvoga hrvatskog predsjednika i kriminalizaciju njegove stranke i hrvatskih branitelja. Zatim je s razornom strašću nasrnula na državne institucije, a državnu upravu zapustila. Tako je i državne institucije i državnu upravu dovela u mnogo gore stanje od onoga u kakvu ih je zatekla. O tomu svjedoče žalosni ostatci Hrvatske vojske i sramotni "repovi" pred državnim uredima, gdje građani satima čekaju da bi, na primjer, predali zahtjev za izdavanje osobnih dokumenata.

Nasiljem nad demokracijom "Šestorka" je dvaput u dva mjeseca - bez javne rasprave - mijenjala Ustav. Dokinula je Županijski dom Hrvatskoga državnog sabora malo prije isteka njegova mandata.

"Šestorka" nije poštedjela ni simboličku sferu hrvatske državnosti. Hrvatski *državni* sabor pretvorila je u Hrvatski sabor. Oltar Domovine prepustila je propadanju, a državne

blagdane pretvorila u "praznike", tj. "prazne", odnosno neradne dane. Rezultat je takva postupanja očit: Hrvatska je danas država u kojoj rijetko tko zna kada je glavni državni blagdan.

Državnu je vlast politika "novog smjera" izvrgla ruglu. Predsjednik Republike šegači se u vojarni na Dračevcu s ljudima koji ga ne vole, spominje im roditelje, a vrijeđa i cijele hrvatske krajeve (izjave o Hercegovcima, Gospićanima, Sinjanima); predsjednik Vlade promiče svoje supruge - bivšu u sutkinju Ustavno suda, sadašnju u veleposlanicu u Ministarstvu vanjskih poslova - a prijateljima daje državna bankovna jamstva; ministar vanjskih poslova izjavljuje da je Leonardo da Vinci njegov predsjednik i javno obećava da će se oženiti kada Hrvatska postane članicom Europske unije; ministar obrane tvrdi da Hrvatska vojska ne bi mogla obraniti zemlju ni od kakve agresije, a nakon demisije skuplja potpise za peticiju protiv služenja vojnog roka; ministar hrvatskih branitelja vojuje protiv invalida Domovinskog rata; ministar zdravstva u trajnoj je zavadi s liječnicima u javnom zdravstvu, koji su i danas pod radnom obvezom, i optužuje ih da spolno izrabljuju medicinske sestre; ministar javnih radova, obnove i graditeljstva "namješta" svojim tvrtkama goleme poslove s državom, a poslove nadzire tvrtka predsjednika Sabora; ministar prosvjete, umjesto oko ozbiljne reforme školstva, vrti se oko joge, koju uvodi u hrvatske škole kao tehniku svladavanja egzistencijalnih teškoća nastavnog osoblja; ministar poljoprivrede pretvorio je svoje ministarstvo u ministarstvo uvoza poljoprivrednih proizvoda, itd.

Godine 1999. u izbornoj deklaraciji SDP-a i HSLS-a "Za poštenju i uspješnu Hrvatsku" protagonisti politike "novog smjera" Ivica Račan i Dražen Budiša zabrinuto su konsta-

tirali: "Hrvatska je sve zaduženija zemlja – trenutno inozemna zaduženja iznose preko 9 milijarda dolara, što je dvostruko više nego 1990."

Hrvatska je država dakle naslijedila četiri i pol milijarde dolara jugoslavenskoga duga. Sama se u prvih deset godina svoga postojanja zadužila za još četiri i pol milijarde dolara.

U samo tri i pol godine nova je vlast ukupni hrvatski vanjski dug povećala za 11 milijarda dolara. On sada iznosi oko 20 milijarda dolara. Zemlja je na rubu bankrota, broj zaposlenih manji je nego prije 4 godine, izvoz pokriva svega 45 posto uvoza, većina umirovljenika na rubu je egzistencije, broj korisnika socijalne pomoći dramatično raste.

Politiku "novoga smjera" to ne zabrinjava. Njezina vlast prodaje i razdaje strancima sve što stigne. Sezonu rasprodaje otvorio je predsjednik Vlade teritorijalnim ustupkom Sloveniji u Savudrijskoj vali (Piranskomu zaljevu); zatim su inozemnim kupcima prodane telekomunikacije, trgovački prostor, mediji i banke. INA, turistički potencijali, marine i poljoprivredni kombinati odlaze u nepovrat. Poduzeća stvarana marom cijelih naraštaja zauvijek se gube jednim potpisom moćnika, najčešće u posve netransparentnim okolnostima, a narod je u demografskoj starosti, pred demografskim, gospodarskim i socijalnim slomom.

3. PAMET U GLAVU

U takvim okolnostima Hrvatska je dočekala kraj mandata Račanova i Budišina stranačkog saveza. Raspisani su izbori za zastupnike u Hrvatskomu saboru.

Politički krajolik, koji tvori 91 politička stranka, vrlo je uzburkan. Stvaraju se predizborni savezi, daju se obećanja o suradnji nakon izbora, objavljuju se proglašeni i izborni programi, lijepe se veleplakati, dijele letci, održavaju skupovi.

Stranke se, poput stranaka u Zapadnoj Europi, nastoje predstaviti tradicionalnim ideološkim odrednicama. Smještaju se na "ljevicu", na "desnicu" i u "centar". Ali to u Hrvatskoj malo znači, jer nema gotovo nikakve veze sa stranačkim programima, a još manje s političkim djelovanjem.

Ni imena stranaka nisu pouzdana. Često je posrijedi prozirna manipulacija biračima ili vulgarno neznanje. Tako se, na primjer, anacionalna neoliberalna stranka Vesne Pusić smješta na "ljevicu", a nosi konzervativno ime "Hrvatska narodna stranka" (HNS). Udruga Nacionalova kolumnista Mate Granić zove se "Demokratski centar" (DC), jer Granić, bez obzira na "čisti besmisao" te formulacije, vidi svoj politički prostor ni manje ni više nego u "čistom centru" demokracije. Zlatko Tomčić, predsjednik HSS-a, stranke koja sebe vidi kao čuvara tradicionalnih vrijednosti hrvatskoga društva, izjavljuje da on i njegova stranka "ne će robovati ideološkim podjelama" ako je riječ o sudjelovanju u vlasti. HSLŠ Dražena Budiše, koji je 2000. vratio na vlast komuniste Ivice Račana, danas se, kao stranka "desnog

centra", umiljava Ivi Sanaderu i njegovu detudmaniziranom HDZ-u. Ipak, svu himbu bivših komunista nadvisuje politički genij Ivica Račana. On je svoj SDP sveo na prvi dio kratice SDP-SKH ("Stranka demokratskih promjena – Savez komunista Hrvatske"). Odbacio je, dakle, svoje stranačko ishodište SKH, a kraticu SDP "razvezao" moderno, kao - "Socijaldemokratsku partiju". Tako se, plešući na konopcu "revizionizma", što je u njegovoj mladosti bio najteži grijeh, pod starost odmaknuo od diktature proletarijata i primaknuo "liberalnoj demokraciji".

Sve te stranke, koliko god se po programima i nazivima htjele međusobno razlikovati, bilo da su na vlasti ili u oporbi, u djelovanju se gotovo i ne razlikuju. Kada, primjerice, SDP i njegovi trabanti nemaju dovoljno glasova da izglasuju saborsku deklaraciju kojom se Haaškemu sudu daje nadležnost nad "Bljeskom" i "Olujom", na usluzi je DC Mate Granića, a kada drugovi hoće, a ne mogu poslati hrvatske policajce u Afganistan, priskače im u pomoć – unatoč drukčijim stajalištima u saborskoj raspravi – HDZ Ive Sanadera. Stranke su, dakle, u svom djelovanju slične kao jaje jajetu. Zaboravljaju opći interes. Ne uzbuđuje ih ni pokušaj trgovine državnim teritorijem, ni kršenje Ustava, ni rasprodaja monopolnih sustava, ni rasprodaja jadranske obale i otoka, a još manje drastično povećana nezaposlenost i nepovoljni demografski trendovi. U svemu su uvijek spremne na kompromis. Njime štite "stranački" interes, koji se u konačnici svodi na interes stranačkih vodstava.

U tom društvenom krajoliku ovih nas dana s predizbornih veleplakata gledaju poznata lica lažljivih trgovaca. Svima su puna usta Hrvatske. Dodvoravanje biračima prevršilo je svaku mjeru. Dok inozemni vlasnici

hrvatskih banaka i monopolnih sustava nameću Hrvatskoj status "ničije zemlje" (koji je mnogo gori od statusa kolonije), nitko od tih hrvatskih stranačkih prvaka ne nudi ni politički, ni gospodarski, ni socijalni program koji bi zemlju izveo iz sadašnje krize. U općem promiskuitetu ljudi i ideja svi nude ponešto od onoga što je "Šestorka" lažljivo obećavala u predizbornoj kampanji 1999. Besramnost Ivica Račana i tu visoko natkriljuje bijedu ostalih vlastohlepaca. Umjesto 200 tisuća novih radnih mjesta Račan danas – da bi bio uvjerljiviji - nudi 150 tisuća novih radnih mjesta. I, nakon ustupanja dijela državnoga teritorija Sloveniji, nakon prodaje većinskoga paketa dionica Hrvatskoga telekoma Deutsche Telekomu, nakon prodaje INA-e mađarskomu MOL-u, nakon odustajanja od najavljenog proglašenja isključivog gospodarskog pojasa na Jadranu - ističe slogan: "DA! Za Hrvatsku!".

Na tom sajmu apsurdna izdvajaju se Hrvatski blok dr. Ivića Pašalića i Hrvatski istinski preporod dr. Miroslava Tuđmana. Njihov izborni Savez za Hrvatsku, koji se - nakon ideološkoga *redesigna* HSP-a Ante Đapića - sa svih strana bez razloga žigoše kao nova «krajnje desna politička grupacija», ostaje vjeran razboritoj nacionalnoj politici. Taj savez nudi stvarnu alternativu moralnomu i materijalnom rasapu hrvatske države i hrvatskoga društva.

Savez za Hrvatsku svjestan je svih dimenzija krize. Stoga na izbore izlazi pod sloganom: «Budi svoj!» i inzistira na obrani i uspostavi pune državne suverenosti. Zauzima se za vraćanje temeljnim vrijednostima na kojima je nastala hrvatska država, za potporu obitelji i mladim ljudima, za stvaranje programa demografske obnove u okviru suvisle gospodarske i socijalne strategije.

Osnovni su ciljevi Saveza za Hrvatsku: zaustaviti suludo zaduživanje i rasprodaju zemlje, spriječiti bankrot države, smanjiti, modernizirati i pojeftiniti državnu upravu, uspostaviti učinkovitu vladavinu prava, iskorijeniti korupciju u svim sferama društva i stvoriti socijalnu ravnotežu.

Za ostvarenje tih ciljeva Savez za Hrvatsku nudi konkretna rješenja. Smatra da je nužno ustrajati na obrani nacionalnog ponosa i dostojanstva hrvatskih branitelja i Domovinskog rata. Predlaže da se referendumom promijeni Ustavni zakon o suradnji s Haaškim sudom, tako da se - po uzoru na neke druge zemlje našega kulturnog kruga - ta suradnja premjesti iz područja politike u područje pravosuđa. Tako bi se spriječili lažno optuživanje i progon heroja Domovinskog rata. Savez drži da treba zaposliti prerano umirovljene i nezaposlene branitelje u svim segmentima državne uprave, poglavito u policiji, vojsci, carini i obavještajnim službama, a hrvatske sigurnosne i obavještajne službe temeljito očistiti od pripadnika nekadašnjih jugoslavenskih tajnih služba i obavještajnog podzemlja (koji su masovno angažirani s dolaskom "Šestorke" na vlast), te izgraditi nov obavještajni i sigurnosni sustav. Uz to smatra da treba vratiti smijenjene i umirovljene hrvatske dočasnike i časnike na najodgovornije dužnosti u HV-u, pomoći Hrvatima u BiH u stjecanju suverenosti i ravnopravnosti i osigurati siguran dom onim Hrvatima iz BiH koji žele ostati u Hrvatskoj. Ističe da je nužno ponovno uspostaviti čvrste veze s hrvatskim iseljenicima i stvoriti povoljne uvjete za njihovo investiranje u Domovini, osnovati snažnu državnu banku i poljoprivrednu banku, spriječiti prodaju većinskog paketa dionica energetskog sektora i pošte, ograničiti stranim državljanima (po uzoru na Dansku) mogućnost stjecanja nekretnina u Hrvatskoj i poduzeti posebne mjere za zaštitu priobalja i izvora pitke vode.

Kada je riječ o obitelji, mladima i demografskoj obnovi, Savez za Hrvatsku deklarira demografski oporavak nacije kao svoj središnji politički interes. Za tu svrhu obećava da će se beskompromisno zauzimati za promicanje vrijednosti obitelji i roditeljstva, za donošenje dugoročno održivih pronatalitetnih zakona, uključujući i institut majke odgojiteljice za majke s četvero i više djece, za zdravu obiteljsku politiku, držeći da brak i obitelj zaslužuju osobitu potporu i zaštitu, za ukidanje Zakona o istospolnim zajednicama, za promicanje novih, mladih i obrazovanih naraštaja na sve poslove u državnoj upravi, za osiguravanje povoljnih dugoročnih učeničkih i studentskih zajmova svima kojima su potrebni, za uvođenje obveznoga trogodišnjeg ili četverogodišnjeg srednjeg obrazovanja i za osiguravanje pravnih i novčanih sredstava za suzbijanje zlorabe opojnih droga.

Gospodarska strategija Saveza za Hrvatsku polazi od zatečenog stanja. Hrvatska je na rubu gospodarskog i socijalnog sloma. Zbog toga gospodarsko-socijalna drama u Hrvatskoj više ne može biti tek predizborna tema. To je ključna točka ukupne državne stabilnosti i sigurnosti. Prijeko je potrebna široka rasprava javnosti, stručnjaka i politike, koja mora uroditi konsenzusom o gospodarskoj strategiji. Dugoročne odluke ne smiju se mijenjati s promjenom Vlade. Politička i socijalna stabilnost nuždan su preduvjet za donošenje i provedbu važnih društvenih odluka i reforma (investiranje u znanje, obrazovanje, istraživanje i tehnologiju).

Savez za Hrvatsku drži da su ključna pitanja gospodarske strategije: Kako konkurirati u ujedinjenoj Europi? Kako i u čemu postati prepoznatljivim sudionikom u globalnoj ekonomiji? Kako i kada dosegnuti BDP od 10 tisuća eura po stanovniku? Kako u globalizaciji i brzim svjetskim promjenama iskoristiti vlastite konkurentske

prednosti? Kako održati i promovirati nacionalni gospodarski i kulturni identitet?

Na ta pitanja, umjesto stranog investicijskog kapitala – uzdanice sadašnje vlasti - odgovore može dati, po mišljenju Saveza za Hrvatsku, samo model unutarnjeg rasta. U tom modelu temeljni faktor nije vanjsko "pumpanje" kapitala, nego tehnološki napredak. Samosvjesna Hrvatska mora iskoristiti svoje prirodne i kulturne prednosti: more, obalu i podmorje, količinu i kvalitetu pitke vode, slobodno i zdravo zemljište, ušćivanost i raznolikost prirodnog okoliša i bioloških vrsta, blagu mediteransku klimu i umjerenu kontinentsku klimu, prometno-tranzitni položaj i ljudski potencijal - individualnu kreativnost i inovativnost.

Održivu konkurentsku sposobnost Hrvatska može izgraditi samo kreativnom sublimacijom svojih prirodnih bogatstava i ljudskih potencijala, tj. oplemenjivanjem prirodnih bogatstava visoko vrijednim proizvodima i uslugama. To je, po mišljenju Saveza za Hrvatsku, jedini realni izlaz iz krize.

Savez za Hrvatsku zauzima se za ekološki i socijalni koncept tržišnoga gospodarstva. Najavljuje da će novoj parlamentarnoj većini ponuditi razrađen program «Društvo znanja za zemlju zdravlja» i socijalnu strategiju utemeljenu na socijalnom nauku Katoličke crkve. Kao imperativne socijalne politike ističe: 1. zaštitu najsiromašnijih, socijalno ranjivih društvenih skupina: bolesnih, starih i nemoćnih ljudi i osoba s posebnim potrebama (invalidi), 2. uvođenje nacionalne mirovine za sve osobe koje – s bilo kojeg razloga - nisu ostvarile pravo na mirovinu, a starije su od 65 godina, 3. uređivanje mirovina tako da najniža osigurava dostojan život

umirovljenika i ukidanje nezaslužениh povlaštenih mirovina.

Program je razborit. Mogao bi biti uspješan. Ali teško ga je – u uvjetima neviđene medijske blokade – primjereno predstaviti. Stoga se lako može dogoditi da neokomunistički opsjenari, koji Hrvatsku vode u propast, svojom retorikom i medijskim nasiljem osvoje još jedan mandat. To bi bio mandat za definitivni zator i domovine i države.

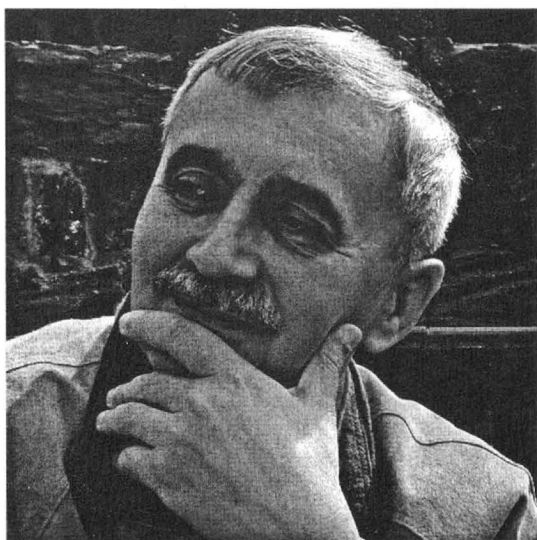
Komu se čini da pretjerujem, toga podsjećam na poučan primjer.

Kada je neokomunistička vlast Ivica Račana Nijemcima prodala većinski paket dionica Hrvatskoga telekoma, ta je tvrtka, naravno, postala tek lažno ime Deutsche Telekom. Što se drugo moglo očekivati? Stoga je posve normalno da Ivica Račan, predsjednik hrvatske Vlade, danas javno prosjači od tobožnjega Hrvatskog telekoma "milosrdne cijene" telefonskih usluga za siromašne hrvatske građane. Ako ga sutra na izborima ovlaste da sve rasproda strancima, hrvatski će građani biti stranci u svojoj zemlji. Hrvatska će, poput Hrvatskoga telekoma, biti samo tuđe lažno ime.

Prije Franje Tuđmana Hrvati su imali domovinu. Porobljenu, ali – domovinu. S Franjom Tuđmanom oslobodili su domovinu i uspostavili državu.

A države, kao što znamo, nisu vječne. One nastaju i nestaju. Ako i danas, kao nakon smrti Franje Tuđmana, većina Hrvata misli da za opstojnost države više nema pogibelji, moglo bi nam se dogoditi da s Ivicom Račanom i njegovim neokomunistima u vrtlogu novoga svjetskog poretka opet izgubimo državu. Bilo bi to mnogo strašnije

nego 1102. U vrtlogu neoliberalne apsolutne trgovine danas bismo s državom izgubili i domovinu. Zato, Hrvati, pamet u glavu. I neka nas Bog čuva.

Benjamin Tolić rođen je 1943. u Osoju, općina Posušje. Školovao se u Posušju, Donjim Andrijevcima, Slavonskom Brodu, Zagrebu i Beču. Završio studij filozofije i germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Radio kao profesor njemačkoga jezika i kao urednik Osmojezičnoga enciklopedijskog rječnika u Leksikografskom zavodu «Miroslav Krleža» u Zagrebu. Od 1992. do 2003. službovao kao diplomat (s prijelomom od 1998. do 2000., kada je bio glavni urednik Hrvatske izvještajne novinske agencije – HINA-e).

Prevodio s njemačkoga. Pisao političke oglede, a 2001. i kolumnu u «Hrvatskomu slovu» (tiskana kao knjiga pod naslovom «Haaški sapun. Razgovori o hrvatskoj politici kako ih je od slova do slova bilježio Eugen Patak», HKZ, Zagreb, 2002.).

Prije Franje Tuđmana Hrvati su imali domovinu. Porobljenu, ali – domovinu. S Franjom Tuđmanom oslobodili su domovinu i uspostavili državu.

A države, kao što znamo, nisu vječne. One nastaju i nestaju. Ako i danas, kao nakon smrti Franje Tuđmana, većina Hrvata misli da za opstojnost države više nema pogibelji, moglo bi nam se dogoditi da s Ivicom Račanom i njegovim neokomunistima u vrtlogu novoga svjetskog poretka opet izgubimo državu. Bilo bi to mnogo strašnije nego 1102. U vrtlogu neoliberalne apsolutne trgovine danas bismo s državom izgubili i domovinu. Zato, Hrvati, pamet u glavu. I neka nas Bog čuva.

HRVATSKI BLOK

POKRET ZA MODERNU HRVATSKU

ISBN 953-99425-0-0